

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI**

KATEDRA SLAVISTIKY

Žánr ukolébavka jako specifický druh lidové slovesnosti

**Жанр колыбельная песня как специфический вид
фольклора**

The Genre Lullaby As a Specific Type of Folklore

Diplomová práce

VYPRACOVAL:

Bc. Daniel Trombik

VEDOUcí PRÁCE:

prof. PhDr. Zdeněk Pechal, CSc.

2018

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně a uvedl všechny použité prameny.

V Olomouci, 10. dubna 2018

podpis

Děkuji prof. PhDr. Zdeňku Pechalovi, CSc., za konzultace, rady a připomínky, které mi během psaní diplomové práce poskytl.

Rovněž děkuji za srdečný přístup během konzultací doktorce Mikešové.

V neposlední řadě bych rád poděkoval svým kamarádům, rodině a mé úžasné přítelkyni za neustálou podporu, kterou mi během psaní poskytovali.

podpis

OBSAH

ÚVOD.....	9
1 TERMINOLOGICKÉ VYMEZENÍ POJMŮ	11
1.1 Chápání termínu folklor a lidová kultura.....	11
1.2 Definice a členění folkloru.....	12
1.3 Hlavní rysy a funkce folkloru	14
1.4 Vliv folkloru na literaturu	15
1.5 Život folkloru	17
1.6 Patří ukolébavka k folklorním žánrům?.....	18
1.7 Ústní lidová slovesnost	19
1.7.1 Základní rysy lidové slovesnosti:	20
1.7.2 Žánry lidové slovesnosti	21
1.8 Vymezení pojmu ukolébavka.....	22
1.9 Psychologický aspekt ukolébavky	23
1.10 Magický význam ukolébavky	24
2 RUSKÉ UKOLÉBAVKY.....	26
2.1 Realizace hledání nejpopulárnějších ruských ukolébavek.....	27
2.2 Výběr deseti nejznámějších ukolébavek v ruském prostředí	28
2.3 Popis analýzy	31
2.4 Баю-баюшки-баю	32
2.4.1 Charakteristika	33
2.4.2 Lexikální specifikace	33
2.4.3 Charakteristické motivy a hlavní postavy.....	34
2.5 Спят усталые игрушки.....	34

2.5.1	Charakteristika	35
2.5.2	Lexikální specifikace	35
2.5.3	Charakteristické motivy a hlavní postavy.....	36
2.6	Колыбельная медведицы	36
2.6.1	Charakteristika	37
2.6.2	Lexikální specifikace	37
2.6.3	Charakteristické motivy a hlavní postavy.....	37
2.7	Спи, моя радость, усни	38
2.7.1	Charakteristika	39
2.7.2	Lexikální specifikace	39
2.7.3	Charakteristické motivy a hlavní postavy.....	39
2.8	Колыбельная сказка про воробья	40
2.8.1	Charakteristika:.....	42
2.8.2	Lexikální specifikace	42
2.8.3	Charakteristické motivy a hlavní postavy.....	42
2.9	Самая лучшая колыбельная малышу	43
2.9.1	Charakteristika	44
2.9.2	Lexikální specifikace	44
2.9.3	Charakteristické motivy a hlavní postavy.....	44
2.10	Калыханка – Доўгі дзень	45
2.10.1	Charakteristika	46
2.10.2	Lexikální specifikace	46
2.10.3	Charakteristické motivy a hlavní postavy.....	46
2.11	Спи мое дитя, Богородица у тя	47
2.11.1	Charakteristika	48

2.11.2	Lexikální specifikace	48
2.11.3	Charakteristické motivy a hlavní postavy.....	50
2.12	За рыбою.....	51
2.12.1	Charakteristika	52
2.12.2	Lexikální specifikace	52
2.12.3	Charakteristické motivy a hlavní postavy.....	52
2.13	Спи, младенец, мой прекрасный.....	53
2.13.1	Charakteristika	54
2.13.2	Lexikální specifikace	54
2.13.3	Charakteristické motivy a hlavní postavy.....	55
2.14	Shrnutí ruských ukolébavek	55
3	КОЛЫБЕЛЬНЫЕ МИРА.....	59
4	ČESKÉ UKOLÉBAVKY	60
4.1	Realizace hledání nejpopulárnějších českých ukolébavek.....	60
4.2	Spí, mé malé poupě.....	62
4.2.1	Charakteristika	63
4.2.2	Lexikální specifikace	63
4.2.3	Charakteristické motivy a hlavní postavy.....	63
4.3	Černé oči jděte spát	64
4.3.1	Charakteristika	65
4.3.2	Lexikální specifikace	66
4.3.3	Charakteristické motivy a hlavní postavy.....	66
4.4	Hajej, můj andílku.....	67
4.4.1	Charakteristika	67
4.4.2	Lexikální specifikace	68

4.4.3	Charakteristické motivy a hlavní postavy.....	68
4.5	Halí, belí.....	68
4.5.1	Charakteristika	69
4.5.2	Lexikální specifikace	70
4.5.3	Charakteristické motivy a hlavní postavy.....	70
4.6	Spi, děťátko, spi	71
4.6.1	Charakteristika	72
4.6.2	Lexikální specifikace	73
4.6.3	Charakteristické motivy a hlavní postavy.....	74
4.7	Spi, Janičku, spi	74
4.7.1	Charakteristika	74
4.7.2	Lexikální specifikace	75
4.7.3	Charakteristické motivy a hlavní postavy.....	76
4.8	Mravenčí ukolébavka.....	76
4.8.1	Charakteristika	77
4.8.2	Lexikální specifikace	77
4.8.3	Charakteristické motivy a hlavní postavy.....	77
4.9	Ho ho watanay	78
4.9.1	Charakteristika	79
4.9.2	Lexikální specifikace	79
4.9.3	Charakteristické motivy a hlavní postavy.....	80
4.10	Ukolébavka pro Kubu a Lenku	80
4.10.1	Charakteristika	81
4.10.2	Lexikální specifikace	82
4.10.3	Charakteristické motivy a hlavní postavy.....	82

4.11	Spi, má malá, spí už včela	83
4.11.1	Charakteristika	83
4.11.2	Lexikální specifikace	84
4.11.3	Charakteristické motivy a hlavní postavy.....	84
4.12	Shrnutí českých ukolébavek	84
5	POROVNÁNÍ ČESKÝCH A RUSKÝCH UKOLÉBAVEK	87
	ZÁVĚR	91
	РЕЗЮМЕ	94
	LITERATURA A INTERNETOVÉ ZDROJE	103
	SEZNAM TABULEK.....	112
	OBRÁZKOVÉ PŘÍLOHY	113

ÚVOD

Předkládaná diplomová práce se věnuje tématu ruských ukolébavek jako specifickému žánru lidové slovesnosti ruského a českého národa. Ukolébavka představuje zcela netradiční píseň, jež v životě člověka hraje výjimečnou roli. Jedná se totiž o první melodii a slova, s nimiž přijde dítě do kontaktu. Specifický rytmický a lexikální systém působí na dětské vnímání a utváří jeho první představy o světě. Díky tomu, že se ukolébavky předávaly nejčastěji z generace na generaci, odrážejí unikátní obraz daného národa či etnika, a z velké míry tak vypovídají o jeho charakteru. Nabízejí totiž pohled do samotného nitra, odhalují strachy, přání a tužby matek, jaké by mělo jejich dítě být.

Netradiční povaha tohoto žánru nás oslovila natolik, že jsme se rozhodli plně ponořit do daného tématu a charakterizovat ukolébavku ze tří hledisek. Po teoretickém vymezení termínu *folklor* a *lidová tvorba* v ruském a českém prostředí, si budeme nejdříve všimnout původu písní – zdali se jedná o autorskou či lidovou ukolébavku a v jakém prostředí vznikala; poté lexikálně analyzujeme deset vybraných nejoblíbenějších ruských a českých ukolébavek a budeme hledat lexikální odlišnosti od jiných literárních žánrů; a následně se podíváme na vybrané ukolébavky z hlediska jejich charakteristických motivů a hlavních postav.

V průběhu těchto dvou kapitol budeme sledovat promítání zvyků, tradic či pohanských a křesťanských rituálů do specifických rysů žánru ukolébavka. Budeme si také všimnout, jak se daný jev liší v ruském a českém prostředí. Zároveň budeme pozorovat, zdali probíhal i zpětný proces, tedy pronikla-li ukolébavka do běžných úkonů obyvatel Ruska a nějakým způsobem je ovlivnila.

Krátkou kapitolu rovněž věnujeme ruskému projektu *Колыбельные мира*, který je ve světě zcela unikátní. V poslední části práce komplexně shrneme poznatky z ukolébavek českého a ruského národa a vytvoříme zjednodušené tabulky, které nám pomůžou odpovědět na náš hlavní cíl práce. V samotném úvodu totiž vyslovujeme hypotézu, že vzhledem k příbuzné povaze ruského a českého národa v rámci slovanské blízkosti a působení křesťanství v obou dvou národech, se povaha ukolébavek a její motivy a propojení s lidovými zvyky a obyčejí nebudou lišit. Tento předpoklad chceme sledovat v průběhu celé naší práce a v závěru práce potvrdit či vyvrátit.

Hlavním cílem této diplomové práce tedy je charakterizovat ruskou ukolébavku z hlediska lexikálního, vymezit charakteristické motivy a hlavní postavy a porovnat dané informace s ukolébavkami z českého prostředí. Druhým cílem práce je posléze popsat vliv ruského prostředí na povahu žánru ukolébavka a uvést konkrétní příklady, které ruskou ukolébavku zcela vymezují v rámci tohoto zařazení. Oba tyto cíle vedou k vyvrácení či potvrzení námi vyslovené hypotézy, že české a ruské ukolébavky jsou si s drobnými nuancemi velmi podobné.

1 TERMINOLOGICKÉ VYMEZENÍ POJMŮ

S pojmy folklor či lidová slovesnost se setkáváme poměrně často, a to jak v kruzích vědeckých, tak v běžném životě. Jelikož naše práce vychází z teoretického rámce, v němž důležitou roli hraje vymezení jednotlivých termínů, bude první kapitola věnována právě objasnění daných pojmů a jejich chápání v kontextu různých kultur. Na termíny tedy budeme nahlížet jak pohledem českých a ruských jazykovědců, sociologů a folkloristů, tak očima vědců ze západního světa, zejména z Velké Británie a USA.

1.1 Chápání termínu folklor a lidová kultura

Pojem *folklor* v doslovném překladu znamená vědomosti lidu. Obecně tento termín zahrnuje vše, co má nějakým způsobem souvislost se starými projevy lidové kultury. Abychom však mohli vytvořit komplexnější definici folkloru, je potřeba se zabývat nadřazenějšími pojmy a věnovat pozornost jejich vzájemné souvislosti. Folklor můžeme včlenit do širšího systému kultury, jenž nazýváme *lidová kultura* či *tradiční lidová kultura*.¹

Nicméně ani označení *lid* a *lidový*, která v minulých stoletích chápali vědci zcela jednoznačně, není v dnešní době zcela srozumitelný, a nikterak nepomáhá vyčlenit specifické vlastnosti dané kultury. V minulosti (v minulém a předminulém století) totiž převládala tendence, že daný termín v sobě zahrnoval zejména rolnické vrstvy, avšak vědci, zajímající se o tuto problematiku později, dospěli k závěru, že k pojmu lid se neřadili pouze rolníci, ale rovněž další „nižší pracující vrstvy jako řemeslníci, robotníci a nádeníci“.² I tyto skupiny obyvatelstva vytvářely vlastní kulturu, tradice a životní styl, který se podílel na celkovém obrazu národní kultury. Je tedy nezbytné pod pojem *lid* zahrnout i právě výše zmíněné skupiny.

Podobného názoru se drží i ruský folklorista Viktor Jevgeňjevič Gusev, jenž také dokládá, že buržoázní věda se dlouhou dobu držela tendence, v níž spojovala folklor pouze s necivilizovanou vrstvou společnosti a odvozovat je od „primitivních podmínek života

¹ LEŠČÁK, Milan a Oldřich SIROVÁTKA. *Folklór a folkloristika: (o ľudovej slovesnosti)*. Bratislava: Smena, 1982, s. 15.

² Tamtéž.

prvobytného člověka.“ Nelze souhlasit s tvrzením, že folklor představuje jakousi „kulturu nižších vrstev“ a jeho vznik souvisí s kulturní zaostalostí mas.³

Pohled na původce lidových děl a intenzita jeho zapojení do tvorby se může různit. Jiný přístup k folkloru totiž zaujímá folkloristika západní a střední Evropy, jiný američtí vědci, poněvadž obyvatelé Spojených států můžou svůj vývoj zkoumat pouze necelých tři sta let. Jinak se k folkloru tedy staví i domorodí indiáni, sibiřské národy nebo kmeny žijící v rovníkové Africe. Je jasné, že chápání bude zcela odlišné a to, co jedno etnikum považuje za projev dávné lidové kultury, druhá interpretuje jako současný životní styl, protože folklor je stále jejich nezbytnou součástí a neustále se utváří.

Co se týče podmínek u nás, tak za základ lidové kultury je považován rolnicko-pastýřský a částečně řemeslnický element.⁴ Lidová kultura se budovala na meziosobních formách společenské komunikace. Základem šíření byl přímý lidský kontakt a předávání lidového dědictví probíhalo zejména na úrovni mluveného slova, ale také prostřednictvím předvádění konkrétní činnosti. Tak se z generace na generaci tradoval soubor zvyků, obřadů, informací spojených s ročními obdobími, znalostí, zkušeností a samozřejmě písně, legendy, pořekadla, básně, popěvky, ukolébavky a jiné.

Již samotné slovní spojení *lidová kultura* poukazuje na dva velmi důležité aspekty, které se týkají i námi zkoumaného folkloru. Zmiňují se o nich i Oldřich Sirovátka a Milan Leščák zdůrazňují, že: „Zaprvé máme co dočinění s osobitou částí kultury lidstva; a za druhé, že je to část kultury, tvůrcem a oživovatelem které jsou lidové vrstvy.“⁵ Těmto znakům se budeme v naší práci věnovat později.

1.2 Definice a členění folkloru

Termín folklor se skládá ze slov *folk* (lid) a *lore* (věda, vědomosti) a dříve se nimi označovala širší oblast starožitností, tedy například mravy, obyčeje, obřady, pověry, balady a přísloví dávných dob.⁶

³ GUSEV, Viktor Jevgeňjevič. *Estetika folklóru*. Praha: Odeon, 1978.

⁴ LEŠČÁK, Milan a Oldřich SIROVÁTKA. *Folklór a folkloristika: (o ľudovej slovesnosti)*. Bratislava: Smena, 1982, s. 17.

⁵ Tamtéž, s. 18.

⁶ TYLLNER, Lubomír a Dušan HOLÝ. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Editor Stanislav BROUČEK, editor Richard JEŘÁBEK. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 219.

Stanislav Brouček a Richard Jeřábek ve své publikaci *Lidová kultura* vytvářejí komplexní definici folkloru, popisují jej jako „osobité, formálně a obsahově vyhraněné projevy hudební, slovesné, taneční a dramatické kultury, závislé na tradování a těsném spojení se způsobem života, zvyklostmi a myšlením venkovského zemědělského obyvatelstva i městského lidu.“^{7 8}

Zkoumání folkloru je složité hlavně kvůli širokému uchopení a mnohohrstevnatosti jednotlivých prvků, významu a roli autora i interpreta, funkcím folkloru a jeho obsahu a formě. Všechny tyto prvky vytvářejí unikátní ráz folklorního díla, které se tímto vymezuje vůči dílu uměleckému a stává se jedinečným kulturním jevem.

Definice folkloru ale existuje více.⁹ Nicméně k naplnění cílů naší diplomové práce bude stačit, spokojíme-li se s širším strukturním zařazením folkloru do lidové kultury a s terminologickým vymezením v odborné publikaci *Lidová kultura* (viz výše).

Avšak abychom nepředkládali pouze české definice, považujeme za vhodné zmínit se také o několika ruských jazykovědcích a folkloristech, již se vymezení věnovali. V ruské tradici převládá těsné spojení literatury a folkloru, které vyzdvihoval již M. K. Azadovskij.¹⁰ Teoretik literatury A. N. Sokolov popisuje termín folklor jako „ústní poetickou tvorbu“¹¹ a folklorista N. P. Andrejev pod pojmem rozumí „umělecká díla šířící se prostřednictvím orální tradice“.¹²

V 80. letech minulého století došlo k folklornímu hnutí, z něhož se následně vydělily dvě tendence.¹³ Ale ty se týkají zejména folklorních souborů, nikoli lidových písní samotných, tudíž těmto tendencím nebudeme věnovat bližší pozornost.

⁷ TYLLNER, Lubomír a Dušan HOLÝ. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Editor Stanislav BROUČEK, editor Richard JEŘÁBEK. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 219.

⁸ Můžeme si povšimnout, že autoři vymezují termín ve spojení jak s venkovským zemědělským obyvatelstvem, tak s městským lidem. Na tomto příkladu můžeme vidět, že vnímání současných vědců již folklor nespojuje výhradně s rolnickou vrstvou, ale chápe pojem širěji.

⁹ Všeobecný slovník folkloru, mytologie a legend (LEACH, Maria a Jerome FRIED. *Standard Dictionary of Folklore, Mythology, and Legend*. New York, 1949.) uvádí okolo 20 definic.

¹⁰ АЗАДОВСКИЙ, Марк Константинович. Статья о литературе и фольклоре: Государственное издательство художественной литературы, 1960.

¹¹ СОКОЛОВ, Александр Николаевич. *Теория стиля*. Москва. Издательство Искусство, 1968, с. 112.

¹² АНДРЕЕВ, Николай Петрович. *Фольклор и литература*. Москва, 1936.

¹³ КЛЮЧНИКОВА О. А. О современных тенденциях фольклорного движения России. In: *Folklore.ru* [online]. [cit. 2016-11-15]. Dostupné z: <http://www.folklore.ru/article/122-folklornoedvigenie.html>

V roce 1954 se uskutečnil v brazilském Sao Paulu kongres, na němž byl zdůrazňován aspekt tradování, z čehož vznikla i další definice folkloru – „folklor představuje produkt tradice založený na ústním podání“.¹⁴

V dnešní době se folklor obvykle člení na:

- a) **slovesný**: lidové písně (z hlediska slovesného), pohádky, pověsti, legendy, anekdoty, přísloví, pořekadla, pranostiky a některé drobné projevy slovesného folkloru (například místní názvy polí, lesů, luk);
- b) **hudební**: lidová píseň (z hlediska hudebního), nástroje lidové hudby a lidová hudba;
- c) **taneční**: všechny základní druhy lidového tance jako jsou skoky, kola, chorovody, točivé a vířivé tance, figurální tance, umělé taneční svity aj.;
- d) **dramatický**: obřadní hry, občůzky, sousedské, selské hry, lidové zpěvohry, loutkové divadlo.¹⁵

1.3 Hlavní rysy a funkce folkloru

K základním vlastnostem folkloru patří:

- synkretičnost – spojení písně s tancem, instrumentální hudbou, občůzkou, obřadem nebo oděvem;
- vázanost na emotivní náboj, gesto, mimiku;
- dramatický projev interpreta;
- orálnost – tradování od úst k ústům a z generace na generaci;
- často absence písemné formy (fixován paměť);
- variační proces – obměňování obsahu, improvizace interpretů.¹⁶

V. J. **Gusev** shrnuje své poznatky o základních rysech folkloru do čtyř bodů – kolektivnost, ústnost, variantnost a proces tradování.¹⁷ Tyto rysy víceméně odpovídají

¹⁴ TYLLNER, Lubomír a Dušan HOLÝ. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Editor Stanislav BROUČEK, editor Richard JEŘÁBEK. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 219.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ ГУСЕВ, Виктор Евгеньевич. *Проблемы фольклора в истории эстетики*. Ленинград: Изд-во Академии наук СССР [Ленинградское отд-ние], 1963, с. 75–77.

vlastnostem, které popsali Brouček a Jeřábek v Národopisné encyklopedii Čech, Moravy a Slezska.

Americký folklorista Francis Lee Utley provedl rozsáhlou studii folklorních znaků a do popředí vyděluje tradičnost, kolektivnost, ústnost a reliktnost. A ke své studii dodává, že „folklorní literatura je ústně tradovaná literatura nezávisle na místě jejího výskytu, bez ohledu na to, či se vyskytuje v primitivních, izolovaných kulturách, nebo v kulturách civilizovaných, v městských nebo vesnických komunitách, ve vládnoucích nebo utlačovaných vrstvách.“¹⁸

Folklor plnil a stále plní ve společnosti řadu funkcí. V první řadě jej můžeme označit za jakýsi znak, s nímž se ztotožňují lidé konkrétního regionu či sociální skupiny. Tato identita hrála významnou roli zejména v minulosti, nyní její význam postupně klesá.

Autoři publikace Lidová kultura vydělují další důležité funkce folkloru, mezi něž patří zejména funkce komunikativní, magická, zábavní, obřadní, estetická, kontaktní, referenční a ekonomická.¹⁹ Vyzdvihována je funkce estetická, která se projevuje jak v obsahu folklorní skladby, tak v její formě.

Folklor se vymezuje od umělecké literatury tím, že na něj nelze uplatnit kulturní ani historickou periodizaci. Jak jsme uvedli v předcházejících odstavcích, většina folkloristů uvádí jako jeden ze základních rysů variantnost folklorního díla – tím se rozumí jak proměnlivost v konkrétní době, tak proměnlivost napříč generacemi, proplétání starých motivů s novými, opouštění některých starých prvků a přijímání a zapracování nových.

1.4 Vliv folkloru na literaturu

V poslední době můžeme sledovat zvýšenou snahu zaznamenávat folklorní díla a propojovat je se soudobou literaturou. Podobná situace se totiž týká i ukolébavek, které pronikají do současné literatury nebo se vydávají jako samostatné zpěvníky doplněné o bohaté ilustrace. Považujeme proto za důležité věnovat problematice vlivu folkloru na literaturu alespoň jednu podkapitolu.

¹⁸ UTLEY, Francis Lee. Folk Literature: An Operational Definition. *The Journal of American Folklore*. American Folklore Society, 1961. Dostupné z:

https://www.jstor.org/stable/537632?seq=1#page_scan_tab_contents (přeloženo)

¹⁹ TYLLNER, Lubomír a Dušan HOLÝ. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Editor Stanislav BROUČEK, editor Richard JEŘÁBEK. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 219.

Je důležité si uvědomit, že se folklorní a literární díla v některých aspektech výrazně liší – folklorní skladby vykazují proměnlivou povahu a jsou závislé na ústním tradování a paměti. Naproti tomu literární texty mají pevnou, fixovanou podobu a jsou vázané na konkrétní médium²⁰. Rozdíl je rovněž v tom, že folklor žije v poměrně malých sociálních skupinách, zatímco literární texty často vykazují vlastnosti masové komunikace.

Důležitou roli zde hraje termín *folklorismus*, jehož první formy se začaly objevovat na počátku 19. století, ale více se dostává do podvědomí literárních vědců až v době, kdy se jím začala zabývat kulturní sociologie a další obory. Termín folklorismus zavedl německý etnograf H. Moser²¹ a, zjednodušeně řečeno, jím označoval včleňování a částečné proměňování folkloru do forem technické a masové kultury. Folklorista Oldřich Sirovátka termín vymezuje takto: „V podstatě se tímto pojmem míní uvědomělé využívání, organizace lidové kultury, lidového umění a folklóru v současných poměrech, masových sdělovacích prostředcích a institucionalizovaných podmínkách, péče o ni, její stylizace, ožívování a propagace.“²²

Prvky folklorismu najdeme v mnoha složkách současné kultury, marketingu²³, umělecké tvorbě, hudbě, filmu, televizi či turismu.²⁴ Všechny takovéto projevy podléhají zákonitostem daného média a přizpůsobují se intencím, k nimž byly použity.

Pronikání folklorních prvků do literatury není výhradně tendencí současnosti. Vliv lidové písně v české poezii najdeme už před autorským působením Petra Bezruče.²⁵ Velká část prací věnujících se včleňování lidové slovesnosti do literatury se týká nejčastěji českého národního obrození, publikací zaměřujících se na druhou polovinu 20. století je méně. Proto bychom chtěli vyzvednout jméno Karla Horálka, jenž věnoval podstatnou část svých prací srovnávací folkloristice a zlidovění literatury v lidové tradici. V knize *Folklór a světová literatura* přichází se zcela nekonvenčním pohledem na funkci literatury, a to že literatura začíná plnit, doslova se vyjadřuje „kompenzovat“, vlastní folklór v současné kultuře. Jeho

²⁰ Zejména papír; v poslední době jsou však stále oblíbenější ebooky či audioknihy.

²¹ SIROVÁTKA, Oldřich. *Současná česká literatura a folklór*. Praha: Academia, 1985, c. 11.

²² Tamtéž.

²³ Například Strážnické brambůrky; Habánská vína a další.

²⁴ SIROVÁTKA, Oldřich. *Současná česká literatura a folklór*. Praha: Academia, 1985, 12–13.

²⁵ VÁCLAVEK, Bedřich. *O lidové písni a slovesnosti*. Editor Jaromír DVOŘÁK. Praha: Československý spisovatel, 1963, c. 198.

teorie vychází nejen z děl českých autorů, ale i autorů světových, uveďme například W. Shakespeara, A. S. Puškina nebo J. W. Goetha.²⁶

V kapitole *K pramenům Puškinových pohádek* Horálek uvádí, že „novodobý fond ruských lidových pohádek se po stránce syžetové nejvíce uzavřená soustava tradičních útvarů, nýbrž jako soustava otevřená, obohacovaná z různých zdrojů, v neposlední řadě z pramenů knižních.“²⁷ Tímto tvrzením vlastně potvrdil složitý (často samovolný) proces přeměny folklorního díla na dílo literární (například literarizace lidových pohádek, písní) či naopak transformaci literárních textů do ústní (mnohdy zredukované či rozšířené) podoby. Uveďme Horálekův příklad ze studie *Folklorní prvky v Čapkově Krakatitu*, kde na první pohled lze vysledovat souvislost s folklorní tradicí jen velmi těžko. Horálek se ale domnívá, že „tento román má ráz lidové pohádky s mytickými představami ve svérázně sublimované podobě.“²⁸

1.5 Život folkloru

Žánry lidové slovesnosti žijí pouze v podání konkrétních interpretů, udržují se v jejich paměti a realizují se jejich podáním (zpěvem, vyprávěním). Naproti tomu literatura představuje soubor textů, které jsou určitým způsobem zafixovány (napsány, vytištěny). Dalo by se tedy říci, že folklór představuje interpretační umění, které neustále žije svým životem, není fixováno na konkrétní médium, ale je schopno vnitřní transformace. Samozřejmě je možné vytvořit například sborník lidových pohádek nebo sborník ukolébavek pro děti, nicméně v takovém případě se bude jednat pouze o zaznamenanou pohádku či skladbu bez jejího zpřítomnění. Jedním z projevů folkloru je jeho realizace v podobě „okamžitého projevu, živého aktu a procesu“, jak píše Sirovátka s Leščákem.²⁹ Konkrétní realizaci determinují i další proměnné, jako například geografické podmínky, hospodářský život, profese interpreta či historické a sociální činitele.

Na základě výše napsaného můžeme tedy říci, že relativně často dochází k transformacím uvnitř folklorního díla pod vlivem různých faktorů. Pokud například určitý

²⁶ SIROVÁTKA, Oldřich. *Současná česká literatura a folklór*. Praha: Academia, 1985, c. 12.

²⁷ HORÁLEK, Karel. *K pramenům Puškinových pohádek*. In: *Folklór a světová literatura*. Praha 1979, s. 93.

²⁸ HORÁLEK, Karel. *Folklorní prvky v Čapkově Krakatitu*. In: *Folklór a světová literatura*. Praha 1979, s. 94.

²⁹ LEŠČÁK, Milan a Oldřich SIROVÁTKA. *Folklór a folkloristika: (o ľudovej slovesnosti)*. Bratislava: Smena, 1982, c. 26.

národ či společenství vyrůstalo bez vojenského, politického či jiného útlaku, nebudou folklorní díla soustředěna na obranu svých hodnot. Uvedme konkrétní příklad relevantní našemu tématu – pokud vznikla nějaká ukolébavka například v době různých válek nebo útočných vpádů Turků, budeme moci vysledovat prvky toho, že matka bude synovi zpívat třeba o tom, jak odvážný voják z něho může vyrůst. V ruské ukolébavce od M. J. Lermontova nalézáme tato slova:

Богатырь ты будешь с виду

И казак душой.

Провожать тебя я выйду —

Ты махнешь рукой...

Vidíme zde tedy jasný důraz na to, jak matka zvýrazňuje, že z jejího syna vyroste bohatýr a pravý kozák a bude jej vyprovázet do války.

S něčím podobným se setkáme v české ukolébavce *Černé oči, jděte spát*:

Tu novinku takovou,

že na vojnu verbujou.

Když verbujou, budou brát,

škoda chlapců na stokrát.

1.6 Patří ukolébavka k folklorním žánrům?

V předcházejících podkapitolách jsme se věnovali teoretickému vymezení folkloru, lidové kultuře a jejich životu a vlivu na literaturu; nyní chceme tyto poznatky prakticky aplikovat. Budeme vycházet z definice v publikaci *Lidová kultura* pod edicí Stanislava Broučka a Richarda Jeřábka, poněvadž se nám zdá nejvýstižnější. Jednotlivé aspekty budeme porovnávat s vlastností ukolébavky, čímž snadno zjistíme, jestli ukolébavka je folklorní žánr či nikoli.

- a. **synkretičnost** – ukolébavka se nejčastěji zpívá bez doprovodu hudebního nástroje, ale nemusí to být pravidlem. Sice se nespojuje s tancem, speciálním

oděvem ani speciálním obřadem, ale váže se na proces usínání, který bychom za netradiční druh obřadu označit mohli.

- b. vázanost na emotivní náboj, gesto, mimiku** – tuto vlastnost ukolébavka splňuje naprosto dokonale, a to hned z několika důvodů. Ukolébavka je zpívaná nejčastěji matkou a jejím cílem je navodit pocit bezpečí a připravit dítě ke spánku. Houpavá melodie, zvukomalebná slova, ztišený hlas a mimika silně působí na vnímání dítěte a vytváří ideální podmínky pro přechod do spánkové fáze (viz kapitola 1.9 Psychologický aspekt ukolébavky)
- c. dramatický projev interpreta** – ukolébavka je vázána na dramatický projev zpěváka, jeho práci s hlasem, melodií, barvu hlasu a další.
- d. orálnost** – i tento aspekt ukolébavka zcela splňuje, poněvadž se daný žánr zapisoval velmi zřídka a jeho zachování záviselo na tradování od úst k ústům a z generace na generaci.
- e. často absence písemné formy** – viz předcházející bod.
- f. variační proces** – matky si mohly obměňovat text ukolébavek, a přizpůsobit jej tak vlastní potřebě, situaci a věku dítěte. Poměrně často proto docházelo k improvizaci interpretů.

Z výše uvedeného nám jasně vyplývá, že ukolébavka splňuje všech šest rysů náležitých folklornímu dílu. Můžeme tedy jednoznačně vyvodit závěr, že ukolébavka je jedním z folklorních žánrů. Nyní se ale zcela logicky nabízí otázka, do které kategorie patří? Odpověď je ale poměrně jednoduchá, uvědomíme-li si, že se jedná o slovesný typ folkloru. Ukolébavka se tedy bude řadit k ústní lidové slovesnosti, které bude věnována následující podkapitola.

1.7 Ústní lidová slovesnost

Termín ústní lidová slovesnost jednoduše vysvětlíme tak, že se jedná o tvorbu mezi venkovskými (a částečně i městskými) vrstvami obyvatelstva bez písemné fixace a předávané ústním podáním. Spolu s lidovou hudbou, tancem, výtvarným uměním, obřady a obyčejí náleží k folkloru.³⁰

³⁰ *Slovník literární teorie*. Vyd. 2., rozš. Editor Štěpán VLAŠÍN. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 202.

1.7.1 Základní rysy lidové slovesnosti:

Anonymita autora

U zrodu každého lidového slovesného díla byl individuální tvůrce. Jméno autora bylo zpočátku uvnitř lidového společenství známo, nicméně později bylo vlivem ústního tradování zapomenuto.³¹ Nelze tak souhlasit s idealistickou koncepcí, že autorství můžeme přisuzovat „duši národa“ nebo „duši dané kultury“, k čemuž se částečně odkazovali někteří sběratelé lidových písní, balad či pohádek (například K. J. Erben). Obecně se dá říci, že druhá vlna českého národního obrození je poměrně úzce spjata s lidovou tvorbou a folklorem. Probíhá snaha „zaznamenat mizející svět duchovní kultury českého národa“.³²

Za odkaz lidové slovesnosti se považuje takové dílo, které autor vytvořil z příběhů a představ, které kolovaly mezi lidem, zaznamenal typické způsoby prožívání života a konkrétních událostí v daném prostředí. Lidový umělec by neměl svým jednáním sledovat vlastní iniciativu.³³

Variabilita

Ruský etnolog Petr Bogatyrev uvedl, že „Folklorní dílo se liší od díla literární svou otevřenou existencí.“³⁴ Samotným vznikem lidového slovesného díla proces jeho utváření teprve začíná. Postupně dochází k jeho variacím, rozšiřování a zkracování obsahu, přeskupování a dalším úpravám. Tyto variace můžeme sledovat jak na úrovni motivů, tak celých syžetů.

Petr Bogatyrev spolu s Romanem Jakobsonem v práci *Фольклор как особая форма творчества* napsali: „Předpokládejme, že jakýkoli člen daného společenství vytvořil něco individuálního. Pokud má dílo ústní podobu a z jakékoli příčiny vykazuje rysy nepřijatelné pro dané společenství, jednoduše jestli se s ním neztotožní, tak je odsouzeno k zániku.“³⁵ Z této krátké citace můžeme vypožorovat, že oba ruští lingvisté byli toho názoru, že je velmi důležité, aby se dané společenství (třeba obyvatelstvo konkrétního regionu či určitá sociální

³¹ Tamtéž.

³² KOKAISL, Petr. *Základy antropologie*. V Praze: Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta, 2007.

³³ *Slovník literární teorie*. Vyd. 2., rozš. Editor Štěpán VLAŠÍN. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 202.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ БОГАТЫРЕВ, П.Г., ЯКОБСОН, Р.О. *Фольклор как особая форма творчества*. М. Искусство 1971, с. 369-383.

skupina) ztotožnilo se vznikajícím dílem a následně se k němu hlásilo. Z dané práce rovněž vyplývá, že lidové dílo není pevně zakotveno – může snadno docházet k jeho variacím či dokonce k jeho zapomnění.

Ústnost

Již samotný pojem *ústní lidová slovesnost* poukazuje na jasné prvky, které jej vymezují. Žánry lidové slovesnosti (viz následující podkapitola) byly předávány z generace na generaci bez písemné fixace. Svůj názor na zaznamenávání folklorních děl vyjádřil ve svém pojednání D. N. Medriš, který doslova hovoří o tom, že „zápisem folklorní dílo hodně ztrácí“. Ve svém pojednání dále uvádí: „Setkáme se s názorem, že nelze mluvit o folkloru, pokud následně dojde k zápisu díla – to se jakoby transformuje v literaturu. Podobný názor se však nejeví zcela správným. Navíc dílo se podle svého genetického plánu vyvíjí zcela opačně: folklor začali lidé zapisovat pouze tehdy, když v něm viděli mimořádný druh slovesného díla. Nepochybně folklorní dílo zápisem hodně ztrácí, nicméně stále zůstává dílem folklorním. Tato skutečnost nedává prostor pro skeptické pohledy.“³⁶

1.7.2 Žánry lidové slovesnosti

- A. **Lidová próza** – pohádky, pověsti, pověrečné povídky, humorky a povídky ze života. Z rámce lidové prózy se vymykají přísloví, pranostiky, pořekadla a hádanky.
- B. **Lidové písně** – koledy, ukolébavky, balady. Řadí se mezi ně i žánry pololidového charakteru, tedy písně kramářské, kuplety, šlágry a songy.
- C. **Lidové hry** – hry obřadní, obchůzkové, dětské, selské, loutkové atd.
- D. **Dětský folklor** – říkadla, rozpočítavadla, dětské hry a obřady nebo obyčeje, které jsou spojeny pouze s dětským prostředím a z života dospělých se vytratily.³⁷

³⁶МЕДРИШ, Д.Н. *Литература и фольклорная традиция, Вопросы поэтики*. Монография. Саратов: Издательство Саратовского университета, 1980, с. 104.

³⁷ *Slovník literární teorie*. Vyd. 2., rozš. Editor Štěpán VLAŠÍN. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 202.

1.8 Vymezení pojmu ukolébavka

Ukolébavku jsme již zařadili do systému folklorních děl a následně ji specifikovali jako poddruh lidové písně spadající do ústní lidové společnosti. Nyní se budeme zabývat samotným termínem ukolébavka, jeho etymologií v různých jazycích a pozorováním, zdali se definice v jednotlivých jazycích různí.

Slovo ukolébavka má základ ve slovese *kolébat*, z něhož posléze vznikly slova jako kolébka, kolébavý či ukolébavka. Sémantika slova ukolébavka byla tedy od počátku spojena s písní určenou k uspávání dítěte. Stejně je to i v ruštině – *колыбельная песня* (někdy také označována pouze jako *колыбельная*) má svůj základ ve slovese *колыбать*, od něhož vznikl výraz pro kolébku – *колыбель*. Takže stejně jako v češtině termín označoval píseň zpívanou usínajícímu dítěti. V ruštině lze ukolébavku ještě označit pojmem *байкалка* odvozeným od starého slovesa *баять*, tedy mluvit a v ještě starším významu působit slovem, přesvědčovat, zaříkávat.³⁸

Autorka publikace *Русская традиционная культура* A. V. Nikitina si pokládá otázku, zdali je v ukolébavce důležitější text nebo nápěv. Nikitina dochází k závěru, že větší váhu hrají jednoznačně slova a poukazuje na to, že lidé kdysi věřili rčení „*Что сказано – все сбывается*“. Autorka tak poukazovala na fakt, že lidé sklánějící se nad kolébkou předurčovali dítěti jeho osud.³⁹

Slovník literární teorie, jenž redigoval Štěpán Vlašín, nám říká, že ukolébavka je „lyrická lidová píseň, podle svého vzniku určená k doprovodu při uspávání dítěte. Vyznačuje se houpavou melodií a bývá stylizována jako citově vroucí monolog matky, adresovaný dítěti.“⁴⁰

Oxfordský slovník definuje ukolébavku jako tichou, jemnou píseň zpívanou dětem, aby usnuly.⁴¹ Cambridgeský slovník vymezuje termín velmi podobně – jedná se o tichou píseň zpívanou dětem s cílem pomoci jim usnout.⁴²

³⁸ НИКИТИНА, А. В. *Русская традиционная культура: Учебное пособие для иностранцев*. Санкт Петербург: Издательство С.-Петербургского университета, 2002, с. 8.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ *Slovník literární teorie*. Vyd. 2., rozš. Editor Štěpán VLAŠÍN. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 397.

⁴¹ Lullaby: Definition of lullaby in English by Oxford Dictionaries. *Oxford Dictionaries* [online]. [cit. 2017-11-16]. Dostupné z: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/lullaby>

⁴² Lullaby Meaning in the Cambridge English Dictionary. *Cambridge Dictionary* [online]. [cit. 2017-11-16]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/lullaby>

Díky *Slovníčku základních hudebních pojmů* můžeme uvést tuto, velmi výstižnou, definici ukolébavky: starý, možná nejstarší typ lidové písně. Houpavé, tiché, melodie s textem plným lásky k dítěti, které najdeme u všech národů světa. Ukolébavky komponovali i slavní skladatelé jako koncertní písně (J. Brahms) nebo operní árie (B. Smetana v Hubičce, G. Gershwin v Porgy a Bess). Ukolébavky jsou také charakteristické instrumentální skladby – jedna z nejslavnějších je od F. Chopina.⁴³

Ukolébavky rozdělujeme do dvou skupin:

- a) **původní, lidové** – u těchto ukolébavek velmi často není známo jméno autora, jedná se o klasické, ústně tradované ukolébavky, které se dochovaly až do dnešní doby.
- b) **autorské** – písně uměle vytvořené, u nichž většinou známe autora.

1.9 Psychologický aspekt ukolébavky

Doktor psychologie Otto Čáčka v publikaci o duševním vývoji dítěte popisuje, že je důležité, aby si dítě co nejdříve vytvořilo správný návyk na spaní. K tomu nejlépe pomáhají takzvané *uspávací rituály*, tedy opakované činnosti, k nimž dítě postupem času přivykne. K nejčastějším rituálům patří zpívání ukolébavek a čtení pohádek. A právě ukolébavky hrají důležitou roli. Podobně jako houpavé pohyby kolébky nebo matčiny náruče má i ukolébavka pomalý, monotónní rytmus, který ve spojení s opakujícími se slovy či slokami, zvukomalebnými citoslovci a jednoduchou melodií navozují uklidňující, uspávací pocit.⁴⁴

Vzniklo množství studií, které potvrzují pozitivní vliv ukolébavek na psychiku novorozenců, uvedme například jména psychologů P.G. Hepper a B.S. Shahidullah⁴⁵ či Joanne Loewy.⁴⁶

Odpověď na to, proč ukolébavky takto působí na lidské vnímání, najdeme ve fázích mozku. Ten pracuje v několika pásmech, z nichž jsou pro naše sledování důležitá pásma alfa

⁴³ VRKOČOVÁ, Ludmila. *Slovníček základních hudebních pojmů*. 3. vyd. Praha: Ludmila Vrkočová, 1996, s. 202.

⁴⁴ ČÁČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dítěte a dospívajících s faktory optimalizace*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2000, s 44.

⁴⁵ HEPPER, P. G.; SHAHIDULLAH, B. S. Development of fetal hearing. *Archives of disease in childhood*, 1994.

⁴⁶ LOEWY, Joanne, et al. The effects of music therapy on vital signs, feeding, and sleep in premature infants. *Pediatrics*, 2013.

a pásmo beta. Běžně se člověk v bdělém stavu nachází ve druhém zmíněném pásmu, naopak pásmo alfa je příznačné pro odpočívání, relaxaci či usínání. V pásmu alfa u člověka dochází ke zklidnění mysli a zpomalení fyziologických procesů. Aby člověk usnul, je důležité se přesunout z pásma pro bdění do mozkového pásma alfa, a právě tomuto procesu velmi dobře napomáhají ukolébavky.⁴⁷

1.10 Magický význam ukolébavky

Kromě psychologického působení ukolébavky na dítě a interpreta⁴⁸ je u některých národů důležitá i funkce magická. Tu můžeme nalézt například u obyvatel dnešního Ruska a Ukrajiny. Ukolébavka má dlouhou tradici a význam její důležitosti sahá až do dob, kdy ve větší míře převládaly animistické představy o světě a pohanské zvyky. Věřilo se tak například v to, že ukolébavky pomůžou ochránit dítě před zlými duchy nebo silami. Jazyk totiž představoval nejen prostředek k dorozumívání, ale plnil i magickou funkci. Zpívání ukolébavek bylo tedy jakousi prevencí. Na Rusi se také věřilo v to, že pokud dítě uvidí ve snu něco nepříjemného, nemůže se s touto představou setkat v bdělém stavu. To vysvětluje, proč se v ruských ukolébavkách setkáme například se šerým vlkem a dalšími nebezpečnými zvířaty. Často v ukolébavkách těchto národů najdeme slabiky *aa* nebo *lju lji, ljuli – baj*⁴⁹, *ee*, které jakoby připomínají zaklínání.⁵⁰ Ve zdrojích popisujících staré slovanské zvyky se také dočteme, že v minulosti existoval zvláštní rituál, který měl za úkol ochránit dítě před nepřátelskými silami a zlými duchy. Do kolébky nejdříve dávali kocoura a zpívali mu písně, poté teprve místo něj položili do kolébky dítě.⁵¹ Kocour má v ruských rituálech a pověrách velký význam. Ve spojitosti se sny představuje symbol dobrého spánku, podobně jako motiv

⁴⁷ KANTOR, Jiří, Matěj LIPSKÝ a Jana WEBER. *Základy muzikoterapie*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, s. 154–155.

⁴⁸ Mocně působí ukolébavky také na zpívajícího. Nejde totiž o to, jak čistě a přesně je píseň interpretována, ale o posílení vztahu mezi matkou a dítětem. Matka prostřednictvím písně dítěti předává velké množství emocí a když je dítě starší a začíná rozumět i slovům, tak se mění i podoba ukolébavky. Do popředí se dostává příběh, pomocí něhož se dítě učí nová slova a začíná přijímat informace o světě. O vlivu ukolébavky na zpívajícího více viz SEDLÁK, František. *Hudební vývoj dítěte: analytická studie*. 1. vyd. Praha: Supraphon, 1974. Comenium musicum, sv. 12.

⁴⁹ Srovnejte s anglickým označením ukolébavky – lullaby.

⁵⁰ ІВАНИЦЬКИЙ, Анатолій. *Український музичний фольклор*. Видання 3-є, допрацьоване Вінниця “Нова книга”. 2004.

⁵¹ Tamtéž.

zajíce.⁵² Kocour je totiž považován za klidné zvíře, jenž poměrně hodně spí, a bylo by tedy dobré, aby tuto vlastnost předal i novorozeněti. Postupem času magický význam tohoto rituálu ztratil na síle, avšak postava kocoura v ukolébavkách zůstala.⁵³

⁵² Кошка, кот: Символика животных и птицы в славянской мифологии. *Славянская мифология, язычество и культура - Славянская слобода* [online]. [cit. 2017-11-18]. Dostupné z: <http://slavyans.myfhology.info/animals/cat.html>

⁵³ НИКИТИНА, А. В. *Русская традиционная культура: Учебное пособие для иностранцев*. Санкт Петербург: Издательство С.-Петербургского университета, 2002, с. 12.

2 RUSKÉ UKOLÉBAVKY

Celkový repertoár ruských ukolébavek je opravdu pestrý. Najdeme v něm několik set let staré ruské ukolébavky, které se v praktiky nezměněné podobě dochovaly až do dnešní doby a některé z nich jsou velmi živé, poněvadž se neustále objevují v současných ruských pohádkách nebo seriálech pro děti; dále se setkáme s ukolébavkami autorskými, které sice k žánru lidové slovesnosti neřadíme, protože mají vlastního autora, ale v ruské kultuře mají nezastupitelnou roli. Jejich popularita je často srovnatelná s ukolébavkami lidovými.

Jelikož se Rusko rozkládá na obrovském území, můžeme se setkat i s ukolébavkami, které jsou známy jen obyvatelům konkrétní oblasti (například ukolébavka kozácká, čukotská atd.). K známým ukolébavkám se řadí rovněž ty, které náleží některému etniku, které v Rusku žije. V dětských filmech tak můžeme slyšet třeba ukolébavku židovskou nebo ukolébavku původně anglickou, která byla pro svou popularitu přeložena do ruského jazyka. Speciální kategorii poté zaujímají křesťanské ukolébavky, které navíc plní funkci naučnou – dítě se během nich jednoduchým způsobem seznamuje se základními křesťanskými slovíčky a biblickými postavami. Nejčastěji se tento druh ukolébavek v Rusku opírá o jistotu Boží blízkosti, pokoj a kolébání Bohorodičky. K nejznámějším patří *Тихая ночь, Спи в колыбели нарядной* nebo *Спи, моё дитя*.

Ke všemu připočteme ještě fakt, že ruská kultura má žánr ukolébavku ráda, a dostaneme opravdu široký soubor nejrozumnějších ukolébavek. V naší práci se chceme věnovat všem, ale vzhledem k jejímu rozsahu je nutné k následujícím rozborům vybrat ty nejpůvodnější z nich. K tomuto účelu nám nejlépe poslouží internetové weby věnované dané tematice. Tomuto zdroji dáváme přednost před klasickými zpěvníky z několika důvodů: zaprvé odráží nejoblíbenější a nejhledanější ukolébavky, čímž docílíme toho, že našemu rozboru podrobíme opravdu ty nejpůvodnější ruské ukolébavky. Zadruhé nám pomůžou ve srovnání, které písně jsou nejoblíbenější zrovna u současné rodičovské generace. Tímto dostaneme výsledek, zdali jsou v ruskojazyčném prostředí stále populární staré ukolébavky (buď přezpívané do moderní podoby), nebo se staly oblíbenější ukolébavky moderní, autorské. Posledním důvodem je snadnější práce s těmito zdroji. Pomocí internetových nástrojů najdeme mnohem rychleji a jednodušeji celkovou hledanost a popularitu jednotlivých ukolébavek.

2.1 Realizace hledání nejpobulárnějších ruských ukolébavek

Jelikož jsme si byli vědomi toho, že ruští uživatelé internetu nepoužívají k vyhledávání pouze vyhledávač Google, našim prvním krokem bylo, že jsme zadali slovo *колыбельные песни* jak do vyhledávače Google, tak i Yandex.ru. Zkontrolovali jsme prvních 20 výsledků a došli k závěru, že oba vyhledávače fungují trošku jinak, což je vzhledem k ruskému internetovému prostředí pochopitelné.⁵⁴

Mezi výsledky byly nejroznější webové stránky. Některé z nich byly věnované výhradně dětem (*DetiOnline.com*; *ВолшебныйРебенок.ру*), jiné se zajímaly o ruské písně obecně a jednou ze záložek byl i soubor ukolébavek (třeba *Радио.Обозревател.ком*). Z výše uvedených jsme vyfiltrovali ty, které obsahovaly jen několik málo ukolébavek, a dále ty, které obsahovaly jen jeden konkrétní druh (například výhradně jen písně autorské nebo věnující se jednomu regionu). Ze zbývajících množství jsme podle vlastního uvážení vybrali deset serverů, které se k našemu účelu hodí nejvíce. Jedná se o tyto weby:

- Lullabies.ru
- DetiOnline.com
- Dlya-Detey.com
- Poiskm.co
- Radio.Obozrevatel.com
- Music.Yandex
- Mamsila.ru
- DreamSong.ru
- Muz-kolor.ru
- zf.fm

Pouze dvě z těchto webových stránek nabízejí veřejné hodnocení všech ukolébavek (*DetiOnline.com* a *Dlya-Detey.com*). Pohled do jejich žebříčku popularity nám odhalí, které ukolébavky jsou nejčastěji vyhledávané, a tedy i explicitně prozradí, které jsou nejoblíbenější. Ke srovnání budeme dále využívat i nástroje Google pro zjišťování vyhledávanosti

⁵⁴ Podobnou diferenciaci ve vyhledávání můžeme najít i v prostředí českého internetu, kde paralelně (i když se stále rostoucí převahou Google) fungují dva vyhledávače – Seznam a Google.

a porovnávat budeme rovněž to, jestli danou ukolébavku najdeme na více námi vybraných webových stránkách.

2.2 Výběr deseti nejznámějších ukolébavek v ruském prostředí

Server *Dlya-Detey.com* sestavil žebříček nejpopulárnějších ukolébavek, který vypadá následovně:⁵⁵

POŘADÍ	NÁZEV UKOLÉBAVKY	PŮVOD ⁵⁶
1.	Спят усталые игрушки	Спокойной ночи, малыши ⁵⁷
2.	Колыбельная медведицы	Мультфильм Умка
3.	Баю-баюшки-баю	ruská lidová
4.	Спи, моя радость, усни	Спокойной ночи, малыши
5.	Колыбельная сказка про медведя	Баниласка ⁵⁸
6.	Самая лучшая колыбельная малышу	Т. Дольникова
7.	Колыбельная сказка про лису	Баниласка
8.	Колыбельная сыну	А. Герман
9.	Колыбельная сказка про воробья	Баниласка
10.	Колыбельная сказка про бегемота	Баниласка

Tabulka 1: Žebříček nejpopulárnějších ukolébavek podle serveru *Dlya-Detey.com*.

Podobné hodnocení nejvyhledávanějších ukolébavek najdeme i na webu *DetiOnline.com*, avšak zde je pořadí ovlivněno tím, že pod jedním názvem se může skrývat hned několik skladeb. Konkrétně to vypadá tak, že na druhém místě je skladba s názvem *Колыбельные для детей до года*, která však nepředstavuje žádnou konkrétní ukolébavku,

⁵⁵ Колыбельные песни. «Дети Онлайн» - развитие, обучение и развлечение детей [online]. 2018 [cit. 2018-01-11]. Dostupné z: <https://deti-online.com/pesni/kolybelnye/>

⁵⁶ Původ ukolébavek nebyl na webu uveden, pro přehlednost jsme jej ale dohledali.

⁵⁷ Krátký sovětský, následně ruský večerníček; vychází od roku 1964.

О нас. Спокойной ночи, малыши! [online]. 2018 [cit. 2018-01-11]. Dostupné z: <https://www.spokoinoinochi.ru/about>

⁵⁸ Pořad a videa, v nichž vystupují Klaun Banilaska, který dětem vypráví pohádky a zpívá písničky.

ale celou řadu kratších nahrávek, často pouze instrumentálních skladeb. Žebříček deseti nejposlouchanějších ukolébavek vypadá takto:⁵⁹

POŘADÍ	NÁZEV UKOLÉBAVKY	PŮVOD
1.	Спят усталые игрушки	Спокойной ночи, малыши
2.	Колыбельные для детей до года	různý
3.	Самая лучшая колыбельная малышу	ruská
4.	Спи, моя радость, усни	Спокойной ночи, малыши
5.	Колыбельная медведицы	Мультфильм Умка
6.	Колыбельная сыну	А. Герман
7.	Баю-баюшки-баю	ruská lidová
8.	Калыханка	běloruská ukolébavka
9.	Крошка Вилли-Винки	skotská ukolébavka
10.	Колыбельная сказка про воробья	Баниласка

Tabulka 2: Žebříček nejpopulárnějších ukolébavek podle serveru *DetiOnline.com*

Na webové stránce *DreamSong.ru* se nachází rating pouze tří nejvyhledávanějších ukolébavek:

POŘADÍ	NÁZEV UKOLÉBAVKY	PŮVOD
1.	Баю-баюшки-баю	ruská lidová
2.	Колыбельная медведицы	Мультфильм Умка
3.	Спи, моя радость, усни	Спокойной ночи, малыши

Tabulka 3: Žebříček nejpopulárnějších ukolébavek podle serveru *DreamSong.ru*.

Již na těchto třech srovnáních si lze povšimnout, že se v nich velká část ukolébavek opakuje. Z tabulek rovněž vyplývá, že se jedná ve většině o ruské písně, buď autorské, nebo lidového původu. Jen výjimečně do žebříčku zavítala zahraniční píseň.

⁵⁹ Колыбельные песни. "Для Детей" - онлайн сайт для детей, родителей и воспитателей [online]. 2018 [cit. 2018-01-11]. Dostupné z: <http://dlya-detey.com/detskie-pesni/kolybelnye/>

Další tabulka je věnovaná pořadí oblíbenosti ukolébavek podle ruského vyhledávače Yandex. Ve výsledcích se nám už do větší míry promítlo komplexní pojetí vyhledávače, který používají i Rusové žijící mimo území Ruské federace. V žebříčku tak najdeme i anglické ukolébavky

POŘADÍ	NÁZEV UKOLÉBAVKY	PŮVOD
1.	Спят усталые игрушки	Спокойной ночи, малыши
2.	Баю-баюшки-баю	ruská lidová
3.	А баюшки-баюшки, уж вы мои заюшки	Усатый нянь ⁶⁰
4.	Kolybelnaya	From Russia With Love Choir ⁶¹
5.	Baa Baa Black Sheep	původně anglická dětská rýmováčka ⁶²
6.	Pretty Little Horses	tradiční americká ukolébavka
7.	Sleep Little Angel	upravená verze staré anglické ukolébavky.
8.	A la nanita nana	španělská koleda
9.	Still Still Still	původní rakouská koleda
10.	Brahms' Lullaby	německé ukolébavky ⁶³

Tabulka 4: Žebříček nejpoblárnějších ukolébavek podle vyhledávače Yandex.

Na začátku podkapitoly jsme deklarovali, že chceme vybrat deset nejpoblárnějších ruských ukolébavek dnešní doby. Po prozkoumání žebříčků, které nám nabízely některé ze serverů, a s porovnáním s dalšími servery jsme nakonec vybrali těchto deset skladeb, mezi nimiž jsou zástupci jak ukolébavek lidových, tak autorských:

⁶⁰ Ukolébavka chůvy Ariny Rodiovny z filmu *Усатый нянь*.

⁶¹ Ve vyhledávači Yandex se vyskytla i tato písnička od interpreta Smash, která ale nemá s ukolébavkami vůbec nic společného. Nejedná se o chybu vyhledávače, vyhledávání jsme s časovým odstupem několikrát opakovali, tato píseň je opravdu indexována pod klíčovými slovy ukolébavka, byť se jedná o poměrně kontroverzní skladbu doprovázenou velmi odvážným videem.

⁶² Ve vyhledávání v podání Christmas Nursey Rhymes Collection.

⁶³ Série německých autorských ukolébavek, jež složil Johannes Brahms.

NÁZEV UKOLÉBAVKY	PŮVOD
Баю-баюшки-баю	ruská lidová
Спят усталые игрушки	Спокойной ночи, малыши
Колыбельная медведицы	Мультфильм Умка
Спи, моя радость, усни	Спокойной ночи, малыши
Колыбельная сказка про воробья	Баниласка
Самая лучшая колыбельная малышу	ruská zlidovělá
Калыханка – Доўгі дзень	běloruská, seriál Калыханка
Спи, моё дитя, Богородица у тя	ruská zlidovělá
За рыбою⁶⁴	ruská lidová
Спи, младенец, мой прекрасный	М. J. Lermontov

Tabulka 5: Námi sestavený vzorek deseti nejoblíbenějších ruských ukolébavek.

Uznáváme, že pro výběr jsme nepoužívali žádné složité statistické mechanismy, jejichž popisu bychom následně museli věnovat dalších několik stran, což není předmětem našeho bádání, ale sestavili jsme soubor podle nejčastějšího výskytu na ruských serverech a podle oblíbenosti. Tento výběr je dosti pestrý a bude jistě velmi zajímavé jej analyzovat a porovnávat.

2.3 Popis analýzy

Jelikož jsme již získali vzorek deseti ruských ukolébavek, nyní jej podrobíme analýze. Podíváme se blíže na každou z nich a charakterizujeme ji z hlediska původu, lexika (textu zvýrazněno **zeleně**), charakteristických motivů a hlavních postav (v textu zvýrazněno **modře**).

⁶⁴ Tuto ukolébavku jsme do seznamu zařadili zejména kvůli tomu, že ji autoři vybrali jako typickou lidovou ukolébavku reprezentující ruské zastoupení v projektu *Колыбельные мира*. O projektu píšeme více ve třetí kapitole.

U každé ukolébavky tak získáme ucelenou charakteristiku, z níž následně můžeme vyvodit jasné výsledky pro pozdější shrnutí našich závěrů a srovnání s ukolébavkami českými.

2.4 Баю-баюшки-баю

*Баю-баюшки-баю,
Не ложися на краю -
С краю свалишься,
Переплачешься.
Придёт **серенький волчок**,
Тебя схватит за **бочок**,
Тебя схватит за бочок
И утащит **во лесок**,
И утащит **во лесок**
Под **раkitовый кусток**,
Где волки воют,
Детям спать не дают.
А-а-а-а, а баю-баю-баю, а-а-а-а.*

*Баю-баю-баинки,
Я скатаю **валенки**
Сыночку на **ноженьки**
Бегать по **дороженьке**.
Баю-баю-баю-бай,
Баю-баю-баю-бай,
А-а-а, баю-баю-баю-баю.*

***Баю-баю-баюшки,**
Не ложись на **краюшке**,
Придёт **серенький волчок**
Тебя сватит за **бочок**,
Ложись **посерёдке**,*

На золотой пелёночке,

А-а-а, баю-баю,

Баю-баю-баю-баю.

Баю-баю-баю-баю,

Баю-баюшки-баю,

А-а-а, баю.

А баю-баю-баю,

Не ложися на краю,

*Ты ложися к **стеночке***

*На **мягенькой постелечке**.*⁶⁵

2.4.1 Charakteristika

Jedna z nejznámějších a zároveň nejstarších ruských lidových ukolébavek. Díky své oblibě se jí dostalo několika podob a stala se oblíbenou písní pro nejrozličnější dětské animované filmy, pohádky a večerníčky. Uvádíme delší verzi, která se v ruských sbornících vyskytuje nejčastěji.

2.4.2 Lexikální specifikace

Již samotný název v sobě nese částici *баю* (a její variantní podobu *баюшки*, dále také *баинки*), čímž poukazuje na velmi starý původ ukolébavky. Dále se v písni nacházejí pasáže zpívané pouze dlouhým tónem za pomoci citoslovce *a*.

Dále se v ukolébavce vyskytuje předložka *во*, která zde je z lexikálního hlediska špatně použita. Spojení *утаи́т во лесок* je zde zvoleno proto, aby došlo ke správnému rytmiickému sjednocení celé ukolébavky.

V ukolébavce se vyskytuje rovněž množství zdvořelých – *бочок*, *кусток*, *волчок*, *постелечка* a další, které zdůrazňují dětské pojetí písně. Objevuje se také netradiční slovní

⁶⁵ Колыбельная "Баю баюшки баю, не ложися на краю". *Колыбельные для всей семьи - проект Наталии Фаустовой* [online]. 2018 [cit. 2018-01-29]. Dostupné z: <https://dreamsong.ru/bayu-bayushki-bayu#>

spojení *на золотой пелёночке*, které s největší pravděpodobností mělo odkazovat k pohodlí a bohatství.

2.4.3 Charakteristické motivy a hlavní postavy

Jedná se o píseň zpívanou matkou svému dítěti před spánkem. Matka dítě varuje, aby neleželo na kraji postele, ze které může spadnout. Aby dítě něčím postrašila, zpívá mu, že pokud se z okraje postýlky skutálí, odnese si jej šerý vlk do lesa, kde dítěti vlci nedají spát. V ukolébavce se rovněž setkáme s některými reáliemi – s šerým vlkem a válenkami.

Zvláštní pozornost přitahuje keř karytníku – *ракитовый кусток*. Zjišťovali jsme, zda byl tento termín vložen do textu písně jen kvůli rýmové dvojici, nebo má v ruské mytologii nějaké zvláštní postavení. V *Ruském humanitním encyklopedickém slovníku* jsme našli o rakytníkovém keři toto: „В русском фольклоре с ним связано мифологическое представление, согласно которому он вырос на самом первом на земле камне, выброшенном рыбой из моря.“⁶⁶

2.5 Спят усталые игрушки

Спят усталые игрушки, книжки спят,

Одеяла и подушки ждут ребят.

Даже сказка спать ложится,

Чтобы ночью нам присниться.

Ты ей пожелай: «Баю-бай!»

Обязательно по дому в этот час

Тихо-тихо ходит Дрема возле нас.

За окошком все темнее,

Утро ночи мудренее,

Глазки закрывай! Баю-бай!

⁶⁶ Российский гуманитарный энциклопедический словарь: П. А. Клубков (главный редактор). Москва: Владос, 2002.

В сказке можно покататься на луне

И по радуге промчаться на коне,

Со слоненком подружиться

И поймать перо Жар-птицы.

Глазки закрывай! Баю-бай!

Баю-бай, должны все люди ночью спать.

Баю-баю, завтра будет день опять.

За день мы устали очень,

Скажем всем: «Спокойной ночи!»

*Глазки закрывай! Баю-бай!*⁶⁷

2.5.1 Charakteristika

Jedná se o autorskou ukolébavku, která poprvé zazněla v sovětském dětském seriálu *Спокойной ночи, малыши!*, který se na obrazovkách objevuje od roku 1964 do současnosti. Hudbu zkomponoval skladatel Arkadij Ostrovskij a slova Zoja Petrova.⁶⁸

2.5.2 Lexikální specifikace

Tato ukolébavka obsahuje jen malé množství výrazně odlišných lexikálních prvků. Opět v ní najdeme ruskou ukolébavkovou částici *баю-бай*, dále pouze jedno deminutivum (*окошко*) a slovní spojení *тихо-тихо*, které zvýrazňuje uklidňující charakter. Text písně obsahuje také přísloví *утро ночи мудренее*, řadu personifikací (*игрушки спят, книжки спят, сказка спать ложилась*) a metaforických obrátů (*покататься на луне; по радуге промчаться на коне*), které pomáhají rozvíjet dětskou představivost. Tomu pomáhají i netradiční zvířata, s nimiž se v ukolébavce setkáme – slon a bájný pták Ohnivák. Nejedná se přitom o náhodný výběr, obě zvířata symbolizují štěstí. Výraz *slon pro štěstí* se zachoval

⁶⁷ Спят усталые игрушки – текст песни. *Все для детей* |AllForChildren.ru [online]. 2018 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: <http://allforchildren.ru/songs/lullaby1.php>

⁶⁸ Спят усталые игрушки. *Колыбельные песни* – Lullabies.ru [online]. [cit. 2018-01-31]. Dostupné z: <http://lullabies.ru/104>

i u nás a najít a přinést domů pero ptáka Ohniváka symbolizovalo ve slovanské mytologii blahobyt a štěstí.⁶⁹

. Zdůrazňujícím prvkem je opakování některých slov (*баю-бай*) či celých slovních spojení (*глазки закрывай*).

2.5.3 Charakteristické motivy a hlavní postavy

Ukolébavka *Спят усталые игрушки* je klasickým příkladem písně, kterou zpívá matka svému dítěti před spánkem. Navozuje pocit usínání tím, že něžně sděluje, že se ke spánku chystají i unavené hračky a personifikuje polštář, peřinu nebo třeba pohádku – věci z blízkého okolí dítěte. Interpret každou sloku uzavírá částicí *баю-бай*. V textu najdeme i přísloví – ráno je moudřejší večera (*утро ночи мудренее*).

Zvláštní pozornost poutá slovo *Дрема*, které se v některých příkladech píše s malým, v jiných s velkým počátečním písmenem. Tento pojem může zaprvé znamenat synonymum ke slovu *дрема*⁷⁰, za druhé se může jednat o ruskou pohádkovou bytost – Дедушка Дрема. S ním se nejčastěji setkáme coby s vypravěčem pohádek na dobrou noc.⁷¹ Zde se výraz *Дрема* objevuje ve spojení *Дрема ходит возле нас*, tudíž se nedá jednoznačně říci, zdali se jedná o personifikované pojmenování snu, nebo měla autorka textu opravdu na mysli zprítomnělou pohádkovou postavu.

2.6 Колыбельная медведицы

*Ложкой снег мешая,
Ночь идет большая,
Что же ты, **глупышка**, не спишь?
Спят твои соседи,
Белые медведи,
Спи скорей и ты, малыш!*

⁶⁹ ЧАМКИНА, Марина а Ирина ПОПОВА. Жар-птица в славянской мифологии. *Электронная энциклопедия «PR в мифологии» под редакцией д.ф.н. Е.А. Осиповой* [online]. 2018 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: <http://mifologia.osipova-pr.com/soderjanie/slavyane/zharptica>

⁷⁰ Что такое ДРЕМА? *Dic.academic.ru: Словари и энциклопедии на Академике* [online]. [cit. 2018-01-31]. Dostupné z: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/796090>

⁷¹ Známý je například sborník pohádek *Колыбельные сказки Дедушки Дремы*.

*Мы плывем на льдине,
Как на бригантине,
По седым суровым морям.
И всю ночь соседи,
Звездные медведи,
Светят дальним кораблям.⁷²*

2.6.1 Charakteristika

Píseň *Колыбельная медведицы* je spojena se známým dětským kresleným filmem *Умка*, který měl na televizních obrazovkách premiéru v roce 1969. Pod hudební složkou je podepsán ruský skladatel Jevgenij Krylatov, slova k ní napsal Jurij Jakovlev⁷³, scénárista a spoluautor seriálu *Умка*.

2.6.2 Lexikální specifikace

Tato ukolébavka neobsahuje téměř žádné výrazné lexikální prostředky. Našli jsme pouze dva, které upoutaly naši pozornost. Prvním z nich je oslovení *глупышка*, které není v ukolébavkových textech běžné. Jedná se o slovo hovorového charakteru, jenž můžeme do češtiny přeložit jako *truhlík* nebo *hlupáček*. Druhým slovem je *бригантина*. Jde o odborné pojmenování menší dvojstěžňové lodi používané nejčastěji piráty.⁷⁴ Ani tento termín není v ukolébavkových písních běžný, a tak jej vydělujeme jako lexikální specifikum.

2.6.3 Charakteristické motivy a hlavní postavy

Ukolébavka je v dětském seriálu zpívána mámou medvědicí malému Umkovi. Je ale zkomponována tak, aby ji mohla zpívat kterákoli matka svému dítěti. Vyznačuje se pomalou, táhlou melodií navozující pocit usínání. Zvláštností je, že se v ní nevyskytují žádné

⁷² Колыбельная медведицы. *Колыбельные песни* – Lullabies.ru [online]. [cit. 2018-01-31]. Dostupné z: <http://lullabies.ru/1>

⁷³ Колыбельная медведицы. *Колыбельные песни* – Lullabies.ru [online]. [cit. 2018-01-31]. Dostupné z: <http://lullabies.ru/1>

⁷⁴ Бригантина. *Энциклопедический Словарь Ф.А.Брокгауза и И.А.Ефрона* [online]. [cit. 2018-01-31]. Dostupné z: <http://www.vehi.net/brokgauz/>

ukolébavkové citoslovce. Píseň navozuje pocit exotična (polární oblasti) a dalekých krajů (moře, koráby).

2.7 Спи, моя радость, усни

Спи, моя радость, усни!

В доме погасли огни;

Птички затихли в саду,

Рыбки уснули в пруду,

Мышка за печкою спит,

Месяц в окошко глядит ...

Глазки скорее сомкни,

Спи, моя радость, усни!

Усни, усни!

Утром ты будешь опять

Бегать, смеяться, играть.

Завтра тебе я в саду

Много цветочков найду.

Все-то отдать поспешишь,

Лишь б не плакал малыш!

Глазки скорее сомкни,

Спи, моя радость, усни!

Усни, усни!

В доме все стихло давно,

В кухне, в подвале темно.

В лунный серебряный свет

Каждый листочек одет.

Кто-то вздохнул за стеной —

Что нам за дело, родной?

*Глазки скорее сомкни,
Спи, моя радость, усни!
Усни, усни!*⁷⁵

2.7.1 Charakteristika

Ukolébavka *Спи, моя радость, усни* je známa již od 18. století, kdy se její slova poprvé objevila v Německu. Něžná dětská melodie se rozšířila po Evropě a na začátku 20. století díky překladu Sofii Sviridenko dostala svou podobu taktéž v ruštině. Píseň se stala velmi populární a přezpívali ji známí ruští pěvci minulého století, díky čemuž se dochovalo hned několik textových obměn. Jedna z jejich podob se objevila rovněž v dětském animovaném seriálu *Спокойной ночи, малыш!*.

2.7.2 Lexikální specifikace

Píseň *Спи, моя радость, усни* sice neobsahuje žádné ukolébavkové citoslovce, zato každá sloka končí uspávací formulí *усни, усни*. V textu rovněž najdeme množství zdvořin (мышка, окошко, глазки, рыбки) a personifikací (*месяц в окошко глядит; листочек одет*). Dále jsme našli ve slově *печкою* zastaralou koncovku *–ю*, která je projevem archaičnosti a poukazuje na poetičnost textu.

Dále jsme si povšimli částice *бы*, jedná se o zkrácený tvar *бы*. V textu ukolébavky je použita tato varianta z důvodu rytmického. Každý kapitola je zakončena třemi verši, které se opakují, jedná se tedy o epiforu.

2.7.3 Charakteristické motivy a hlavní postavy

Hlavním cílem této ukolébavky je navodit harmonické pocity před spánkem. K tomuto účelu slouží pomalá melodie a slova, která jakoby připravují vše ke spánku. Vyhasl oheň a zhasla všechna světla v domě, zvířátka již také usnula a spolu s příslibem veselého zítřka přichází na konci každé kapitoly výzva k zavření očí a ponoření se do snu.

Zvláštním motivem této ukolébavky jsou oslovení. Samotný název obsahuje velmi blízké, srdečné oslovení *моя радость*, dále v textu najdeme i výraz *родной*, jenž by se dal v tomto

⁷⁵ Спи, моя радость, усни. *Колыбельные песни* – Lullabies.ru [online]. 2018 [cit. 2018-03-24]. Dostupné z: <http://lullabies.ru/113>

kontextu přeložit jako *drahý, milý*. Tato skutečnost poukazuje na fakt, že ukolébavky byly zpívány nejbližšími osobami, téměř výhradně matkami.

2.8 Колыбельная сказка про воробья

Мои юные друзья – много сказок знаю я.

*Для начала вам сегодня расскажу про **воробья**.*

Не пугая голубей, прыгал в луже воробей.

*Чистил **хвостик**, **шейку** мыл и на **солнышке** сушил.*

*А по кривой **дорожке** прогуливалась **кошка**.*

*Увидала кошка **птичку** – озорную **невеличку**,*

Стала тихо подползать, чтоб за хвост её поймать.

Даже голуби взлетели – с кошкой драться не хотели.

Но обидеть воробья не позволил кошке я.

***Брысь**, - я крикнул этой кошке, - проходи своей дорожкой.*

*Воробей слышал крик, зачирикал **чик-чирик**,*

На меня не поглядел и на крышу полетел.

Притаился за трубой и любуется собой.

*Ну а в это время кошка вылезает из **окошка**,*

К воробью она ползет, открывает тихо рот,

Хочет бедного схватить и котяткам притащить.

Вдруг ворона прилетела и на крышу рядом села

Клювом стукнула по крыше – воробей её слышал,

Перепрыгнул на карниз и слетел оттуда вниз.

Воробей помылся в луже, полетел домой на ужин,

Скушал вкусную котлетку, теплый чай попил с конфеткой,

Клюв почистил и зевнул, сел на ветку и уснул.

Спать он будет до утра. Детям тоже спать пора.

*За окном серый кот.
Возле дома где-то бродит.
То уходит, то приходит,
Колыбельную поет.
То уходит, то приходит,
Про воробушка поёт.*

*

*Кошка спит на полу.
Спят и голуби на крыше,
а в большом подвале мыши
Тихо спят в своем углу.
А в большом подвале мыши
Тихо спят в своем углу.*

*

*Вот и вечер настал.
Спит ворона возле сетки.
Воробей уснул на ветке,
Потому, что он устал.
Воробей уснул на ветке,
Потому, что он устал.*

*

*Завтра рано вставать.
Попрощайся с Банилаской.
Закрывают дети глазки,
Рома тоже будет спать.
Закрывают дети глазки,
И Илюша будет спать.
Закрывают дети глазки,
И Светлана будет спать.*

*Закрывают дети глазки,
Ксюша тоже будет спать.
Закрывают дети глазки,
..... будет спать.⁷⁶*

2.8.1 Charakteristika:

Pátou námi analyzovanou ukolébavkou je *Колыбельная сказка про воробья*. Jak už sám název napovídá, jedná se spíše o ukolébavkovou pohádku, která je napsána tak, aby děj směřoval k uspávání – po dni plném dobrodružství je malý vrabec unavený a chystá se ke spánku. Po veršované pohádce následuje samotná ukolébavka odkazující se na vrabcovo dobrodružství. *Колыбельная сказка про воробья* pochází od dětského klauna Banilasky.

2.8.2 Lexikální specifikace

V textu ukolébavkové pohádky se vyskytují zdobněliny (*окошко, глазки, хвостик, шейка, птичка*) i citoslovce, zde se však jedná o zvířecí (*чик-чирик*), nikoli ukolébavkové citoslovce. Dále text ukolébavky obsahuje personifikaci – těžko si může vrabec vyčistit zobák (analogicky jako si lidé čistí zuby před spaním) nebo sníst karbanátek a vypít čaj s nějakým bonbonem (*Скушал вкусную котлетку, теплый чай попил с конфеткой*). Další personifikaci v písni najdeme v pasáži, v níž kocour zpívá ukolébavku.

Nelze si rovněž nepovšimnout častého opakování celých veršů na konci každé sloky, což navozuje pocit kolébání, monotónnosti. V poslední sloce se stále opakuje dvojverší (*Закрывают дети глазки, тоже будет спать*), které v prvních případech zmiňuje konkrétní jména a v posledním verši nechává prostor pro doplnění jména dítěte, jemuž je ukolébavka zpívaná.

2.8.3 Charakteristické motivy a hlavní postavy

Jak jsme již uvedli výše, jedná se o velmi specifickou ukolébavku-pohádku, protože se skládá ze dvou částí – veršované pohádky a následné ukolébavky, jejíž námět vychází z dané

⁷⁶ Колыбельная сказка про воробья слушать онлайн. "Для Детей" - онлайн сайт для детей, родителей и воспитателей [online]. [cit. 2018-02-01]. Dostupné z: <http://dlya-detey.com/detskie-pesni/kolybelnye/50-pro-voroby.html>

пohádky. Veškerý text je vyprávěn klaunem Banilaskou, který je mezi ruskými dětmi znám právě tímto spojením pohádky a ukolébavky. Slova jsou však napsána tak, aby je mohl zpívat jakýkoli rodič svému dítěti, což jen potvrzuje poslední verš písně, který nechává prostor pro zakomponování jména poslouchajícího dítěte.

Hlavní postavou pohádky i následné ukolébavky je vrabec, který pomocí různých zásahů uniká nástrahám kočky, která jej chce sníst. Vypravěčem je klaun Banilaska, který se sám k sobě obrací i v jednom z veršů ukolébavky (*попрощайся с Банилаской...*). Zvláštností této ukolébavkové pohádky je to, že má námět, sleduje určitou příběhovou linku a dochází z rozvinutí a vyvrcholení zápletky. Tento jev určitě není u ukolébavek běžný a *Колыбельная сказка про воробья* je tímto specifická.

2.9 Самая лучшая колыбельная малышу

Лунный свет в окошко, звёзды в небесах.

Спи, мой милый крошка, закрывай глаза.

Замурлычет ветер, как пушистый кот,

И усталый вечер торопясь уйдёт.

Баю — баю, баю — баю. Кто ты? Я пока не знаю.

Ты родишься скоро очень.

Спи, малыш, спокойной ночи!

Спи, малыш, спи, малыш.

Ночь тебе подарит сладкий детский сон.

Как цветной фонарик засверкает он.

Осторожно дождик шелестит листвою.

Он не потревожит сон чудесный твой.

Баю — баю, баю — баю. Кто ты? Я пока не знаю.

Ты родишься скоро очень.

Спи, малыш, спокойной ночи!

Спи, малыш, спи, малыш.

Лунный свет в *окошко*, звёзды в небесах.

Спи, мой милый крошка, закрывай глаза.

Баю — баю, баю — баю. Кто ты? Я пока не знаю.

Ты родишься скоро очень.

Спи, малыш, спокойной ночи!

Спи, малыш, *спи*, малыш.⁷⁷

2.9.1 Charakteristika

Ukolébavka *Самая лучшая колыбельная малышу* (někdy se uvádí i pod názvem *Самая лучшая колыбельная для малыша*) je poměrně netradiční v tom smyslu, že její text odkazuje hlavně k doposud nenarozenému dítěti (*Кто ты? Я пока не знаю. Ты родишься скоро очень.*). Jedná o starší autorskou ukolébavku, jejíž tvůrce byl postupem času zapomenut. Dohledali jsme pouze, že za jejím současným ztvárněním stojí ruská herečka a zpěvačka Teona Dolnikova.

2.9.2 Lexikální specifikace

Hned po prvním poslechu této ukolébavky slyšíme, že jejím nejvýraznějším rysem je opakování některých slov či celých konstrukcí. Setkáváme se zde opět s epiforou (*Спи, малыш, спокойной ночи! Спи, малыш, спи, малыш.*) i deminutivními tvary (*окошко, фонарик, дождик*). Kromě opakujícího se ukolébavkového slovesa *спи* v textu písně najdeme rovněž částice *баю — баю*. Nalezli jsme také jednu personifikaci – *замурлычет ветер*.

2.9.3 Charakteristické motivy a hlavní postavy

Jedná se o ukolébavku, která je zpívaná matkou doposud nenarozenému dítěti (viz výše). Ačkoli jsme prošli texty několika desítek dalších ruských písní, nesetkali jsme se s tím,

⁷⁷ Самая лучшая колыбельная малышу. «Дети Онлайн» - развитие, обучение и развлечение детей [online]. [cit. 2018-02-01]. Dostupné z: <https://deti-online.com/pesni/kolybelnye/kolybelnaya-malyshu/>

že by ukolébavka byla adresována výhradně dítěti, které žije v břiše matky. Matka navozuje klidnou atmosféru před spánkem, něžně popisuje své okolí a zpívá dítěti, aby sladce usnulo.

2.10 Калыханка – Доўгі дзень

Доўгі дзень,
Цёплы дзень,
Адплывае за аблогі.
Сіні цень,
Соны цень
Аднаўзае ў кут далёкі.
Збеглі **зайкі** ўсе ў лясы,
Змоўклі птушак галасы,
І **буслы** ў гняздо схавалі
Свае доўгія насы.

Баю-бай, баю-бай,
Вачаняты закрывай.

Пакрысе на расе
Патухаюць зоркі-сплюшкі,

Гульні ўсе,
Казкі ўсе
Пахаваны пад падушкі.
Спяць і **мышкі** і стрыжы,
Спяць **машыны у гаражы**,
Ты таксама каля мамы
Ціха **ціхенька** ляжы.

Баю-бай, баю-бай,
Вачаняты закрывай.
Баю-бай, баю-бай,
Разам з намі засынай...⁷⁸

2.10.1 Charakteristika

Калыханка, přesněji řečeno píseň *Доўгі дзень*, je nejznámější běloruskou ukolébavkou, která pochází ze stejnojmenného večerního seriálu pro děti (obdoba našeho Večerníčku). Tento pořad pro nejmenší se objevuje na běloruských televizních obrazovkách od roku 1981 a pokaždé končí ukolébavkou *Доўгі дзень*. Slova písně napsal Geinadz Buraukin a hudbu zkomponoval známý běloruský skladatel Vasily Rainchik⁷⁹. Během srovnávání s ostatními ruskými ukolébavkami vykazovala tato píseň nápadně podobné rysy jako ukolébavka *Спят усталые игрушки*, obsahovala stejný námět a podobné slovní obraty.

2.10.2 Lexikální specifikace

V písni *Доўгі дзень* najdeme několik zdvořilých (*ціхенька, вачаняты, зайкі, мышкі*) a tradiční ukolébavkovou částici *баю-бай*. Kromě těchto lexikálních prostředků ale ukolébavka působí poměrně stroze. Nenajdeme v ní žádná obrazná pojmenování a epiteta jsou velmi jednoduchá.

2.10.3 Charakteristické motivy a hlavní postavy

V ukolébavce vystupuje hned několik zvířat: *зайкі, мышкі, стрыжы, буслы*. Zejména poslední z nich, tedy *бусел белы* (česky čáp bílý) má v běloruské tradici velký význam. Díky tomu, že čápi běžně žili nedaleko lidských obydlí, se stali častým námětem folklóru⁸⁰ a najdeme je v různých symbolech. Motiv čápa se vyskytuje například ve znaku

⁷⁸ Калыханка – Доўгі дзень – Текст Песни. *Megalyrics.ru* [online]. [cit. 2018-02-01]. Dostupné z: <http://www.megalyrics.ru/lyric/kalykhanka/doughi-dzien.htm>

⁷⁹ V rodné běloruštině zní jeho jméno Василий Петрович Раинчик; transkripce do češtiny zatím neproběhla, a tak jsme zvolili umělcovo mezinárodní jméno, uvedené i na jeho oficiálních osobních stránkách. Биография В.П.Раинчика. *Официальный сайт ансамбля "ВЕРАСЫ"* [online]. [cit. 2018-02-01]. Dostupné z: <http://verasy.com/index.php/history/bio>

⁸⁰ V české lidové tradici se dochoval symbol čápa vyskytuje dvakrát – jako posel jara (pranostika *Na svatého Řehoře čáp letí za moře, žába hubu otevře, líný sedlák, který neoře.*) a také v souvislosti s pověrou, že čáp nosí děti. Její původ najdeme v legendě o bohyni Holdě. Čáp představoval jejího posla, který lovil novorozence ze studny nebo jezera a nosil je rodičům. Petr Procházka uvádí, že „podle germánské mytologie duše nenarozených

Haagu a je národním ptákem Polska, Litvy a právě Běloruska. Je považován za symbol věrnosti, zdraví, štěstí a Božího požehnání.⁸¹

Kromě odkazů na zvířata a věci, které uspávané dítě obklopují, píseň zmiňuje i automobily (*спяць машыны* – metaforické vyjádření zaparkování) a garáže, čímž poukazuje na spojení dětského a moderního světa.

2.11 Спи мое дитя, Богородица у тя

*Спи мое **дитя**, **Богородица** у **тя**.*

***Бог** тебя дал, **да Христос** нарождал.*

***Матушка Владычица** пожаловала.*

***Истен-от Христос** под **окошечко** принес.*

*Спи, спи, усни, **глазки** ангельски сомкни.*

***Глазки** ангельские, **да** архангельские.*

*А на утро мы вдвоём **солнышко** встречать пойдём.*

***Колокольчики** звонят, просыпаться всем велят.*

Скоро милый подрастешь,

***Ноженьками** в **храм** пойдешь*

*И положишь у **икон Богородице** поклон.*

***Матерь Божья** любит нас и в обиду не отдаст.*

*Здесь **венчались** мать с отцом*

И ты встанешь под венцом.

plavaly ve vodě (prazdroji života, jemuž právě Holda vládla) v jezeře, v močálu nebo ve studni a do těla matky byly vloženy až bohyní samou nebo jejím poslem.“ A jelikož se lidé s čápy nejčastěji setkávali poblíž vodních zdrojů, pověst se rychle rozšířila a ujala.

PROCHÁZKA, Petr. Čapí pověry aneb čemu věřili naši předkové. *Čapí hnízda | Česká společnost ornitologická* [online]. 2018. [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: <http://cap.birdlife.cz/ctete-o-capech/capi-povery-aneb-cemu-verili-nasi-predkove>

⁸¹ PROCHÁZKA, Petr. Čapí folklor, pověry a symbolika. *Ptačí svět*. Únor 2014, roč. 21, čís. 1, s. 2.

*Подойдут твои года, сыновей люби всегда,
Дочерей всегда жалеи и душою не болей.*⁸²

2.11.1 Charakteristika

Сни мое дитя, Богородица у тя reprezentuje skupinu ukolébavek s křesťanskou tématikou. Nejčastěji se jedná o staré autorské písně, které postupem času zlidověly a staly se běžnou součástí lidového repertoáru. Podobný osud má i ukolébavka *Сни мое дитя, Богородица у тя*. Zajímavostí je, že přesný text ukolébavky je zaznamenán mimo jiné díky Alexandru Sergejeviči Puškinovi, kterému tuto píseň zpívala jeho chůva Arina Rodionovna.⁸³ Ta hrála v básnickově životě nezastupitelnou roli. Současný ruský spisovatel a historik Naum Sindalovskij charakterizuje Puškinovu chůvu takto: „Она – одна из самых ярких представителей низовой культуры, хранитель, или, как говорят в науке, носитель фольклора. Арина Родионовна всю свою жизнь, рассказывая Пушкину легенды и предания, служила неиссякаемым источником его вдохновения. (...) Кроме того, по признанию самого поэта, Арина Родионовна стала оригиналом двух литературных персонажей: Филипьевны – няни Татьяны Лариной из «Евгения Онегина» и няни Дубровского в одноименной повести.”⁸⁴

2.11.2 Lexikální specifikace

Vedle typických ukolébavkových rysů, jako jsou například deminutivní tvary (*глазки, солнышко, ноженьки*), zde najdeme množství dalšího lexika, které přitahuje naši pozornost. Prvním z nich je samotné oslovení – *дитя*. Jedná se o pojmenování malého dítěte, které s sebou nese odstín zastaralosti. Najdeme jej třeba i ve rčení: *Дитя не плачет, мать не разумеет*.⁸⁵ Dále je to tvar zájmena *ты – тя*, které obsahuje jak prvek archaičnosti, tak knižnosti.

⁸² Колыбельная Арины Родионовны, русская народная. *Колыбельные для всей семьи - проект Наталии Фаустовой* [online]. [cit. 2018-02-16]. Dostupné z: <https://dreamsong.ru/kolybelnaya-ariny-rodionovny-0>

⁸³ УЛЬЯНСКИЙ, А. И. *Няня Пушкина*. Москва.–Ленинград.: Издательство АН СССР, 1940, с. 30..

⁸⁴ СИНДАЛОВСКИЙ, Наум. *Петербургский фольклор с финско-шведским акцентом, или Почем фунт лиха в Северной столице*. Москва: Центрполиграф, 2016, с. 42–43.

⁸⁵ ШВЕДОВА, Н. Ю. *Русский семантический словарь: Толковый словарь, систематизированный по классам слов и значений*. Российская академия наук. Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова. Moskva: Азбуковник, 2001.

Text ukolébavky obsahuje rovněž částice *да*, která zde vystupuje ve dvojím lehce odlišném významu. V prvním z nich *да* plní funkci částice, která supluje chybějící spojku *а/и* (*Бог тебя дал, да Христос нарождал*). Ve druhém významu plní funkci stupňování, zesílení⁸⁶ (*глазки ангельские, да архангельские*).

V ukolébavce najdeme také pojmenování *матушка*. To se v ruském jazyce vyskytuje hned v několikerém významu a nese odstín zastaralosti a hovorovosti:⁸⁷

- zdobnělina, mnohdy se zdůrazněním zdvořilosti, familiárnosti;
 - *Чего ж, дочка, плачешь-то?*
*Да с радости, матушка!*⁸⁸
- označení ženy pravoslavného duchovního a zároveň její oslovení;
 - *Матушка без платка* (titulek článku v pravoslavném sborníku Foma)⁸⁹
- jeden z přívlastků Bohorodičky;
 - *Пришла, отец мой, мне народ и говорит: благодать великая открылась, у матушки пресвятой Богородицы миро из щечки каплет...*⁹⁰
- různá zvolání a hovorové slovní obraty;
 - *Матушки мои! Матушки светы! По матушке пустить.*⁹¹

V našem kontextu se jedná o označení Bohorodičky (*Матушка Владычица*), která má malé dítě opatrovat.

Zvláštní pozornost poutá rovněž výraz *истен-от*. S největší pravděpodobností se jedná o slovo neruského původu, a tak jsme zjišťovali, jak se do textu ukolébavky mohlo dostat. V odborném článku s názvem *А. С. Пушкин и Финляндия* jsme se dočetli, že básníková chuťva neměla čistě ruský původ⁹², její předkové patřili k ugrofinskému národu Ižorů nebo k etniku

⁸⁶ ДАЛЬ, Владимир. *Толковый словарь живого великорусского языка: Том I*. Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1956, с. 411–412.

⁸⁷ ОЖЕГОВ, С. И. а Н. Ю. ШВЕДОВА. *Толковый словарь русского языка*. 4-е издание, дополненное. Москва: Азбуковник, 2001, с. 346.

⁸⁸ ЦВЕТАЕВА, Марина. *Молодец*. Харьков: Фолио, 2012.

⁸⁹ КУВШИНОВА, Кристина. Матушка без платка. In: *Православный журнал "Фома"* [online]. 2012 [cit. 2018-02-16]. Dostupné z: <https://foma.ru/matushka-bez-platka.html>

⁹⁰ ТОЛСТОЙ, Л. Н. *Война и мир: Томы I и II*. Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1946.

⁹¹ ОЖЕГОВ, С. И. а Н. Ю. ШВЕДОВА. *Толковый словарь русского языка*. 4-е издание, дополненное. Москва: Азбуковник, 2001.

⁹² ЦОФФКА, В. В. А. С. Пушкин и Финляндия. *Suomesta.ru: Сайт о Финляндии, финском языке и финской культуре*. [online]. 2014 [cit. 2018-02-17]. Dostupné z: <http://www.suomesta.ru/2014/04/26/a-s-pushkin-i-finlandiya-statya/>

Čuchna žijících na severozápadě Ruska⁹³. Díky této informaci se tedy můžeme domnívat, že slovo pochází z jazyka či dialektu národu Ižorů nebo Čuchna. Pokusili jsme se zjistit jeho význam, ale jediné, k čemu jsme došli, bylo zjištění, že stejné slovo se vyskytuje i v chakaštině. Využili jsme tedy snadné online dostupnosti rusko-chakašského slovníku a zjistili jsme, že *-om* představuje pravděpodobně morfém zodpovídající za tvar slovesa při časování a samotné slovo *устен-* (v infinitivu *устенераге*) má dva významy: zaprvé *наслаждаться покоем, быть спокойным* a také *привыкать к кому/чему*.⁹⁴ V kontextu ukolébavky se více hodí první význam, poslední verš první sloky bychom tedy mohli volně přeložit takto: *Kristus tě v pokoji pod okýnko přinesl*.

2.11.3 Charakteristické motivy a hlavní postavy

Jedná se o ukolébavku, kterou zpívá matka svému dítěti a sděluje mu v ní, že je Boží dítě, které na svět přišlo díky samotnému Kristu, a opatruje jej matka Marie. Díky tomu, že se jedná o ukolébavku s křesťanskou tematikou, najdeme v ní množství motivů, které odkazují k ruskému pravoslaví – *Христос, Бог, Богородица* (a její pojmenování *Мамушка Владычица, Матер Божья*), *храм, икона*.

Zajímavé je i zaslíbení do budoucna, tedy že až bude dítě větší, tak bude chodit do chrámu. Stejně tak i příslib manželství a perspektiva toho, že se dítě stane otcem či matkou a bude mít následně rodinu. V textu se setkáme s výrazem *венчание* (*Здесь венчались мать с отцом. И ты встанешь под венцом.*), který odkazuje k části pravoslavného církevního sňatku, během něhož je ženichovi a nevěstě uděleno požehnání do jejich společného života. Obřad má jasná tradici daná pravidla a doprovází jej množství zvyků.⁹⁵

⁹³ Nedaleko Petrohradu, poblíž hranic s Finskem.

Zdroj: ОНЬКОВА, О.И. *ИЖОРА: Очерки истории и культуры*. Санкт-Петербург: Российская академия наук Музей антропологии и этнографии им. Петра Великого (Кунсткамера) РАН, 2009, с. 218–219.

⁹⁴ БАСКАКОВ, Н.А. а А.И. ИНКИЖЕКОВА-ГРЕКУЛ. *Хакасско-русский словарь*. Москва: Рипол Классик, 2013, с. 64.

⁹⁵ Все, что надо знать о венчании. *Свадебный планировщик Wedly.ru* [online]. [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: <https://wedly.ru/svadba/registraciya-braka/venchanie>

2.12 За рыбою

Зыбаю-позыбаю

*Отец уиёл за **рыбою***

Мать ушла коров доить

Сестра ушла пелёнки мыть

Зыбаю-колыбаю

*Отец уиёл за **рыбою***

Мать ушла коров доить

А дедушка — дрова рубить

Дедушка — дрова рубить

***Да** бабушка — **уху** варить*

*Бабушка — **уху** варить*

***Да** свою **внученьку** кормить*

Зыбаю-колыбаю

*Отец уиёл за **рыбою***

Мать ушла коров доить

А дедушка — дрова рубить

*Бабушка — по **ягодки***

*По **ягодки**, по **сладеньки***

*Будем **Оленьку** кормить*

***Да** будем **рыбоньку** варить*

***Детка** спи и ты усни*

***Да** **угомон** тебя возьми*

*Детка спи и ты усни
Да **угомон** тебя возьми*⁹⁶

2.12.1 Charakteristika

Ukolébavka *За рыбою* je jedna z nejstarších dochovaných ruských ukolébavek vůbec. O tomto faktu svědčí i skutečnost, že právě tato píseň byla vybrána jako ruský zástupce do projektu *Колыбельные мира* (viz třetí kapitola).

Píseň popisuje typické výjevy z ruského venkova – zaopatření obživy a běžné zemědělské a domácí práce. Malé dítě tak má možnost se díky jejímu pomalému textu přenést v čase do minulosti a představovat si zpívané motivy, což podpoří jeho představivost a napomůže usínání.

2.12.2 Lexikální specifikace

Jelikož se jedná o velmi starou ukolébavku, najdeme v ní řadu lexikálních prostředků, jimž se budeme věnovat blíže. Prvním z nich je *зыбаю-позыбаю*. Jedná se o dvě slovesa, která podle výkladových slovníků Ušakova⁹⁷ a Dala⁹⁸ znamenají kolébání, ukolébávání. Jejich spojením dochází k eufonii, libozvučnosti.

Ve slově *рыбою* se opět setkáváme se starou koncovkou *-ю*. Ta zde plní funkci archaičnosti a zároveň rýmové dvojice se slovesem *позыбаю*. Dále v textu ukolébavky najdeme několikrát použito slovo *да*, jenž ve všech případech vystupuje jako spojka *a/i*.

Ukolébavka obsahuje rovněž několik zdvořilostí (např. *внученька, ягодки, рыбонька*) a slovo s hovorovým odstínem – *детка*.

2.12.3 Charakteristické motivy a hlavní postavy

Ukolébavka *За рыбою* dává nahlédnout do typické rolnické rodiny, v níž vystupují nejbližší rodinní příslušníci. Jsou zde popisovány domácí práce a starost o hospodářství. Text

⁹⁶ За рыбою. *Колыбельные песни* – Lullabies.ru [online]. 2018 [cit. 2018-02-19]. Dostupné z: <http://lullabies.ru/372>

⁹⁷ УШАКОВ, Д. Н., Г. О. ВИНУКОВ, Б. А. ЛАРИН, С. И. ОЖЕГОВ а Б. В. ТОМАШЕВСКИЙ. *Толковый словарь русского языка под редакцией Д. Н. Ушакова: Том I*. Москва: Государственный институт "Советская энциклопедия", 1935, с. 1122.

⁹⁸ ДАЛЬ, Владимир. *Толковый словарь живого великорусского языка: Том I*. Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1956, с. 697.

písň je také od prvních veršů proplétán motivem rybaření (*отец ушёл за рыбою; бабушка — уху варить; рыбоньку варить*). Usínající dítě (v textu je zmíněna jenom dívka – *свою внученьку кормить*) hned od narození získává povědomí o dvou základních věcech – práci a zajištění jídla. Ukolébavka končí pomalou výzvou, aby se dítě připravilo ke spánku.

Pozornost bychom chtěli obrátit ještě k jednomu verši – *да угомон тебя возьми*. Samotné slovo *угомон* by se dalo přeložit jako *odpočinek, uklidnění*, avšak zde vystupuje jako živá, personifikovaná bytost. Jedná se o odkaz k veršované pohádce *Угомон* od Samuila Maršaka. Угомон je zde popsán jako magická postava, která pomáhá lidem usnou nebo kterou volají rodiče, jejichž děti nechtějí spát. Odtud pochází i známá fráze: *Спи, мой мальчик, не шуми. Угомон тебя возьми!*⁹⁹

2.13 Спи, младенец, мой прекрасный

Спи, младенец, мой прекрасный,

Баюшки-баю.

Тихо смотрит месяц ясный

В колыбель твою.

Стану сказывать я сказки,

Песенку спою;

Ты ж дремли, закрывши глазки,

Баюшки-баю.

Богатырь ты будешь с виду

И казак душой.

Провожать тебя я выйду —

Ты махнешь рукой...

Сколько горьких слез украдкой

Я в ту ночь пролью!..

Спи, мой ангел, тихо, сладко,

Баюшки-баю.

⁹⁹ МАРШАК, Самуил. *Угомон*. Москва: Художественная литература, 1968.

Стану думать, что скучаешь

Ты в чужом краю...

*Спи **ж**, пока забот не знаешь,*

Баюшки-баю.

Дам тебе я на дорогу

Образок святой:

Ты его, моляся богу,

Ставь перед собой.¹⁰⁰

2.13.1 Charakteristika

Ukolébavku *Спи, младенец, мой прекрасный* znají Rusové v dnešní době právě pod tímto názvem. Původně se však píseň jmenovala *Казачья колыбельная песня* a jejím autem je básník Michail Jurjevič Lermontov. Ten složil k textu ukolébavky i hudbu, ale nebyl jediný – notovým zápisem obohatilo slova přes padesát hudebních skladatelů, nicméně autor nejznámějšího nápěvu není znám.¹⁰¹

Text ukolébavky nejdříve vyšel v roce 1840 v časopise *Отечественные записки*¹⁰² a ve stejném roce rovněž ve sborníku *Стихотворения*.¹⁰³

2.13.2 Lexikální specifikace

Díky tomu, že se jedná o ukolébavku autorskou, a navíc napsanou jedním z nejznámějších ruských básníků, je text již po prvním poslechu odlišný od ostatních ukolébavek. Sice se zde objevují klasické ruské citoslovce *баюшки-баю*, ale najdeme zde pouze jedinou zdvojnásobinu (*песенка*), což pro námi analyzovaný druh písně není příliš obvyklé. Mnohem častěji se také objevují neshodné přívlastky (*месяц ясный*). Ukolébavka se skládá ze čtyř slok po osmi verších s pravidelným střídavým rýmem.

¹⁰⁰ Спи, младенец, мой прекрасный. *Колыбельные песни* – *Lullabies.ru* [online]. [cit. 2018-02-19]. Dostupné z: <http://lullabies.ru/87>

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Отечественные записки, 1840, том VIII, № 2, отд. III, с. 245—246.

¹⁰³ ЛЕРМОНТОВ, М. Ю. *Стихотворения М. Лермонтова*. СПб: Типография Ильи Глазунова и комп., 1840, с. 89–92.

2.13.3 Charakteristické motivy a hlavní postavy

Michail Jurjevič Lermontov byl kavkazským prostředím okouzlen natolik¹⁰⁴, že zde vznikla celá řada jeho vrcholných děl. Ačkoli není *Казачья колыбельная песня* tak známá jako například Lermontova poema *Démon*, obě mají společné to, že jsou ovlivněny kavkazským prostředím.

*Спи, младенец, мой прекрасный*¹⁰⁵ představuje ukolébavku věnovanou chlapci. Velké množství ukolébavek je genderově neutrálních, nicméně z těchto Lermontových slov jasně vyplývá, že je daná píseň zpívána chlapci. Odkazují k tomu nejen oslovení *богатырь* nebo *казак душой*, ale zejména obsah třetí sloky. Matka zpívá, že bude syna *проводить*, což znamená, že jej bude vyprovázet ze dvora či usedlosti, když její syn půjde na vojnu, a bude přitom tajně ronit hořké slzy.

V další sloce se o povaze matky dovídáme další informaci. Jedná se o křesťansky založenou ženu, protože daruje svému synovi *образок святой* – tedy malou ikonu nebo přívěšek s obrázkem některého ze svatých.¹⁰⁶

2.14 Shrnutí ruských ukolébavek

Námi vybraný vzorek ruských ukolébavek je rozmanitý a poukazuje na fakt, že vedle dlouhodobé oblíbenosti tradičních lidových ukolébavek (*Баю-баюшки-баю, За рыбою*) se ruskému posluchači líbí také písně autorské (*Спи, моя радость, усни* a další). Chceme zmínit i skutečnost, že některé lidové ukolébavky se zejména v poslední době dostávají do dětských filmů či kreslených seriálů¹⁰⁷, čímž dochází k jejich popularizaci. Do našeho výběru se dostaly

¹⁰⁴ Ruský akademik K. N. Grigorjan v publikaci *Лермонтов и романтизм* popisuje vztah ruského básníka ke kavkazské přírodě takto: „С юнных лет Кавказ стал родиной его романтической мечты, его гордых дум.“ ГРИГОРЬЯН, К. Н. *Лермонтов и Романтизм*. Москва – Ленинград: Наука, 1964, с. 187.

¹⁰⁵ Ukolébavka byla přeložena i do češtiny, a to hned několikrát. Zhudebněna byla Emilem Axmanem pro ženský pěvecký sbor.

AXMAN, Emil a Michail Jur'jevič LERMONTOV. *Kozácká ukolébavka: ženský sbor*. Přeložil František TROPP. Praha: Melantrich, 1947, s. 6.

¹⁰⁶ ШВЕДОВА, Н. Ю. *Русский семантический словарь: Толковый словарь, систематизированный по классам слов и значений*. Российская академия наук. Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова. Москва: Азбуковник, 2001, с. 435.

¹⁰⁷ Například populární dětský animovaný seriál *Маша и медведь* zařadil v jedné ze svých epizod upravenou verzi ukolébavky *Баю-баюшки-баю*. Zajímavostí je, že tento díl se jmenuje *Спи, моя радость, усни*, což odkazuje zase k názvu jiné známé ruské ukolébavky.

i ukolébavky, které se staly oblíbené díky dětským pořadům (např. *Снят усталые игрушки*, *Колыбельная медведицы* a další), protože jejich přítomnost je neodmyslitelně spjata s celým seriálem či pohádkou. Během procházení velkého množství ruských ukolébavek jsme si všimli fenoménu, že se poměrně veliké oblíbenosti¹⁰⁸ těšily i ukolébavkové pohádky. Jedná se o veršovanou pohádku s prvky ukolébavky, která může být buď zpívána nebo pouze recitovaná. Tento žánr v našem výběru zastupuje *Колыбельная сказка про воробья*.

Další velkou skupinou ruských ukolébavek jsou písně s křesťanskou tematikou. Jejich nejčastějším námětem je svěřit kolébané dítě do Boží ochrany a od útlého věku v dítěti rozvíjet láskyplný vztah k Bohu. Jakožto zástupce této skupiny jsme do výběru zařadili starou ruskou ukolébavku *Спи мое дитя, Богородица у тя*.

Zmínili jsme se o tom, že velmi populární jsou i autorské ukolébavky. K nim patří jak písně, které vznikly jako doprovod dětským seriálům, tak ukolébavky, pod něž jsou podepsáni známí ruští básníci. Pro ilustraci jsme vybrali verše od M. J. Lermontova *Казачья колыбельная песня*. I na tomto příkladu je názorně vidět, jak se náměty z lidových a křesťanských ukolébavek můžou spojit v ukolébavce autorské.

Zajímavostí je, že jsme se při poslechu některých písní setkali s jejich různými nápěvy. Tento fakt se netýkal autorských ukolébavek, které vznikly v souvislosti s dětskými seriály, tam ke změně nápěvu nedocházelo. Ale například hudbu k výše zmíněné ukolébavce od M. J. Lermontova *Казачья колыбельная песня* se pokoušelo složit více než padesát interpretů, včetně samotného básníka. Jiný fenomén můžeme sledovat u lidových ukolébavek, u nichž dochází k modernějšímu pojetí. Slova zůstávají většinou beze změn, avšak hudební stránka podléhá současným hudebním trendům. Povšimnout si toho můžeme například na již zmíněném dětském pořadu *Маша и Медведь*.

Velmi zajímavé bylo taktéž sledovat lexikální stránku ukolébavek. I zde záleželo na tom, zda se jednalo o současnější autorskou ukolébavku, či starší lidovou. Druhá zmíněná skupina obsahovala množství zastaralých slov a tvarů a častěji se odkazovala k ruským reáliím – motivy svatby, popis běžných činností na venkově, přání a zaslíbení do budoucna či vyprošování Božího požehnání. Prakticky každá ukolébavka obsahovala zdobněliny, většina

Маша и Медведь – Спи, моя радость, усни. *Маша и Медведь - Официальный сайт*. [online]. 2018 [cit. 2018-02-21]. Dostupné z: <https://mashabear.ru/video/#masha-i-medved-spi-moya-radost-usni>

¹⁰⁸ Vycházíme z údajů o vyhledávanosti.

z nich také ukolébavkové částice. Často jsme se mohli setkat s různými oslovenými, anaforou či epiforou.¹⁰⁹ V některých ukolébavkách vystupovala zvířata (v písni *Колыбельная медведицы* je dokonce hlavní postavou medvědice, která zpívá svému medvídkovi Umkovi), docházelo tak k výskytu personifikace a různých zvířecích citoslovčí.

Nejčastěji se jednalo o písničky zpívané matkou svému dítěti. Některé ukolébavky si kladly za cíl navodit klidnou melodickou atmosféru před spánkem, v jiných jsme sledovali nějaký příběh a došli k ponaučení. V některých ukolébavkách vystupoval pouze matčin hlas zpívající svému dítěti, v jiných se objevovala zvířata nebo nadpřirozené postavy.

V kapitole 1.10 jsme se věnovali magickému významu ukolébavek. V našem vzorku těchto deseti nejoblíbenějších ruských písni sice můžeme najít některé prvky odkazující k jejich magickému významu (opakování částic *баю*, motiv vlka, nadpřirozené postavy), nicméně v mnohem větší míře se s tímto původním rozměrem setkáme u ukolébavek, jejichž popularita v dnešní době klesá a je vytlačována modernějšími autorskými písničkami. V publikaci *Русская традиционная культура* jsme našli zmínku o ukolébavkách přivolávajících smrt¹¹⁰. Jako příklad uvádíme tuto:

*Бай-байда люли.
Хоть сегодня умри.
Сколочу тебе гробок
Из дубовых досок.*

*Завтра мороз,
Снесут на погост.
– Бабушка-старушка,
Отрежь полотенце
Накрыть младенца.
Мы оплачем, повоем,
В могилку зароем.¹¹¹*

¹⁰⁹ Opakování slov, slovních spojení nebo celých veršů má vést k navození pocitu monotónnosti a snadnějšímu usínání.

¹¹⁰ V originále: *колыбельные, накликающие смерть*.

¹¹¹ НИКИТИНА, А. В. *Русская традиционная культура: Учебное пособие для иностранцев*. Санкт Петербург: Издательство С.-Петербургского университета, 2002, с. 13–14.

Autorka publikace A. V. Nikitina vysvětluje, že ukolébavky podobné této měly ochrannou funkci a byly spojeny s dalšími zařikávacími rituály. Opakované zpívání těchto písní mělo dítě chránit před zlými duchy, nemocemi, a dokonce i smrtí.¹¹²

¹¹² НИКИТИНА, А. В. *Русская традиционная культура: Учебное пособие для иностранцев*. Санкт Петербург: Издательство С.-Петербургского университета, 2002, с.14.

3 КОЛЫБЕЛЬНЫЕ МИРА

Jedná se o ruský animovaný projekt, jenž si klade za cíl popularizovat ukolébavku a seznámit širokou veřejnost s různými formami tohoto žánru. Projekt, který začal fungovat již v roce 2006, vypadá následovně – jde o krátká třiminutová videa, která prezentují vždy ukolébavku konkrétního národa. Ta je zpívána daným jazykem a je doplněna o typické prvky, které se v lidové tvorbě tohoto národa vyskytují. Rozhodující roli tedy nehraje audiální zápis, ale kombinace graficky zpracovaného příběhu konkrétní ukolébavky a její hudební interpretace pomocí typických lidových nástrojů. Co možná nejvyšší autenticity se dosahuje za pomoci jednoduchého grafického zpracování, které odráží kolorit daného národa a zároveň často navozuje iluzi dětského světa. Díky tomu je tento projekt tolik oblíbený nejen u dětí, ale také u dospělých.

Rusko reprezentuje stará lidová ukolébavka *За рыбою*, nicméně ve výčtu najdeme celou řadu ukolébavek dalších národů, kteří žijí na území Ruské federace – ukolébavka kmene Evenků¹¹³, kavkazská, čukotská, tatarská, karelská a adygejská¹¹⁴ ukolébavka. Ke dnešnímu dni však zatím nebyla ztvárněna česká ani slovenská ukolébavka.

Колыбельные мира ke dnešnímu dni obsahují již šedesát krátkých animovaných ukolébavek. Za projektem stojí zejména studio МетрономФильм, které se zaměřuje hlavně na produkci uměleckých, dokumentárních a animovaných filmů.

Projekt byl velmi kladně ohodnocen nejen v Rusku, ale i v zahraničí, a dosáhl na množství celosvětově uznávaných ocenění.

¹¹³ Původně kočovný kmen sídlící zejména na Sibiři mezi řekami Lena a Jelisej, dále také v Mongolsku a Číně. BRAZÁKOVÁ, P. *Až odejdu za horu. Ze života sibiřských kočovníků*. Praha: Eminent, 2004, s. 34.

¹¹⁴ Adygejsko je republika Ruské federace v Krasnodarském kraji rozkládající v regionu Kubáně nedaleko Černého moře.

Республика Адыгея - Основные сведения. *Adygheya.ru* [online]. [cit. 2018-01-29]. Dostupné z: <http://www.adygheya.ru/about/information/>

4 ČESKÉ UKOLÉBAVKY

Podobně jako u ruských ukolébavek, je i český repertoár velmi bohatý. Této skutečnosti napomáhá skutečnost územního členění na Čechy, Moravu a Slezsko, díky čemuž vznikaly zcela odlišné písně v závislosti na mentalitě a specifiku regionu; texty či nápěvy ukolébavek se vzájemně proplétaly nebo docházelo k drobným odlišnostem jak jejich zvukové, tak textové stránky.

Texty českých ukolébavek obsahují náměty jak z běžného života, přírody, rolnické práce tak z křesťanského prostředí, které k životu lidové vrstvy neodmyslitelně patří. Velmi často obsahují prvky nářečí či obecné češtiny, které jsou danému regionu příznačné. Ve většině původních ukolébavek rovněž najdeme speciální výrazy – ukolébavkové částice a slovesa navozující houpavou melodii.

Po bližším nahlédnutí do problematiky jsme zjistili, že stále populární jsou tradiční lidové ukolébavky, které nejsou moderními autorskými tolik vytlačovány. Přestože za těmito ukolébavkami stojí často známí čeští interpreti (Václav Neckář, dvojice Svěrák-Uhlíř, Jaromír Nohavica a další), tak i dnešní generace dává přednost lidovým (či zlidovělým) ukolébavkám. Nicméně i v této kategorii najdeme několik výjimek – pár skladatelům se totiž v tomto žánru podařilo uspět a vytvořit velmi populární autorské ukolébavky.

4.1 Realizace hledání nejpoblárnějších českých ukolébavek

Hledání vzorku deseti nejpoblárnějších českých ukolébavek bylo znesnadněno situací, že na českém internetu zatím není spuštěn server věnující se výhradně této specifické písňové oblasti. Narazili jsme na několik webů zasvěcených rodičovství a matkám, kde jsme v rámci některého z příspěvku na fóru či v diskuzi získali názor na oblíbenost ukolébavek. Ale žebříčky, které jsme našli na ruských stránkách, se nám dohledat nepodařilo.

I zde jsme se museli potýkat s fenoménem dvou hlavních vyhledávačů. Podobnou roli, jako hraje v Rusku vyhledávač Yandex.ru, zastupuje na domácí internetové scéně Seznam.cz. Vyzkoušeli jsme do vyhledávače zadat výraz *ukolébavky* a porovnali zobrazené výsledky. Seznam.cz navrhoval mnohem více komerčního obsahu než jeho konkurent Google. Jednalo se především o knihy s dětskou tematikou nabízené skrze server Zboží.cz a další knihkupectví.

Překvapením pro nás byl ale projekt od internetové televize Stream.cz¹¹⁵, který na svém webu nabízí téměř tři desítky lidových nebo nových autorských ukolébavek nazpívaných oblíbenými českými umělci.¹¹⁶ Na druhou stranu je ale nutno dodat, že zejména autorské ukolébavky umístěné na tomto webu nejsou příliš známé.

Dále nám při sestavování pomohly různé články a diskuze na serverech pro matky, např. MojeBetynka.cz, Modrý Koník, Jak si hrát, VeseléPohádky.cz a další. Nedílnou součástí internetové části našeho sestavování deseti nejoblíbenějších českých ukolébavek byl i největší portál pro sdílení videosouborů YouTube. Díky němu jsme mohli porovnat oblíbenost¹¹⁷ jednotlivých ukolébavek a najít například vytvořené seznamy nejoblíbenějších ukolébavek.

Důležitý samostatný zdroj informací pro nás představovaly knižní publikace, a to zejména výběr ukolébavek od Josefa Krčka *Naše ukolébavky*¹¹⁸. Měli jsme možnost čerpat i z jiných knih, které se věnují ukolébavkám, ale nejčastěji se jednalo o ukolébavky autorské (například z angličtiny přebásněné *Říkaný a ukolébavky Medvídky Pú*¹¹⁹), ukolébavky typické jen danému regionu (*Kolibala baba čerta na dobovým pařezo; Aj padá, padá rosečka*¹²⁰) nebo pohádky na dobrou noc, které mají plnit funkci ukolébavek (třeba *Ukolébavky pro dudka*¹²¹).

Díky všem výše uvedeným zdrojům jsme sestavili soubor deseti ukolébavek, které se opakovaly nejvíce. V našem výběru jsme zohlednili jednak jejich výskyt, tak jejich oblíbenost¹²². Sestavili jsme tak tuto tabulku:

¹¹⁵ Provozovatelem je portál Seznam.cz.

¹¹⁶ Ukolébavky – Stream. Stream.cz • Internetová televize, seriály online zdarma a videa [online]. 2018 [cit. 2018-02-26]. Dostupné z: <https://www.stream.cz/pohadky/ukolebavky#!>

¹¹⁷ Relevantním ukazatelem bylo množství shlédnutí.

¹¹⁸ KRČEK, Josef. *Naše ukolébavky*. Ilustroval Nanako ISHIDA. V Praze: Albatros, 2016.

¹¹⁹ CMÍRAL, Pavel. *Říkaný a ukolébavky Medvídky Pú*. Praha: Egmont, 2007.

¹²⁰ Příklady ukolébavek z regionu Haná. Jejich kompletní znění viz publikace Lidové písně z Hané II. POLÁČEK, Jan. *Lidové písně z Hané: sbírka jednohlasých lidových písní*. Boskovice: Albert, 2011.

¹²¹ GÁLOVÁ, Irena. *Ukolébavky pro dudka: ptáci v pohádkách a kolem nás*. Ilustroval Zdeňka KREJČOVÁ. Plzeň: Fraus, 2006.

¹²² V našem případě jsme za oblíbenost považovali počet shlédnutí, např. na serveru YouTube.

NÁZEV UKOLÉBAVKY	PŮVOD
Spi, mé malé poupě	J. Á. Komenský
Černé oči jděte spát	lidová ukolébavka (česká)
Hajej, můj andílku	lidová ukolébavka (česká)
Halí, belí	lidová ukolébavka ¹²³
Spi, děťátko, spi	lidová ukolébavka (česká)
Spi, Janičku, spi	lidová ukolébavka (slezská)
Mravenčí ukolébavka	Z. Svěrák, J. Uhlíř
Ho ho Watanay	Pavel Lohonka + indiánská
Ukolébavka pro Kubu a Lenku	J. Nohavica
Spi, má malá, spí už včela	Petr Eben, Václav Čtvrtek

Tabulka 6: Námi sestavený vzorek deseti nejoblíbenějších českých ukolébavek.

4.2 Spi, mé malé poupě

*Spi, mé milé poupě,
spi, malé holoubě.
Spi mi dobrou chvíli,
hodinu, tři, čtyři,
děťátko.*

*Anjel boží z nebe
opatrujž mi tebe,
abys čistě spalo,
ve zdraví zas vstalo,
děťátko.¹²⁴*

¹²³ Dochovalo se více verzí písničky, některé sloky jsou z Moravy, jiné z Čech; viz kapitola 4.5 Halí, belí.

¹²⁴ RUT, Přemysl. Gloria i gaudium: (česká písnička mezi kostelem a hospodou). Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2013, s. 95.

4.2.1 Charakteristika

Spi, mé malé poupě je jedna z nejstarších českých dochovaných ukolébavek. Pochází z pera Jana Ámose Komenského (1592–1670), který napsal jak její slova, tak i hudbu. Píseň vyšla v díle *Informatorium školy mateřské* v roce 1632.¹²⁵

Nadčasovost písně podtrhuje skutečnost, že jej do svého repertoáru zařadil i současný folklórní soubor Hradišťan a využívá ji při různých hudebních pásmech, zejména pro děti.¹²⁶ Došlo sice k nepatrné hudební úpravě, avšak slova zůstala nepozměněna.

4.2.2 Lexikální specifikace

Spi, mé malé poupě představuje krátkou ukolébavku, která obsahuje jen několik málo lexikálních zajímavostí. Jedinou zdrobnělinou je slovo *děťátko*, které vždy uzavírá danou sloku. Dále v ukolébavce nalezneme kromě oslovení *děťátko*, také *milé poupě*, *malé holoubě*, která zdůrazňují něžný přístup matky ke svému dítěti. Text obsahuje taktéž anaforu – nachází se v první sloce a jedná se o opakování slova *spi*.

Přestože se jedná o ukolébavku z první poloviny 17. století, odkazují k této době pouze dva archaické tvary slov – imperativ *opatrujž* a substantivum *anjel*. První z nich obsahuje zastaralou koncovku *-ž* a druhé má svůj původ ve staré češtině, jež na přelomu 13. a 14. století začala rozšiřovat svou slovní zásobu. Do lexika se tak dostávala slova s náboženskou tematikou¹²⁷, například *apoštol*, *advent*, *žalm* nebo právě *anjel*. Jedná se o slovo řeckého původu (*ἄγγελος*), které se přes latinský tvar *angelus*¹²⁸ dostalo až do staročeštiny. Podoba slova se postupně ustálila na tvaru *anděl*, ve slovenštině se zachoval *anjel*.¹²⁹

4.2.3 Charakteristické motivy a hlavní postavy

Ukolébavku můžeme shodně podle slok rozdělit na dvě části, které se od sebe tematicky liší. V první z nich se matka obrací ke svému dítěti, které ukládá ke spánku. Opakuje, aby dítě

¹²⁵ RUT, Přemysl. *Gloria i gaudium: (česká písnička mezi kostelem a hospodou)*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2013, s. 86.

¹²⁶ Diskografie – Hrajeme si u maminky. *Hradišťan & Jiří Pavlica* [online]. 2018 [cit. 2018-03-13]. Dostupné z: <http://www.hradistan.cz/diskografie/hrajeme-si-u-maminky/text/spi-me-mile-poupe>

¹²⁷ ŠLOSAR, Dušan a Radoslav VEČERKA. *Spisovný jazyk v dějinách české společnosti*. Vyd. 3., opr. a dopl. Editor Jan DVOŘÁK, editor Petr MALČÍK. Brno: Host, 2009, s. 15–17. s.

¹²⁸ *Angelus* znamená v překladu Boží posel.

¹²⁹ Podobný proces vývoje mělo například slovo *evangelium*; slovenština zachovala podobu *evanjelium*.

usnulo, a oslovuje jej láskyplnými metaforickými slovy. Ve druhé sloce matka vyprošuje dítěti Boží ochranu a klidný a zdravý spánek. Tato skutečnost přitom nebyla v době vzniku písně nijak neobvyklá. Připomeňme si, že ukolébavka vznikla v roce 1632, kdy byla zbožnost, a zejména ta lidová, velmi vysoká. Nesmíme také zapomenout na fakt, že Jan Ámos Komenský byl upřímně věřící člověk, napsal několik teologických děl (*Přemýšlování o dokonalosti křesťanské; Listové do nebe; Kšaft umírající matky Jednoty bratrské* a další)¹³⁰, kancionál duchovních písní a zhudebněných Žalmů, a stal se navíc posledním biskupem Jednoty bratrské.¹³¹ Jeho odkazování ke křesťanským ideálům prostupuje množstvím jeho děl a je patrné i v naší vybrané ukolébavce.

4.3 Černé oči jděte spát

[: Černé **oči jděte spát**, :]

[: však **musíte ráno vstát**. :]

[: Ráno, ráno, **ráníčko**, :]

[: Dřív než vyjde **sluníčko**, :]

[: **Sluníčko** už vychází, :]

[: má milá se prochází, :]

[: Prochází se po **rynku**, :]

[: přinesla nám novinku, :]

[: Tu novinku takovou, :]

[: že na **vojnu verbujou**, :]

[: Když **verbujou**, budou brát, :]

¹³⁰ KYRÁŠEK, Jiří, Dagmar ČAPKOVÁ a Jindřich ŠÁMAL. *Jan Amos Komenský: život a dílo v dokumentech a v českém výtvarném umění*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, 1 sv, s. 5.

¹³¹ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Apoštol míru J.A. Komenský*. Editor Radovan KRÁTKÝ, editor Václav STEJSKAL. Praha: Československý spisovatel, 1949, s. 112.

[*: škoda chlapců na stokrát. :*]¹³²

4.3.1 Charakteristika

Ukolébavka *Černé oči jděte spát* spadá do kategorie lidových písní a její původ se dá vysledovat do začátku 19. století, kdy ji zaznamenal František Ladislav Čelakovský. Píseň však s největší pravděpodobností vznikla mnohem dříve, Čelakovský v díle *Slovanské národní písně* pouze vystupuje jako sběratel folklóru, ne jako spoluvůrce. Na stáří písně poukazuje i skutečnost, že existují odlišné textové a nářeční obměny. Vzhledem k tomu, že jsme uvedli nejčastěji se vyskytující verzi, připojujeme níže několik variačních transformací:

- *novinečku* místo *tu novinku*
- *černý oči* místo *černé oči*
- *chlapcům* místo *smutnou*
- *chlapců* místo *hochů*
- *verbují* místo *verbujou*

K porovnání přikládáme rovněž dochovanou moravskou verzi této ukolébavky z regionu Haná.¹³³

*Černé oči, jděte spat,
ve musíte ráno vstát.*

*Brzo ráno, ranéčko,
spíš než vejde slunéčko.*

*Slunéčko již vechází,
má milá se prochází;*

*prochází se po venko,
donesla nám novinko.*

¹³² KRČEK, Josef. *Naše ukolébavky*. Ilustroval Nanako ISHIDA. V Praze: Albatros, 2016, s. 15.

¹³³ Píseň *Černé oči, jděte spát* dostala v tomto regionu název *Novina*.

*A novinko taková,
že na vojnu verbujó.*

*Dež verbujó, budó brát',
škoda chlapců nastokrát.*

*Té zdravé nám poberó,
a té chromé nechajó.¹³⁴*

4.3.2 Lexikální specifikace

Již při prvním pohledu na text písně je viditelné, že se každý verš opakuje. Díky tomu je píseň snadněji zapamatovatelná, často se tak zpívá například při hodinách hudební výchovy nebo během prvních lekcí na hudební nástroj.

Najdeme zde i několik zdobnělin (*raničko, sluníčko*), zastaralý výraz *rynek* i projev obecné češtiny – sloveso *verbujou*. Text rovněž obsahuje hned v první sloce dva metaforické obraty: *oči jděte spát* a *musíte ráno vstát*. Jedná se o poetické vyjádření usínání a vstávání.

Pokud bychom se věnovali jednotlivým oblastním podobám této ukolébavky, je zcela jasné, že bychom nejrozličnějších lexikálních specifik našli mnohem více.

4.3.3 Charakteristické motivy a hlavní postavy

Píseň *Černé oči jděte spát* představuje atypickou ukolébavku hned z několika důvodů. Začátek sice připomíná ukolébavkový text, ten však přechází s informací o verbování na vojnu. Otevřený konec poslední sloky navíc přidává na celkovém melancholickém vyznění písně.

Ukolébavka sice obsahuje oslovení (*černé oči*), ale celkově není jasné, komu je píseň zpívána. Tato nejednoznačnost do jisté míry dává interpretovi svobodu zpívat píseň prakticky komukoli, na druhou stranu i touto absencí adresáta se vymyká typickému ukolébavkovému vzorci, který ve většině případů oslovení (byť nepřímé) obsahuje.

¹³⁴ ČELAKOVSKÝ, František Ladislav. *Slovanské národní písně*. Kritické vyd. Editor Karel DVOŘÁK. V Praze: U Ladislava Kuncíře, 1946, s. 17.

Kromě několika zdobnělin navíc ukolébavka nijak neinklinuje k tomu, že se jedná o dětskou píseň. Odkaz na *mou milou* nebo na *vojnu*¹³⁵ zpřístupňuje ukolébavku všem příjemcům, nejen dětem před spánkem.

4.4 Hajej, můj andílku

*Hajej, můj andílku, hajej a spi,
mاتيčka kolíbá děťátko svý.
Hajej, nynej, dadej, malej,
mاتيčka kolíbá děťátko svý.*

*Hajej, můj zlatoušku, hajej a spi,
zamhouři maličký očička svý.
Hajej, nynej, dadej, malej,
zamhouři maličký očička svý.*¹³⁶

4.4.1 Charakteristika

Hajej, můj andílku je díky svému něžnému textu a melodii jednou z nejznámějších a nejoblíbenějších ukolébavek vůbec. Stejně jako píseň *Černé oči, jděte spát* patří k lidovým ukolébavkám, u nichž neznáme autora. Geograficky náleží ukolébavka do repertoáru českých lidových písní.

Hajej, můj andílku je natolik oblíbenou ukolébavkou, že s ní pracoval mimo jiné i skladatel Bedřich Smetana, který její text rozšířil a použil v operě *Hubička*. Muzikolog Zdeněk Nejedlý tento jev ve své publikaci *Zpěvohry Smetanovy* komentoval takto: „To je vzácný příklad, kdy Smetana ‚padělal‘ lidovou píseň, ovšem z důvodů dramatických, neboť tu takové písně potřeboval. Provedl to pak tak dokonale, že dnes píseň ‚Letěla bělounká holubička‘ docela znárodněla.“¹³⁷ S ukolébavkou *Hajej, můj andílku* se setkáme rovněž ve

¹³⁵ Myslí se tím pravděpodobně série rakousko-tureckých válek během 17. a 18. století.

¹³⁶ Hajej můj andílku, hajej a spi. *Promaminky.cz* [online]. 2015 [cit. 2018-03-13]. Dostupné z: <https://www.promaminky.cz/pisnicky/ukolobavky-32/hajej-muj-andilku-hajej-a-spi-127>

¹³⁷ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Zpěvohry Smetanovy*. Vyd. 2. Praha: Melantrich, 1949, s. 190.

sbírce lidových písní od Karla Jaromíra Erbena, a dokonce ve skladbách Pavla Josefa Vejvarovského a v pastorele¹³⁸ *Pastuší kolíbka* z 18. století.¹³⁹

4.4.2 Lexikální specifikace

Textem celé ukolébavky prostupuje něžnost, která se odráží jak v pomalé houpavé melodii, tak v množství zdvojnásobení (*andílku, matička, děťátko*) a dětských slov (*nynej, dadej*). Na základě lexika lze ukolébavku přiřadit k českým lidovým písním, poněvadž obsahuje prvky obecné češtiny – koncovku -ý místo spisovného -é, *kolíbat* místo spisovného *kolébat*, koncovku -ej místo spisovného -ý.

4.4.3 Charakteristické motivy a hlavní postavy

Jedná se o něžnou ukolébavku, kterou zpívá matka svému dítěti. Obrací se k němu milými slovy, která zdůrazňují její mateřskou lásku. Opakuje slovíčka *hajej, nynej, dadej, malej*, jež mají navodit klidnou houpavou melodii před spánkem. Jedná se o klasickou ukolébavku, žádné další motivy ani aluze v ní nenacházíme.

4.5 Halí, belí

*Halí, belí, koně v zeli
a hříbátka v petrželi.*

*Halí, belí, kočka v zeli,
a pes v koši, on ji straší.*

*Kočička se polekala
ven okénkem utíkala.*

¹³⁸ Pastorela – drobná kantáta s lidovou vánoční tematikou. Nejčastěji čerpá náměty z prostého venkovského či pastýřského života, neřídka propletena milostným příběhem. PETRÁČKOVÁ, Věra; KRAUS, Jiří, a kol. Akademický slovník cizích slov A-Ž. Praha: Academia, 2000. s. 634.

¹³⁹ MIHULE, Jaroslav a Kovařík VLADIMIR. Hudební výchova 2: Hudba a její svět. 2. vyd. Praha: SPN, 1989, s. 48–53.

*Halí dítě, kolébu tě,
až mi usneš, odejdu tě.*

*Do zahrádky, na karlátky,
do doliny, na maliny.*

4.5.1 Charakteristika

Ukolébavka *Halí, belí* se řadí k lidovým písním. Podařilo se nám vysledovat hned několik jejích verzí, ale nejčastěji se tato ukolébavka vyskytovala v podobě, v níž jsme ji zaznamenali výše. V některých notových zápisech či zpěvnících však docházelo k textovým alternacím buď na úrovni celého textu (rozšířený či snížený počet slok) nebo slov (způsobeno zejména regionálními rozdíly).

Po první sloce někdy následovala tato sloka:

*A kravěnky jak panenky,
šly se koupat do voděnky.¹⁴⁰*

V jiných případech je zaznamenána zcela odlišná podoba této písně:

*Halí, belí, koně v zeli
a hříbátka v petrželi.*

*Halí, dítě, kolíbu tě,
by si spalo, neplakalo,
své mamince pokoj dalo.¹⁴¹*

V některých verzích se vyskytovala zjevná nářeční slova, například *ju* (*on ju straší*), *kolíbat* místo *kolébat* atd. Ukotvit tedy časově a místně tuto ukolébavku nelze.

Zajímavostí je, že jsme narazili i na zcela pomoravštěnou verzi, jejíž lexikální stránka plně podlehla foneticko-fonologickým vlivům moravských nářečí:

¹⁴⁰ ŠTRBOVÁ, Jana. Elektronická učebnice - I. SlidePlayer.cz [online]. 2012 [cit. 2018-03-14]. Dostupné z: <http://slideplayer.cz/slide/2291541/>

¹⁴¹ Notový zápis písně *Halí, belí*. In: *Rodinné centrum Palouček* [online]. [cit. 2018-03-14]. Dostupné z: <http://www.jevicko.org/Archiv/paloucek/foukani/pisnicky/02halibeli.jpg>

*Halu, belu, koně v zelú
a kravičky v petrželú.
Máma v městě, táta v rynku,
kupijá ti na peřinku.*

*Na peřinku katunovú
a čepičku samínovú.¹⁴²*

4.5.2 Lexikální specifikace

U lexikálního rozboru budeme vycházet z nejvíce rozšířené verze, kterou uvádíme hned na začátku této podkapitoly.

Ačkoli se jedná o ukolébavku, najdeme v ní jen minimum zdvořilostí (*okénko, zahrádka*), zato se zde hojně vyskytují ukolébavková citoslovce *halí* a *belí*. Jedná se o podobné citoslovce, s nimiž jsme se setkali již v souvislosti s ruskými ukolébavkami (v ruštině *баю-баю*). I zde plní uklidňující funkci, pokud se navíc podíváme na notový zápis, uvidíme, že první nota je osminová (slabika *ha*) a druhá půlová (slabika *lí*); stejné je to i u citoslovce *belí*. Tím se navodí houpavý rytmus, který pomůže dítěti snadněji usínat.

Pozornost poutá také slovní spojení *odejdu tě*. Jedná se o tvar osobního zájmena *ty*, které zde vystupuje v dativu. Současná spisovná čeština má pro dativ zájmena *ty* dva tvary: *tobě, ti*. Pokud bychom tak text převedli do současného spisovného jazyka, museli bychom napsat *odejdu ti*. Spojení *odejdu tě* se dochovalo v některých nářečích, setkáme se s ním v hanáckém nářečí, řídčeji v dialektch okolo Plzně a Uherského Hradiště.

4.5.3 Charakteristické motivy a hlavní postavy

Píseň *Halí, belí* představuje ukolébavku, která je zpívána rodičem malému dítěti. Interpret pojmenovává zvířata z nejbližšího okolí (*kuň, kočka, pes*), z čehož se dá vypožorovat, že píseň vznikla v prostředí prosté lidové vrstvy. Tomu napovídají i jednoduché rýmové dvojice a nikterak složitá slovní zásoba. Ukolébavka končí tím, že když dítě usne, odejde rodič do zahrady pro něco dobrého, ale i zde můžeme vidět, že se nejedná o žádné

¹⁴² KRČEK, Josef. *Naše ukolébavky*. Ilustroval Nanako ISHIDA. V Praze: Albatros, 2016, s. 14.

honosné jídlo, ba právě naopak – typické vesnické ovoce maliny a karlátky. A zejména pojmenování *karlátky* nám výrazně pomůže ukolébavku regionálně zakotvit. *Karlátky*, případně *kadlátky* či *kadlátko* je místní označení pro švestky. S tímto označením se setkáme jen na území Hané, zřídka kdy také západně od Brna. Na Slovácku a Valašsku se používá výraz *trnky*, v severní části Slezska je to označení *slíva* (podobně jako na severovýchodě Čech), oblast Těšínska a Jablunkovska švestky označuje *slivkami* (v nářečí po naszymu je to *śliwka*).¹⁴³

Díky tomuto regionálnímu členění můžeme téměř s jistotou říci, že píseň *Hali, belí* vznikla v selském prostředí oblasti Haná, čemuž nasvědčuje jak tvar zájmena *ty*, tak označení *karlátky*.

4.6 Spi, děťátko, spi

Spi, synáčku, spi,
zavři očka svý,
Pán Bůh bude s tebou spáti,
andělíčky kolíbati,
spi, děťátko, spi.

Spi, andílku, spi,
zamhuř očka svý;
až se zbudíš za chvíličku,
dá ti mamička kašičku,
spi, miláčku, spi.

Spi, miláčku spi,
zamkni očka svý;
dá ti buben a housličky,

¹⁴³ Viz obrázková příloha č. 1.

Český jazykový atlas 2. díl. ČESKÝ JAZYKOVÝ ATLAS [online]. 2003 [cit. 2018-03-15]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/CJA2/>

*nedá tě za svět celičký,
spis, synáčku spi.*¹⁴⁴

4.6.1 Charakteristika

Ukolébavku *Spi, děťátko, spi* řadíme k lidovým písním. Při hledání jejího přesného textu jsme se museli potýkat s různými obměnami, protože každý náš zdroj (jak internetový, tak knižní), uváděl jinou podobu písně. Tři výše uvedené sloky jsou přepsány z publikace *Naše ukolébavky*, z níž čerpáme nejčastěji. Problém ale nastal již při samotném názvu. Ukolébavka je rozšířena pod názvem *Spi, děťátko, spi*. Hudební skladatel Josef Krček v knize uvádí pozměněné oslovení *Spi, synáčku spi*, pod kterým jsme ukolébavku našli i na některých internetových serverech. Text ukolébavky se různil v počtu slok, různých osloveních (*děťátko, synáčku, andílku*), jazykových nuancích (zejména nářeční rozdíly) a docházelo i k záměně slov v rámci jedné sloky. Pracovat budeme s verzí zaznamenanou Josefem Krčkem, ale pro ilustraci níže uvádíme i další sloky a odlišnosti, s nimiž jsme se setkali.

*Spi, děťátko, spi,
zavři očka svý,
máma bude s tebou spáti,
rány, boule pofouká ti,
spi, děťátko, spi.*

*Spi, děťátko, spi,
zavři očka svý,
maminka ti tiše zpívá,
tvoji duši ukolíbá,
spi, děťátko, spi.*

*Spi, děťátko, spi,
zavři očka svý,
až se vzbudíš za chvíličku,*

¹⁴⁴ KRČEK, Josef. *Naše ukolébavky*. Ilustroval Nanako ISHIDA. V Praze: Albatros, 2016, s. 12. ISBN 978-80-00-04527-6.

*maminka ti dá kašičku,
spi, děťátko, spi.*

Rozdíl byl i ve výrazu zavři očka. V některých slokách se vyskytovalo slovo *zamhuř* nebo *zamkni*. Rozdíl i ve tvarech slov (*mamička* x *maminka*; *dám ti buben* x *dá ti buben*; *ukolébá* x *ukolíbá*).

4.6.2 Lexikální specifikace

Ukolébavka obsahuje množství zdvořilostí, již samotná oslovení (*synáčku, děťátko, andílku, miláčku*) jsou důkazem, že důraz této písně je kladen na láskyplný vztah matky a dítěte. Vyskytují se zde tvary slov, které poukazují na prvky obecné češtiny (*očička svý, kolíbat*). Každá sloka začíná i končí výzvou k spánku a přidává nové oslovení. Jelikož se vždy jedná o tříslabičné slovo, lze jej snadno nahradit jménem ukolébávaného dítěte (např. *Spí, Markétko, spi...*).

Pozornost přitahují dvě slova nahrazující sloveso *zavřít* – *zamknout* a *zamhouřit*. U prvního z nich jsme ve slovnících dohledali, že v tomto kontextu nese význam knižního slova.¹⁴⁵ V souvislosti s tímto výrazem jsme si vzpomněli i na ruský frazeologismus *не сомкнуть глаз*¹⁴⁶ (ani oka nezamhouřit), který má k výrazu *zamknout* oči velmi blízko. Druhé slovo – *zamhouřit* – se v tomto kontextu v současné češtině příliš nepoužívá. K tomuto závěru jsme došli díky výsledkům Českého národního korpusu¹⁴⁷, který ukázal, že toto sloveso se používá pouze ve slovním spojení *ani oka nezamhouřit* a *zamhouřit nad něčím oko*. Avšak četnost používání daného slovesa byla velmi nízká.

Vyskytují se zde rovněž slovesa v zastaralém infinitivním tvaru (*spáti, kolíbat*).

¹⁴⁵ *Slovník spisovného jazyka českého: Doplnky a opravy. IV, V-Ž* ; Editor Bohuslav HAVRÁNEK. Praha: Academia, 1971, s. 551.

¹⁴⁶ *Фразеологический словарь русского литературного языка*. — М.: Астрель, АСТ. А. И. Фёдоров. 2008.

¹⁴⁷ *Český národní korpus* [online]. 2018 [cit. 2018-03-15]. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/view?ctxattrs=word&attr_vmode=visible&pagesize=40&refs=%3Ddoc.title&q=~asowsuGs4e&viewmode=kwic&attrs=word&corpname=syn2015&attr_allpos=kw

Posledním slovem podléhajícím našemu lexikálnímu rozboru je *mamička*. Jedná se o deminutivní tvar slova matka, který se podle Českého jazykového atlasu¹⁴⁸ používá jen na jihu Moravy v okolí měst Strážnice a Hodonín (viz obrázková příloha č. 2).

4.6.3 Charakteristické motivy a hlavní postavy

Jedná se opět o ukolébavku, která je zpívána matkou svému dítěti. Píseň má tu výhodu, že místo obecného oslovení lze dodat jméno vlastního dítěte, čímž se stane ukolébavka mnohem osobnější. Najdeme v ní i množství zdvořilostí a odkaz na Boží ochranu během spánku (*Pán Bůh bude s tebou spát*).

4.7 Spi, Janičku, spi

Spi, *Janičku*, spi,
dám *ci jabka tři*.
Jedno bude *červene*
a to *druhe zelene*,
spi, *Janičku*, spi,
očička *zamži*.

Spi, *Janičku*, spi,
dám *ci jabka tři*.
Jedno bude *červene*
a to *druhe zelene*,
a to *třetí modre*,
spi, *Janku*, *dobře*.¹⁴⁹

4.7.1 Charakteristika

Lidovou píseň *Spi, Janičku, spi* jsme našli v různých verzích. Výše je uvedena ta, kterou zaznamenal Josef Krček v publikaci *Naše ukolébavky*. Přestože je v záhlaví uvedena

¹⁴⁸ Český jazykový atlas 1. díl. *ČESKÝ JAZYKOVÝ ATLAS* [online]. 2003 [cit. 2018-03-15]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/CJA2/>

¹⁴⁹ KRČEK, Josef. *Naše ukolébavky*. Ilustroval Nanako ISHIDA. V Praze: Albatros, 2016, s. 12.

poznámka, že se jedná o moravskou ukolébavku, s názorem autora se neztotožňujeme, poněvadž píseň vykazuje jasné znaky slezského nářečí. V jiných zpěvnících a internetových zdrojích jsme se setkali s moravskou verzí, která se od slezské liší v podobě některých slov:

- Janíček x Janiček
- ti x ci
- délka koncových samohlásek (*červené, zelené, modré, třetí, dobré*) x krátkost koncových samohlásek (*červene, zelene, modre, třeti, dobře*)

Jako první tuto ukolébavku zaznamenal František Sušil – teolog, kněz a národní buditel, který sbíral moravské a slezské lidové písně. V publikaci *Moravské národní písně* je rovněž dochovaná tato verze jakožto originální a je u ní uvedena poznámka, že ukolébavka pochází z obce Neplachovice ležící na hranici s Polskem nedaleko Opavy.¹⁵⁰ Tímto se potvrzuje naše domněnka, že se jedná o původně slezskou píseň, nikoli o moravskou.

4.7.2 Lexikální specifikace

Nejdříve se zaměříme na oslovení kolébaného dítěte. *Janiček* (také *Janek*) je domácká podoba jména Jan, která se nejčastěji používá na území Slezska. Moravským a českým ekvivalentem tohoto oslovení je *Janiček, Honza*.

Dále naši pozornost přitahoval výraz *jabko*. Jedná se o nářeční podobu slova jablko, která se používá v oblasti Jablunkovska, Těšínska a Opavska. I tento fakt tedy hovoří o tom, že původní verze pocházela odněkud ze Slezska.

Graficky nápadná je rovněž absence dlouhých samohlásek (*červene, třeti, dobre*), která je příznačná pro lašské nářečí.¹⁵¹ Z něho pochází i dativ zájmena *ty – ci*. Jeho skloňování je v lašských nářečích silně ovlivněno polštinou.¹⁵²

Posledním slovem, jemuž se v rámci této ukolébavky budeme věnovat, je výraz *zamži*. Jelikož jsme již z výše uvedeného dostali několik indicií, že píseň obsahuje prvky lašského nářečí, podívali jsme se do publikace Adolfa Kellnera, který k ní připojuje také dvojjazyčný

¹⁵⁰ SUŠIL, František. *Moravské národní písně: s nápěvy do textu vřaděnými*. 5. vyd. Editor Robert SMETANA, editor Bedřich VÁCLAVEK. Praha: Argo, 1998, s. 45.

¹⁵¹ KELLNER, Adolf. *Východolašská nářečí*. I. Brno: V komisi nakladatelství Melantrich, 1946, s. 4.

¹⁵² Srov. dativ zájmena *ty* v polštině = *ci/tobie*.

slovník. V něm se vyskytuje výraz *zamříc*, jenž se vztahuje ke slovnímu spojení *zamříc oczy*, tedy zavřít oči. U hesla je poznámka, že se jedná o slovo používané v dětském prostředí.¹⁵³

4.7.3 Charakteristické motivy a hlavní postavy

V ukolébavce *Spi, Janičku*, *spi* zpívá matka svému synovi, aby usnulo a slibuje mu, že za odměnu dostane jablka různých barev. Zajímavé je, že matka zmiňuje i jablko modré barvy. Pravděpodobně je tohoto příměru užito jen kvůli rýmové dvojici.

Kromě lexikálních projevů zde však nenajdeme žádné další odkazy na realie daného kraje ani na jiné typické projevy slezské kultury.

4.8 Mravenčí ukolébavka

Slunce šlo spát

za *hromádku* klád

na nebi *hvězdy klíčí*.

Už nepracuj, *mravenčku* můj,

schovej se do jehličí.

(refrén)

Máš *nožičky* uběhané,

den byl tak těžký.

Pojď, lůžko máš odestlané

v *plátku od macešky*.

Spinká a sní

mravenec lesní

v *hromádce* u kapradí.

Nespinká sám,

¹⁵³ KELLNER, Adolf. *Východolašská nářečí*. I. Brno: V komisi nakladatelství Melantrich, 1946, s. 325.

s *maminkou* je tam,
tykadlama ho hladí.¹⁵⁴

4.8.1 Charakteristika

Píseň *Mravenčí ukolébavka* vznikla v roce 1993 v rámci televizního pořadu Hodina zpěvu. Autory pořadu a stejně tak této ukolébavky jsou Zdeněk Svěrák a Jaroslav Uhlíř. Píseň je spolu s dvanácti dalšími součástí alba *Není nutno...*, které tato populární dvojice vydala v roce 1993 ve spolupráci s dětskými pěveckými sbory.¹⁵⁵ Album se nahrávalo v Československé televizi a vyšlo nejdříve na magnetofonové pásce, později na CD.

Populární dvojice Svěrák-Uhlíř spolupracuje od roku 1967. Za tu dobu napsali přes 400 písní, zhruba polovinu pro výše zmíněný pořad Hodina zpěvu.¹⁵⁶ Většina písní je věnována dětskému publiku, které velmi často Svěráka s Uhlířem doprovází svým zpěvem.

4.8.2 Lexikální specifikace

Jedná se o autorskou dětskou píseň, která obsahuje několik zdvořilostí (*mravenček, maminka, spinkat*) a řadu personifikací (*mravenec spinká; slunce šlo spát* atd.). Text ukolébavky není strohý, vyskytují se v něm lyrické obraty – *hvězdy klíčí; lůžko vystlané z plátek od macešky* či *slunce, které šlo spát za hromádku klád*. Tato básnická přirovnání můžou v dětech rozvíjet představivost a pomáhají rozšiřovat vidění světa uměleckým pohledem.

4.8.3 Charakteristické motivy a hlavní postavy

Celá ukolébavka je koncipována metaforicky – zpívá ji totiž mravenčí matka svému potomku, který se přes den hodně naběhal a napracoval. Něžně jej nabádá, aby si šel odpočinout do lůžka, které pro něj připravila a slibuje mu, že zůstane při něm. Samozřejmě, že ačkoli Svěrák s Uhlířem pojali text písně metaforicky, může jej zpívat kterákoli matka

¹⁵⁴ Zdeněk Svěrák, Jaroslav Uhlíř – Mravenčí ukolébavka. *Texty písní s akordy* [online]. 2018 [cit. 2018-03-17]. Dostupné z: <https://pisnicky-akordy.cz/sverak-uhlir/mravenci-ukolebavka>

¹⁵⁵ Svěrák & Uhlíř: *Není nutno...* *Bontonland.cz* [online]. 2018 [cit. 2018-03-17]. Dostupné z: <https://www.bontonland.cz/sverak-uhlir-neni-nutno/>

¹⁵⁶ ŠTEFL, Jiří. Trvalky Svěráka a Uhlíře rozezpívaly v pražské O2 areně děti i rodiče. *IROZHLAS – spolehlivé a rychlé zprávy* [online]. 2017 [cit. 2018-03-17]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/kultura/hudba/trvalky-sveraka-a-uhlire-rozezpivaly-v-prazske-o2-arene-deti-i-rodice_1710282134_kro

svému dítěti. Ukolébavka je melodická a příklady z říše zvířat pomáhají rozvíjet dětskou představivost.

4.9 Ho ho watanay

Spinkej, můj *maličký*,
máš v očích *hvězdičky*,
dám Ti je do vlasů,
tak usínej, tak usínej.

*Ho ho Watanay, ho ho Watanay,
ho ho Watanay, Kiokena, Kiokena.*

*Sladkou vůni nese Ti,
noční motýl z paseky,
vánek ho kolíbá,
už nezpívá, už nezpívá*

*Ho ho Watanay, ho ho Watanay,
ho ho Watanay, Kiokena, Kiokena.*

*V lukách to zavoní,
rád jezdíš na koni,
má barvu havraní,
jak uhání, jak uhání.*

*Ho ho Watanay, ho ho Watanay,
ho ho Watanay, Kiokena, Kiokena.*

*V dlaních motýl usíná,
hvězdička už zhasíná,*

*vánek, co ji k Tobě nes,
až do léta Ti odlétá.*

*Ho ho Watanay, ho ho Watanay,
ho ho Watanay, Kiokena, Kiokena.*¹⁵⁷

4.9.1 Charakteristika

Píseň *Ho ho Watanay* představuje velmi netradiční ukolébavku, která v sobě kombinuje český autorský text s dochovaným úryvkem indiánské ukolébavky. Ta pochází z kmene Irokézů obývajících Severní Ameriku. Originální text tvoří refrén, který by se dal přeložit jako *Spi, spi, můj maličký, už spi, už spi.*¹⁵⁸ K původní opakující se části dopsal české sloky folkový písničkář Pavel Lohonka vystupující nejčastěji pod uměleckým jménem Žalman. Ten k exotickému refrénu napsal taková slova, která navozují indiánské prostředí. Kombinace netradičního irokézského a českého textu dělá z písně velmi zajímavou ukolébavku, která v České republice patří k nejoblíbenějším.

4.9.2 Lexikální specifikace

Jazykovou pozornost na první pohled přitahuje refrén ukolébavky:

*Ho ho Watanay, ho ho Watanay,
ho ho Watanay, Kiokena, Kiokena.*

Jak již bylo uvedeno výše, text refrénu pochází z jazyka kmene Irokézů a jeho překladem začíná i první sloka. Ukolébavka obsahuje dvě zdvojnásobiny (*maličký, hvězdička*), což je na píseň o čtyřech slokách poměrně málo. Zato zde najdeme personifikaci (*motýl nese, motýl usíná, vánek kolíbá*) a prvky obecné češtiny (*kolíbat, nes*). Ke zdůraznění indiánského pojetí bylo použito i slovo *luka* (*na lukách to zavoní*), jenž nese odstín poetičnosti. První tři sloky jsou zakončeny rytmickým opakováním (*už nezpívá, už nezpívá*).

¹⁵⁷ Žalman – Ho ho Watanay. *Velký zpěvník* [online]. 2018 [cit. 2018-03-17]. Dostupné z: <https://velky-zpevník.cz/zalman/ho-ho-watanay>

¹⁵⁸ NOVÁKOVÁ, Pavlína. *Ukolébavka a její význam v současné době*. Brno, 2015. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí práce Judita Kučerová.

4.9.3 Charakteristické motivy a hlavní postavy

Ho ho Watanay reprezentuje skupinu ukolébavek, v nichž zpívá matka svému dítěti klidnou píseň a popisuje náměty z typického života jejího okolí. Zde jsou zvolena taková slova, která by připomínala indiánské prostředí, proto Pavel Lohonka do textu zakomponoval koně, vánek, motýly, paseku, louky, hvězdy – tedy klasické přírodní obrazy, jež v kombinaci s irokézským refrénem působí věrohodně. Ukolébavka je jemná, do jisté míry značně lyrická, například pasáž:

*Sladkou vůni nese Ti,
noční motýl z paseky,
vánek ho kolíbá...*

Díky všem těmto aspektům je ukolébavka velmi oblíbená, snadno zapamatovatelná a napomáhá rozvoji dětské fantazie.

4.10 Ukolébavka pro Kubu a Lenku

*Den už se zešeřil
už jste si dost užili,
tak **hajdy** do peřin
a ne abyste tam moc řádili.
Zítra je taky den,
slunko mi to dneska slíbilo,
přejte si hezký sen
a kéž by se vám to splnilo,
aby hůř nebylo,
to by nám stačilo.*

***Hajduly dajduly,**
aby víčka sklapnuly.
Hajduly dajdy,
každý svou peřinu najdi.
Ha-ja ja-ja ja-ja ja já,*

*Kuba Lenka máma a já.
Zítra dřív než slunce začne hrát,
dobrou noc a spát.*

*V noci někdy chodí strach
a srdce náhle dělá buch buchy,
nebojte já spím na dosah,
když mě zavoláte zbiju zlé duchy.*

*Zítra je taky den
slunko mi to dneska slíbilo,
přejte si hezký sen
a kéž by vám to splnilo,
aby hůř nebylo,
to by nám stačilo.¹⁵⁹*

4.10.1 Charakteristika

Ukolébavka pro Kubu a Lenku je autorskou písní Jaromíra Nohavici, která vznikla v roce 1988 v rámci alba *Darmoděj*.¹⁶⁰ Pro tohoto folkového písničkáře a textaře se přitom jedná o zcela netradiční žánr. Nohavicovu tvorbu a osobnost výstižně charakterizovali tvůrci Českého hudebního slovníku: „Sílu Nohavicova výrazového rejstříku nacházíme v přesné a ukázněné službě slovu. Zvýraznění své výpovědi dosáhne vzornou deklamací, zvoleným typem jazyka (např. hantýrkou určité profese, ostravským dialektem apod.), účelnou stavbou melodií s četnými repetitivy (na způsob lidových balad) a vhodnými proměnami hudební roviny zpracování – od lidovky až k šansonu. V současné době Nohavica koncertuje jak sólově, tak za doprovodu souboru Kapela nebo Čechomor. Je patrně nejoblíbenějším a nejposlouchanějším českým písničkářem, velkou osobností českého písničkářství, mnohostranně nadaným umělcem, představujícím na naší hudební scéně zcela specifický

¹⁵⁹ Jarek Nohavica – komplet. 1. vyd. Cheb: G+W spol. s r. o., 2005, s. 224–225. ISBN M-706509-59-4.

¹⁶⁰ Diskografie – Alba. *JAROMÍR NOHAVICA – oficiální web* [online]. 2018 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: http://www.nohavica.cz/cz/diskografie/alba/disk_darmodej.htm

typ.¹⁶¹ Nohavica ale občas vybočí ze své typické charakteristiky, díky čemuž vznikají například humorné (*Milionář*) nebo satirické písně (*Ladovská zima*). Ukolébavka *pro Kubu a Lenku* se řadí k autorovu období, kdy některé své písně věnoval dětem (třeba album *Tři Čuníci*).

4.10.2 Lexikální specifikace

Jedná se o autorskou ukolébavku, v níž nenajdeme příliš zdrobnělin ani žádné klasické ukolébavkové citoslovce. Ty si Nohavica vymýšlí sám, vznikají tak autorská slova (*hajduly dajduly*), která jsou neotřelá a suplují zde roli tradičních citoslovců (např. *halí-belí, hajej-dadej*). Autor je zvolil také z toho důvodu, aby vhodně doplňovaly rýmové dvojice. Kromě těchto několika málo autorských slov však ukolébavka neobsahuje žádná příznaková slova, dokonce ani prvky ostravského či těšínského nářečí, která Nohavica ve svých písních rád užívá.

4.10.3 Charakteristické motivy a hlavní postavy

Ukolébavka pro Kubu a Lenku je netradiční v tom, že se nejedná o běžnou ukolébavku zpívanou matkou dítěti, ale o „moderní mužskou“ verzi tohoto žánru. Místo láskyplného oslovení Nohavica vstupuje přímo do děje – nabádá děti, aby už šly spát a příliš nedováděly. Následně popisuje situaci před spánkem: přání hezkých snů, očekávání rána a dětské obavy před nočními duchy. I na tomto momentu lze pozorovat, že se nejedná o něžnou mateřskou píseň, ale o ukolébavku zpívanou v první řadě otcem (zahnání zlých duchů, žádné zbytečné zdrobněliny).

Interpret se neobrací k jednomu dítěti, ale k více. Z názvu vyplývá, že ke dvěma – Kubovi a Lence, jména jde ale při zpívání libovolně zaměnit za jiná. Z ukolébavky lze také vyvodit, že se více hodí pro starší děti, novorozenec v posteli asi příliš *neřadí*, napovídá tomu i zmínka o zlých duších a nápěv písně, který je spíše rytmický než klidný.

¹⁶¹ CHALOUPKOVÁ, Helena. Jaromír Nohavica. *Český hudební slovník* [online]. 2003 [cit. 2018-03-19].

Dostupné z:

http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=1000704

4.11 Spi, má malá, spí už včela

*Spi, má malá, spí už včelka
na medovém polštářku.
Lípa ze sna vůni dýchá,
spinkej taky, bud' už tichá.
Hou hou, houpy hou.*

*Spi, má malá, noc utkala
z hvězdných nitek plátýnko.
Šiju šiju ti košilku,
spinkej tiše aspoň chvílku.
Hou hou, houpy hou.*

*Spi, má malá, jako včelka,
na medovém polštářku.
Košilku má z hvězdných nití,
na knoflíček měsíc svítí.
Hou hou, houpy hou.¹⁶²*

4.11.1 Charakteristika

Píseň *Spi, má malá, spí už včela* lze najít také pod názvem *Ukolébavka pro dcerku*. Slova této písně napsal Václav Čtvrtek¹⁶³ a hudbu složil Petr Erben, ukolébavka patří do cyklu Jarní popěvky. Text *Ukolébavky pro dcerku* přezpívali známí čeští interpreti, mezi jinými například Hana Hegerová.

¹⁶² CHARALAMBIDIS, Alexandros, Lukáš HURNÍK, Zbyněk CÍSAŘ, Jiří PILKA a Dalibor MATOŠKA.

Hudební výchova pro 6. ročník základní školy. 2. vyd. Praha 2008, s. 75.

¹⁶³ Pseudonym spisovatele pro děti a mládež Václava Cafourka.

4.11.2 Lexikální specifikace

Jedná se o lyrickou ukolébavku, v níž najdeme množství poetických výrazů (*košilku má z hvězdných nití; včelka spí na medovém polštářku*) a zdobnělin (*knoflíček, polštářek, včelka*). Něžnost písni umocňuje přítomnost ukolébavkových citoslovcí *hou hou, houpy hou*, které navozují houpavý rytmus připomínající pohyby kolébky. V písni se nachází také personifikace – *včelka spí; lípa dýchá*, a přirovnání *jako včelka*.

Každá sloka začíná stejným oslovením (*Spí, má malá*) a končí houpavými citoslovci *hou hou, houpy hou*.

4.11.3 Charakteristické motivy a hlavní postavy

Jedná se o lyrickou autorskou píseň, jejíž oba názvy sdělují, že je ukolébavka zpívaná malé holčičce. S tímto faktem souvisí i něžné a poetické výrazy, prostřednictvím nichž se matka ke své dceři obrací. Uvádí příklad se včelou, která je také po celém dni unavená a uléhá do své postele (medový polštářek). Matka rovněž slibuje, že dceři ušije košilku z plátýnka z hvězdných nitek. Autor při této zmínce používá slovní obrat *šiju šiju ti košilku*. Může se jednat o aluzi na sbírku *Kytice* od Karla Jaromíra Erbena, konkrétně na baladu *Vodník*:

*Šiju, šiju si botičky
do sucha i do vodičky...*¹⁶⁴

4.12 Shrnutí českých ukolébavek

Reprezentativní vzorek deseti nejoblíbenějších českých ukolébavek je pestrý a odráží současný trend v České republice. Analyzovali jsme pět lidových a pět autorských písní. Mezi lidovými se vyskytly zástupci českých, moravských i slezských písní, přičemž převládaly ukolébavky z Čech. U většiny námi analyzovaných lidových písní jsme se setkali s lexikální adaptací v rámci konkrétního regionu. Například text s prvky obecné češtiny obsahoval moravismy, slezská píseň byla pomoravštěna a podobně. Můžeme tedy vyvodit závěr, že dochází k prolínání lexikálních prvků a skutečnost, že je konkrétní píseň oblíbená v jednom regionu, může znamenat její popularitu i v jiné oblasti. Přitom nedochází ke změně hudební

¹⁶⁴ ERBEN, Karel Jaromír. *Kytice*. Vyd. v ČS 5. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 78.

stránky, ale k adaptaci jazyka – *černý oči jděte spát* místo *černé oči jděte spát*; *ju* místo *ji* nebo třeba *Janiček* místo původního *Janiček*. Často jsme se setkali s velmi odlišným textem na tentýž nápěv způsobený opět nářečním přetvořením.

Lidové ukolébavky měly obecně vzato jednodušší rým a často obsahovaly opakování jak na úrovni celé sloky, tak rýmů. Nejčastěji popisovaly věci z okolí dítěte a jeho rodiny, odrážejí myšlení lidové vrstvy.

V některých lidových ukolébavkách také najdeme odkazy na křesťanství (třeba *Spi, děťátko, spi*, ale i v mnoha dalších, které se do našeho výběru nedostaly).

Lidové písně mají v České republice nezastupitelnou roli. Jsou pořád živé a oblíbené, žáci se jejich texty učí například v hodinách hudební výchovy a tvoří převažující část repertoáru dětských zpěvníků (*Já písnička* a další).

Vedle lidových ukolébavek se nám do výběru dostalo stejné množství ukolébavek autorských. Na první pohled by se tak dalo říct, že jsou u nás stejně oblíbené. Nicméně trůfáme si tvrdit, že tomu tak není. Výše uvedené autorské písně jsou sice u dětí i dospělých značně oblíbené, ale existuje jich pouze malé množství ve srovnání s ukolébavkami lidovými. Navíc tyto autorské písně jsou staršího data – *Spi, mé malé poupě* od Komenského téměř 400 let, ostatní jsou z osmdesátých či devadesátých let minulého století. V současné době u nás nepřevažuje tendence nahrazovat klasické lidové ukolébavky těmi autorskými, za posledních několik let se stala oblíbenou snad jen píseň z Večerníčku *Když šel malý bobr spát*, nicméně i ta byla napsána již v roce 1991. Navíc není zcela jednoznačné, zdali jej vůbec můžeme za ukolébavku považovat.

Snahy nazpívat nové ukolébavky jsou, zmiňme projekt internetové televize Stream.cz, avšak nové autorské písně se zdaleka netěší takové oblíbenosti jako lidové nebo již tradiční starší autorské ukolébavky. Mezi autory vyčnívá Václav Čtvrtek, dvojice Svěrák-Uhlíř, Jaromír Nohavica, Pavel Lohonka a J. Á. Komenský. Pomineme-li Komenského již téměř zlidovělou píseň *Spi, mé malé poupě*, zbude nám čtveřice autorů, z nichž pouze dva se soustředili na tvorbu pro děti – Svěrák-Uhlíř a Václav Čtvrtek. Jaromír Nohavica sice také ve své rané tvorbě přezpíval písně pro děti, ty ale jeho hlavním cílovým publikem nikdy nebyly. Písničkář Pavel Lohonka se soustředil zase na folk.

Ukolébavky všech výše zmíněných autorů jsou v dnešní době minimálně dvacet let staré. Od té doby se nikomu nepodařilo nazpívat takovou píseň, která by získala podobnou

popularitu. Dokonce ani v pořadech pro děti či pohádkách jsme se nesetkali s ukolébavkou, kterou by si děti natolik oblíbily.

5 POROVNÁNÍ ČESKÝCH A RUSKÝCH UKOLÉBAVEK

Díky vytvoření podrobné analýzy u deseti nejoblíbenějších ruských a českých ukolébavek nyní můžeme porovnat jednotlivé výsledky a potvrdit či vyvrátit námi vyřčenou hypotézu, že ukolébavky obou národů jsou si velmi podobné.

Velmi zajímavé je porovnat již samotný výběr analyzovaných ukolébavek. V ruském vzorku se vyskytují čtyři lidové písně, pět ukolébavek z pořadu pro děti a jedna zhudebněná báseň

M. J. Lermontova. Mezi deseti nejoblíbenějšími ukolébavkami v Česku najdeme stejný počet písní lidových i autorských, z nichž jedna byla použita v dětském pořadu Hodina zpěvu.

	RUSKO	ČESKO
Lidové ukolébavky	4	5
Regionální rozdíly u lidových ukolébavek	ne	ano
Ukolébavky z dětských pořadů	5	1
Ukolébavky od známého interpreta (básník, zpěvák)	1	5
Ukolébavkové pohádky	1	0

Tabulka 7: Porovnání českých a ruských ukolébavek z hlediska základní charakteristiky.

Vybrat vzorek deseti nejoblíbenějších ukolébavek přitom nebylo vůbec jednoduché. Mnohem lépe se nám ale selektovaly ruské písně. Ačkoli jsme neměli přístup ke zpěvníkům, velmi nám pomohly ruské servery a vyhledávače, díky nimž jsme mohli jednoduše zjistit vyhledávanost a případně počet poslechnutí konkrétní písně. Na základě této excerpty jsme mohli sestavit tabulku deseti nejoblíbenějších ruských ukolébavek. Nutno dodat, že jsme do této tabulky rovněž promítli moderní zpracování některých písní, případně jejich adaptaci v současných pořadech pro děti.

V případě českých ukolébavek byla situace složitější. Na rozdíl od ruského prostředí u nás neexistuje žádný server věnující se čistě ukolébavkám ani písním pro děti. Na některých webech pro matky jsme sice texty ukolébavek našli, ale chyběla zde možnost porovnat jejich oblíbenost. Museli jsme proto prolistovat několik zpěvníků, v nichž se nacházely lidové písně

a ukolébavky, a dělat si poznámky o četnosti. Nakonec jsme narazili na útlu publikaci hudebníka Josefa Krčka, který sesbíral nejznámější české lidové ukolébavky. Z této knihy jsme tedy vycházeli a doplnili ji o nejznámější autorské písně podle vyhledávanosti a počtu poslechnutí na portálu YouTube. Získali jsme tak soubor pěti lidových a pěti autorských ukolébavek, které patří podle našeho průzkumu k nejznámějším v České republice.

Dále jsme každou ukolébavku zkoumali z hlediska lexikálních specifikací. Ty jsme v textech písní pro snadnější orientaci vyznačili zelenou barvou. Jak ruské, tak české písně obsahovaly ukolébavkové citoslovce (*баю, баюшки, баю* a *hajej, nynej, halí, belí*). Ty se objevovaly nejen v ukolébavkách lidových, ale také v autorských, a to v obou jazycích. Analyzované autorské i lidové písně obou národů rovněž obsahovaly poměrně mnoho zdvořilých. Zajímavostí je, že někteří autoři (Nohavica i Lermontov) byli na deminutivní tvary skoupí. Nohavica si místo nich vymýšlí vlastní autorská slova, která v ukolébavce nahrazují klasické citoslovce.

Jak ruské, tak české ukolébavky taktéž obsahovaly řadu personifikací, básnických slov a poetických epitet. U obou jsme se setkali s epiforou a opakováním celých větných konstrukcí. V ruských i českých ukolébavkách nalézáme často výzvu ke spánku (*усни, спи*) a sledujeme v nich také tendenci k tomu, abychom místo abstraktního pojmenování (*думя, дѣлѣтко*) mohli vložit konkrétní jméno dítěte (či dětí, viz Nohavica). V českých textech je nejčastěji možnost doplnit tříslabičné jméno, v ruských dvojslabičné (výjimečně také tříslabičné).

Při pohledu na starší ukolébavky zjistíme, že v nich můžeme najít projevy archaičnosti (ukolébavky *За рыбою; Сну, моё думя; Спи, mé malé poupě*).

Námi analyzované ukolébavky se po jazykové stránce výrazně liší jen v nářeční variabilitě. Zatímco u ruských písní jsme se s tímto fenoménem nesetkali, u českých lidových písní jsme téměř v každé našli řadu územních lexikálních rozdílů. Tento fakt je způsoben tím, že pokud byla ukolébavka oblíbená v jednom regionu, často docházelo i k její nářeční adaptaci v regionu druhém. Díky tomu se dochovaly pestré rozdíly v téže ukolébavce, které odrážejí mluvu daného území. Zajímavostí pro nás byla například nářeční pojmenování pro jednotlivé věci – např. *karlátky* místo spisovného *švestky*. V některých ukolébavkách také docházelo k prolínání obecné češtiny se spisovnou. O podobné jazykové odlišnosti jsou ruské ukolébavky ochuzeny.

Pokud sestavíme tabulku s analyzovanými aspekty, zjistíme, že po lexikální stránce jsou si ruské a české ukolébavky velmi podobné:

	RUSKO	ČESKO
Ukolébavkové citoslovce	ano	ano
Zdrobněliny	ano	ano
Personifikace, metafora	ano	ano
Epifora, opakování	ano	ano
Abstraktní pojmenování za konkrétní	ano	ano
Prvky archaičnosti	ano	ano
Nářeční rozdíly	ne	ano

Tabulka 8: Porovnání českých a ruských ukolébavek z lexikálního hlediska.

Posledním zkoumaným aspektem bylo zjišťování hlavních postav a konkrétních motivů. Nejčastěji v písni vystupovala matka (výjimečně otec), která zpívala svému dítěti (někdy bylo zřejmé, že dceři, jindy naopak synovi; některé byly ale neutrální). Velmi často byla píseň doprovázena něžným matčiným oslovením, buď konkrétním nebo abstraktním. V některých případech byla role zpívajícího rodiče personifikována – setkali jsme se s matkou medvěděte či malého mravence. Zvláštností byla ukolébavková pohádka a následná píseň *Колыбельная песня про воробья*, kterou vyprávěl klaun Banilaska. Tato píseň byla netradiční ještě v jednom aspektu – obsahovala fabuli, měla úvod, zápletku a rozuzlení. Náznak příběhové linie najdeme i v české ukolébavce *Černé oči jděte spát*, avšak ne tak výrazný jako u výše zmíněné ruské písně.

Vedle klasické uspávací a uklidňující funkce jsme se v ruských písních rovněž setkali s tím, že původně plnily funkci zařikávání a ochrany před zlými duchy. Odkazem této skutečnosti jsou ukolébavkové částice *баю, баю, баюшки*. Tato speciální funkce je spojena se starými pohanskými zvyky a vírou v magickou sílu slov. Proto jsou ve staroruských ukolébavkách důležitější slova než melodie. Některé původní písně jsou navíc spjaty s dalšími zvyky a obyčejí – strašení vlkem a dalšími zvířaty, kladení kocoura do kolébky a další. České ukolébavky podobnou intenci nikdy nevykazovaly.

V analyzovaných ruských písních jsme se setkali s výskytem reálií – šerý vlk, válenky, ucha, či nadpřirozenými bytostmi – Дрѣма, Угомон. V českých ukolébavkách se zaprvé s reáliemi prakticky nesetkáme a zadruhé žádné speciální nadpřirozené bytosti spojené s usínáním v českém prostředí neexistují. Rusové jsou rozmanitější i co do zobrazování exotických zvířat, v písních najdeme třeba slona nebo bájněho ptáka Ohniváka. *Колыбельная медведицы* zase zobrazuje arktické prostředí, *Казачья колыбельная* odkazuje na krásy kavkazských hor a běloruská *Калыханка* upomíná v textu své národní zvíře – čápa. Rozlehlost a rozmanitost ruské krajiny umožňují zakomponovat do textů ukolébavek nejrozličnější reálie, čímž podtrhují její výjimečnost a kolorit. Naproti tomu v českých ukolébavkách nenajdeme žádné nadpřirozené bytosti, odkazy na místní reálie ani lyrické obrazy hor či údolí.

V textech ruských ukolébavek nalezneme množství odkazů na pravoslaví (Boží ochrana, ikony), podobné je to v některých českých ukolébavkách, které také kladou důraz na odevzdání dítěte do Božích rukou (viz Komenský).

Lidové ukolébavky obou národů často zobrazovaly výjevy z každodenního života spojené s popisem okolí a běžné činnosti rodiny. V některých ruských písních se vyskytoval motiv zaslíbení do budoucna a předpovídání příjemné budoucnosti spojené opět s vírou ve splnění pronášených slov.

V jedné z analyzovaných písní jsme se setkali s netradičním indiánským námětem spojeným s originálním textem irokézské ukolébavky. Neobvyklá kombinace působí zajímavě a je u dětí i dospělých velice oblíbená.

Hlavní postavy a charakteristické motivy jsme v textech písní pro přehlednost zvýrazňovali modrou barvou a níže v tabulce přinášíme zjednodušené srovnání nejdůležitějších aspektů:

	RUSKO	ČESKO
Nejčastější interpret	matka	matka
Magická funkce	ano	ne
Nadpřirozené bytosti	ano	ne
Zobrazení reálií	ano	ne
Křesťanské motivy	ano	ano

Tabulka 9: Porovnání českých a ruských ukolébavek z hlediska hlavních postav a výskytu charakteristických motivů.

ZÁVĚR

Diplomová práce s názvem *Žánr ukolébavka jako specifický druh lidové slovesnosti* vychází z teoretického rámce, v němž jsou popisovány termíny folklor, lidová kultura a ústní lidová slovesnost. První kapitola je tedy věnována tomu, že se snažíme zakotvit ukolébavku jako žánr a ptáme se, zdali patří do folkloru či nikoli. Z námi zjištěných poznatků jsme dospěli k závěru, že ukolébavku můžeme do systému folklorních děl zařadit, poněvadž vykazuje všechny jeho nezbytné rysy, tedy synkretičnost, vázanost na emotivní nábor, dramatický projev interpreta, orálnost, často dochází k absenci písemné formy a variačnímu procesu. Dále jsme ukolébavku specifikovali jako poddruh lidové písně spadající do ústní lidové slovesnosti. Díky tomuto začlenění můžeme vycházet z předpokladu, že lidová ukolébavka odráží zvyky a myšlení lidové vrstvy a je s daným národem poměrně silně spjata.

Ve druhé kapitole jsme se věnovali výběru a analýze deseti nejpopulárnějších ruských ukolébavek. Díky tomu, že jsme objevili hned několik ruských webových stránek věnujících se písním či přímo ukolébavkám, bylo sestavení výběru poměrně jednoduché. Pomocí dat o vyhledávanosti a popularitě písní na jednotlivých webech jsme mohli sestavit vzorek, který jsme poté analyzovali. Do našeho výběru se dostaly čtyři lidové ukolébavky, pět autorských písní z dětských pořadů a jedna ukolébavka napsaná známým ruským básníkem M. J. Lermontovem. U každé ukolébavky jsme si všímali, kdy a jak vznikla, příznakových slov, charakteristických motivů, hlavních postav, prvků reálií a dalších specifik.

Další kapitola byla velmi krátká a popisujeme v ní projekt *Колыбельные мира*. Ten si klade za cíl popularizovat ukolébavku a přiblížit široké veřejnosti písně nejrůznějších národů. Jde o krátká, přibližně tříminutová videa, která prezentují reálie daného národa na vybrané ukolébavce. Ta je vždy zpívána v originálním jazyce a za doprovodu typických lidových nástrojů. Divák tak získá alespoň krátký vzhled do koloritu daného etnika.

V další části práce jsme se věnovali výběru a následné analýze deseti českých ukolébavek. Sestavit vzorek však nebylo tak snadné, jako v případě ruských písní. Nepodařilo se nám najít žádný ucelený web věnující se tematice ukolébavek, a tak jsme museli porovnávat jejich jednotlivý výskyt ve zpěvnících a sbírkách písní. Vedle lidových ukolébavek, které se u nás pyšní stále velké oblibě, jsme ale narazili na ukolébavky autorské, které, jak ukázaly internetové vyhledávače a portál YouTube, jsou srovnatelně populární. Analyzovaný vzorek

tedy čítal pět lidových a pět autorských písní, z nichž pouze jedna se objevila na televizních obrazovkách. U všech českých ukolébavek jsme si všímali týchž aspektů jako u ruských.

V závěrečné kapitole porovnáváme získané poznatky a ve zjednodušené formě je prezentujeme pomocí tabulek. Došli jsme k závěru, že v Rusku jsou stále oblíbené tradiční lidové ukolébavky, kterým ale v poslední době konkurují písně hrané v dětských pořadech. Setkali jsme se rovněž s ruskými ukolébavkovými pohádkami, které nemají v Česku žádný ekvivalent. U ruských lidových ukolébavek jsme narazili na magickou zaříkavací funkci doplněnou o různé pověry a zvyky; u námi analyzovaných českých lidových písní jsme se s ničím podobným nesetkali. Naproti tomu české lidové ukolébavky vykazovaly lexikální odlišnost na základě regionu a nářečí. Často se jednalo o zcela jiný text nebo jeho dialektní variaci. Kromě tohoto faktu se však ruské ani české ukolébavky v textové rovině nelišily. V obou jsme nacházeli zdvořilost, ukolébavkové citoslovce, epifory, abstraktní či konkrétní pojmenování dítěte, prvky archaičnosti i personifikace.

Ukolébavky obou národů se shodovaly rovněž v tom, že je nejčastěji zpívaly matky svým dětem, písně byly doprovázeny něžným oslovením, která se často dala zaměnit za konkrétní jméno dítěte.

U českých i ruských ukolébavek jsme se setkali s odkazy na křesťanství a zobrazováním výjevů z každodenního života a okolí rodiny. Ruské ukolébavky navíc připojovaly zaslíbení do budoucna, které bylo spojeno s vírou v sílu pronášených slov.

Analyzované písně se značně lišily v zobrazování nadpřirozených bytostí, exotických zvířat a reálií. Všechny tyto aspekty jsme v textech ruských ukolébavek našli, v českých však chyběly. Postavy jako *Дрѣма* či *Усомон* u nás nemají ekvivalent.

Z výše uvedeného vyplývá, že námi stanovenou hypotézu, tedy to, že se charakteristika ukolébavek obou národů nebude příliš lišit, musíme vyvrátit. Nehledě na lexikální blízkost a výskyt podobného slovního inventáře, je původní magická funkce ruských ukolébavek spolu s výskytem specifických pohádkových ukolébavek, nadpřirozených bytostí a popisu reálií jasným důkazem, proč hypotézu nelze potvrdit. Dalším důvodem pro tento fakt je živá podoba některých starých ruských lidových ukolébavek, které jsou v moderní podobě popularizovány současné mladé generací. Posledním argumentem pro vyvrácení naší hypotézy je velká obliba ukolébavek v rámci různých pořadů pro děti, s čímž se v České republice také nesetkáváme. Populární jsou naproti tomu autorské ukolébavky známých interpretů. Na tento trend jsme

zase nenarazili v případě ruských písní. Obecně větší zájem o ukolébavky nalézáme v Rusku, stačí srovnat weby věnující se výhradně této tematice – v prostředí ruského internetu jich nalézáme hned několik, v Česku ani jeden.

Začleněním ukolébavky do systému folkloru jako poddruhu lidové písně v rámci lidové slovesnosti, vyvrácením stanovené hypotézy a porovnáním jednotlivých námi vybraných písní došlo k naplnění hlavního a vedlejšího cíle.

V diplomové práci jsme vycházeli z několika typů zdrojů. V první části jsme čerpali zejména z odborné české i ruské literatury, v některých případech jsme sáhli po publikaci anglické. V dalších kapitolách nám práci usnadnily internetové zdroje a vyhledávače, pomocí nichž jsme mohli snadno najít texty a vyhledávanost jednotlivých písní. Informace jsme získávali taktéž z online encyklopedií, národních korpusů a dostupných slovníků.

РЕЗЮМЕ

Дипломная работа *Жанр колыбельная песня как специфический вид фольклора* сосредоточится на сравнение колыбельных песен чешского и русского народов в плане происхождения, лексики, характерных мотивов, главных персонажей и других специфических признаков.

В самом начале работы мы перед собой ставим цель – принять или отвергнуть установленную гипотезу – похоже ли чешские и русские колыбельные песни по вышеуказанным факторам. Мы предполагаем тесную связь между колыбельными из-за близости обоих славянских народов и влияния христианства. Чтобы прийти к этому выводу, мы подробно анализируем десять самых популярных чешских и русских колыбельных и сравниваем их. На основе взаимных сходств или расхождений мы примем установленную гипотезу или нет.

В первой части мы полагаем нужным объяснить несколько понятий, чтобы в теме хорошо разбираться. Суть значения словосочетания *колыбельная песня* мы должны искать в корне глагола *колебать*, из которого выделились существительные *колыбель*, *колыбельная песня* и другие. Семантика этого словосочетания была первоначально связана с усыплением ребёнка. В русском языке мы можем тоже столкнуться с термином *байкалка*, произведённым от старинного глагола *баять – говорить*, в древнем русском языке *действовать на кого, уговаривать кого*. Существует так же народная поговорка „*Что сказано – все сбудется*“.

В теоретической части мы хотим доказать, принадлежит ли жанр колыбельная песня к системе фольклора. Термин фольклор мы можем дословно перевести как знания народа. Вообще говоря, понятие включает в себя всё, что как-нибудь связано с проявлением народного творчества. Понятно, что его будут по разному рассматривать западноевропейские учёные, американские фольклористы или, допустим, жители сибирских народов, которые то, что для некоторых современных теоретиков уже фольклор, считают повседневной жизнью.

Основой фольклора в Чешской республике является крестьянско-пастырский ремесленнический быт. Передача народного творчества осуществлялась на устном уровне, таким образом из рода в род передавалось богатое количество обрядов, знаний, связанных с временами года, опыт и, конечно же, разные песни, легенды, мифы,

поговорки и напевы. Среди этого богатства мы находим также незаменимую функцию колыбельной песни. Она представляет уникальную связь между матерью и ребёнком. Рассматривая психический аспект колыбельной, мы ссылаемся на две подробные статьи, которые хорошо описывают важную роль материнского голоса не только для новорождённых. У русских колыбельных песен существует специальная древняя функция, отсутствующая у чешских песен. Мы имеем в виду магическую функцию, связанную с верой в силу произносимых слов. Эта вера выходит из языческих времён, когда люди верили, что пение колыбельных защитит ребёнка перед злыми духами и враждебными силами, так как язык являлся не только средством коммуникации, а выполнял тоже магическую функцию. На Руси люди верили в то, что если ребёнок во сне увидит что-то неприятное, то с этим не столкнётся в действительности. С этих времён сохранились накликающие междометия – *бай, баю, люли, бай*. До наших дней дошла так же информация об обычае укладывания кота – символа хороших снов – в колыбель. Учёные говорят, что похожих ритуалов существовало на Руси много.

В следующей части первой главы мы привели несколько чешских и русских дефиниций фольклора, чтобы понять, какие дела он именно рассматривает. На сегодняшний день он делится на словесной, музыкальный, танцевальный и драматический.

Фольклор выполняет несколько функций. Во-первых, он является специфическим знаком группы общества, которая с его проявлениями отождествляется, например, в рамках какого-то региона или социального слоя. Однако значение функции этой идентификации постепенно снижается. Фольклористы выделяют так же другие функции – эстетическую, коммуникационную, контактную, магическую или развлекательную.

В последнее время мы наблюдаем повышенную тенденцию записывать фольклорные произведения и связывать их с современной литературой. Похожая тенденция существует так же у колыбельных песен, которые проникают в современную литературу или их издают как самостоятельные песенники с богатыми цветными рисунками. Однако надо осознать, что фольклорные и литературные произведения в многом не совпадают (автор, сущность, неустойчивость). Важную роль

играет понятие фольклоризм, под которым подразумевается проникновение и постепенное включение фольклора в массовую культуру. Элементы фольклора мы можем найти в современной культуре, маркетинге, искусстве, музыке, фильмах или туризме.

Важно осознать, что жанры народного творчества существуют лишь в предании конкретных интерпретаторов, которые их сохраняют в памяти и осуществляют, например, пением или рассказыванием. С другой стороны литературная форма является фиксированной и не может у неё дойти до внутренней трансформации. Конечно, можно например составить песенник колыбельных для малышей, но всё это будет только записанная песня без её осуществления. Одной из черт фольклора является реализация живого представления, акта. Без этого он уже не может далее развиваться и он постепенно назначен к прекращению своей деятельности. Этот факт мы можем нетрудно доказать на примере народных песен, которые люди уже не знают. Когда-то они были живыми, но со временем их перестали петь, т. е. осуществлять, и они постепенно исчезали из репертуара простых людей. Они могут быть где-то записаны, но люди их уже не знают, они не живут среди народа.

И так мы хотим подвести итоги первой части нашей работы – мы включили народную колыбельную песню в систему фольклора и определили её как специфический подвид народной песни. К этим результатам мы дошли посредством теоретических знаний и характеристических черт, которые у колыбельной песни совпадали с общим описанием фольклора.

В практической части мы анализируем десять самых популярных колыбельных в России и Чехии. Мы начали с русских колыбельных, запас которых очень богат и разнообразен. Мы нашли колыбельные старые сотни лет, которые сохранились в почти неизменяемой форме до сих пор и они постоянно живы, присутствуют в новых сказках и приобретают современный вид. Помимо этих народных колыбельных мы столкнулись с относительно новыми авторскими колыбельными, которые связаны с передачами для детей, передаваемыми по телевидению именно вечером перед сном. Популярность этих авторских песен сравнима с народными.

Из-за огромного пространства, которым Россия обладает, мы можем найти в некоторых регионах колыбельные, известные только жителям этой области. В Интернете мы нашли, например, слова казачьей, чукотской или татарской песен.

Специфическую функцию выполняют колыбельные с христианской тематикой. Мимо типичных для этих песен целей, мы видим, что у них присутствует так же научная функция. Она учит ребят основам христианской веры и полаганию на Божью охрану и покой.

Популярность и разновидность колыбельных песен в России перед нами поставила нелёгкую задачу – избрать десять самых популярных песен. Для этого мы пользовались рейтингами на сайтах для детей, которых мы обнаружили, по сравнению с чешскими, довольно много. Благодаря этим рейтингам и данным о поисках конкретных колыбельных мы могли составить желаемый список. Мы предпочитаем эту версию поиска, потому что эти данные нам дадут актуальную информацию, с которой мы можем далее проще работать.

В нашем наборе находятся четыре народные песни, пять колыбельных из детских мультфильмов и одна песня знаменитого поэта М. Ю. Лермонтова. Среди народных песен такие как *Баю-баюшки-баю*, *Самая лучшая колыбельная малышу*, *Спи, моё дитя*, *Богородица у тя* и *За рыбою*. Интересно, что в России мимо русских песен популярна тоже белорусская *Калыханка*. Из мультфильмов самые популярны колыбельные *Спят усталые игрушки*, *Колыбельная медведицы*, *Спи, моя радость, усни* и *Колыбельная сказка про воробья*.

Колыбельную *За рыбою* мы в наш список включили из-за её присутствия в проекте *Колыбельные мира*. Она на сегодняшний день уже не так известна как другие колыбельные песни, но в ней сохранилось богатое сокровище древнего русского быта, и именно поэтому она вошла в наш список.

Одну небольшую главу нашей работы мы посвятили вышеупомянутому проекту *Колыбельные мира*. Речь идёт о российском анимационном проекте, который показывает колыбельные песни из разных народов мира. В коротких 3-5 минутных мультфильмах представлена конкретная колыбельная, которую поют на языке данного народа. Сюжет основан на словах песни и верно показывает типичные черты соответствующего народа; музыкальная сторона отражает их характерные

музыкальные инструменты. Поэтому проект популярен не только среди детей, но и среди взрослых.

Как мы уже упомянули, Россию репрезентирует народная песня *За рыбою*, однако в списке находится несколько десятков мультфильмов, среди которых мы найдём тоже колыбельные других народов, живущих на территории России, например эвенкийская, казачья, чукотская, карельская и адыгейская песни.

Вернёмся к нашему набору колыбельных. Подводя общие итоги, мы обнаружили, что колыбельные в России постоянно очень популярны. Благодаря этому мы могли свободно работать с большим количеством русских источников и без проблем прослушать все колыбельные, сверх того некоторые из них в нескольких версиях. Этот факт нам показал, что жанр колыбельная в России непрерывно живой. С этим утверждением соглашается также присутствие колыбельных песен в современных сказках или мультфильмах.

Благодаря этому мы могли составить разнообразный список десяти самых популярных колыбельных. Во время поиска мы обнаружили относительно много так называемых колыбельных сказок – комбинация колыбельной и сказки, часто какой-то сюжет в стихах, после которого следует песня, вытекающая из сказки. Одна из самых популярных колыбельных сказок это *Колыбельная сказка про воробья*, которую мы включили в наш набор. С похожим жанром мы в чешской среде вообще не столкнулись. В России тоже любят колыбельные с христианской тематикой и старые народные песни. Кроме них в нашем списке также авторские песни, связаны с детскими передачами, и авторская песня М. Ю. Лермонтова. Причём *Казачья колыбельная* песня показывает, как можно соединить народные мотивы с мотивами христианскими. Произведение Лермонтова является исключительным ещё в одном моменте – к тексту написал музыку более пятидесяти композиторов, среди которых был тоже сам автор. Однако напевы народных колыбельных почти не изменялись. Совершенно другой подход к делу мы встречаем при современной трактовке старых песен – у них текст останется неизменяемым, но музыка подвергается современному решению. Примером служит мультфильм *Маша и Медведь*, в котором мы можем найти современные версии русских народных песен, включая здесь колыбельную *Баю-баюшки-баю*.

Очень интересно было рассматривать колыбельные песни с точки зрения лексики. Важно было различать, сосредоточимся ли на песню народную или авторскую. В русских народных колыбельных мы обнаружили большое количество архаических слов и мы столкнулись также с тем, что в них часто появлялись отклики к реалиям русского народа – мотив венчания, описание повседневных работ в деревне, желание счастливой и успешной жизни и просьба о Божью охрану. Почти в каждой колыбельной мы встретились с уменьшительными именами, частицами, с разными ласкательными обращениями к ребёнку, анафорой и эпифорой. В некоторых выступали также животные, даже в песни *Колыбельная медведицы* являлась главным персонажем медведица, поющая своему сыну Умке.

Чаще всего мы анализировали песни, в которых мать пела своему ребёнку. Главной целью некоторых колыбельных было нежно успокоить сына или дочку перед сном, другие рассказывали о какой-то истории или поучении. Магическая функция колыбельных на сегодняшний день уступает другим функциям, но в некоторых песнях сохранились ссылки на времена, в которых люди верили в магическую силу слова.

В четвёртой главе мы анализируем чешские колыбельные песни. Выбрать набор десяти самых популярных песен было труднее, чем у русских песен, потому что не существует ни одного чешского сайта, посвящённого колыбельным песням. Хотя мы отыскивали несколько веб-страниц для матерей, содержащих пару колыбельных, комплексный сайт для этой проблематики в Чехии не существует. Это нам поиск затруднило. Мы должны были искать названия в поисковике *Google* и *Seznam* и сопоставлять их друг с другом. Мы тоже сравнивали частоту просмотров на портале *YouTube* и обозрели десяток сборников песен. На основе обследования мы составили список десяти чешских самых популярных колыбельных.

В наборе находится пять народных и пять авторских песен. Этот факт нас никак не поразил, потому что мы уже знали, что народные песни будут составлять как минимум половину нашего набора благодаря связи с региональным фольклором, играющим до сих пор в многих областях Чешской республики значительную роль. Речь идёт именно о южной Моравии, регионе Гана и Силезии. Благодаря тесной связи повседневной жизни и фольклора, мы можем видеть отражение их колорита также

в текстах и напевах колыбельных песен. Самыми частыми темами являлись истории из повседневной жизни, крестьянская работа и христианские мотивы.

Очень часто мы встречались с тем, что одна колыбельная существовала в разных версиях из-за разных диалектных отличий. В текстах песен были часто региональные названия, на основе которых мы могли узнать, где именно колыбельная возникла. Популярные песни часто переносились также в другие регионы, но там получали немного другую форму.

Кроме народных колыбельных в наш список вошло и пять авторских песен, причём авторами являлись интерпретаторы, которые сосредоточатся на другие виды песен, не на колыбельную. Ситуация на чешской музыкальной сцене такая, что в последние две десятка лет не была сочинена ни одна настолько хорошая песня, чтобы могла конкурировать со старшими авторскими или народными колыбельными. Чешские песенники сочиняют колыбельные не очень часто. То же самое мы можем сказать про колыбельные в разных детских программах и мультфильмах. Только одна песня из нашего списка попала в телевидение, конкретно *Mravenčí ukolébavka* авторов Сверака и Углиржа. Значит чешские авторские колыбельные до сих пор не опередили народные, которые постоянно очень популярны, именно в выше указанных регионах.

Мы анализировали следующих пять народных песен: *Černé oči jděte spát; Hajej, můj andílku; Halí, belí; Spi, děťátko, spi* и *Spi, Janíčku, spi*.

В текстах присутствовали регионализмы и диалектные слова, которые отличались в зависимости от места рождения песни. Мы встретились лексической трансформацией – *černý oči jděte spát* вместо *černé oči jděte spát*; *ju* вместо *ji* или например *Janíček* вместо первоначального *Janiček*. Мы также несколько раз в сборнике песен обнаружили совсем другой текст к напеву, который относился к известной народной колыбельной. Эта тенденция появляется из-за того, что в Чешской республике играют важную роль диалекты, проникающие именно в сферу фольклора. И как мы доказали в первой части нашей работы, колыбельные песни показывают все необходимые черты фольклорного жанра. Из-за того, что диалектные слова отражают колорит данного народа, мы встречаемся с разными языковыми вариантами тех же колыбельных.

Проявление диалекта мы видим например в окончаниях слов – орфографически не правильное -и (*ju*) или короткие окончания вместо длинных (*modre, dobre*).

Народные песни играют в Чешской республике незаменимую роль. Они постоянно живые и любимые, они составляют мажоритарную часть детских песенных сборников и школьники их часто поют на уроках пения.

У народных колыбельных песен была вообще говоря более простая рифма и мы в них наблюдали повторы на уровне строфы и стиха. В некоторых колыбельных были ссылки на христианство, например, в песни *Spi, děťátko, spi*, но тоже в многих других, не попавших в список десяти самых популярных. В нём находится так же пять авторских песен – *Spi, mé malé poupě; Mravenčí ukolébavka, Ukolébavka pro Kubu a Lenku, Ho ho Watanay* и *Ukolébavka pro dcerku*. На первый взгляд мы бы могли сказать, что популярность народных и авторских колыбельных почти на том же уровне. Но мы осмеливаемся сказать, что это не правда. Пусть дети и взрослые выше упомянутые колыбельные любят, их по сравнению с народными колыбельными существует очень мало. Впридачу, эти колыбельные уже старшие по дате возникновения. Песня Коменского написана перед свыше 400 лет назад, остальные были написаны в 90-ых годах 20-ого века. На сегодняшний день в Чехии не преобладает тенденция заменять классические народные колыбельные авторскими. Несмотря на усилие придумать новые колыбельные или их современную форму, за последних приблизительно двадцать лет не возникла ни одна авторская колыбельная, которая бы достигла такой популярности как выше приведённые песни.

Сравнивая чешские и русские колыбельные песни, мы подходим к тому, что мы должны отвергнуть нами установленную гипотезу – значит колыбельные обоих народов не очень близки, несмотря на тесную связь между славянами и влияние христианства. Гипотезу отвергаем из-за нашего анализа, который показал не только несколько сходных черт, но так же и множество отличий.

Списки колыбельных были без малого похожи. В них находятся и народные, и авторские песни, причём почти в том же количестве. Основная разница в том, что русские колыбельные часто связаны с мультфильмами и детскими программами, но чешские почти вообще нет. С другой стороны авторами чешских колыбельных часто

являются известные интерпретаторы, а в России наоборот (с исключением *Казачьей колыбельной* М. Ю. Лермонтова).

Разница тоже в популярности колыбельных как жанра. Найти желаемый набор было относительно легче в случае русских песен, потому что в Чехии не существует ни одного специализированного сайта. Мы нашли живую связь между старыми русскими народными колыбельными и их современным пониманием.

Колыбельные совпадали с лексической точки зрения. Мы в них нашли много частиц, повторов, метафор, лирических обращений и персонификаций. Но большим отличием являлось использование диалектов и региональных вариаций. С этим мы встретились в большей степени у чешских колыбельных, у русских нет.

Отличительная разница тоже в мотивах колыбельных, изображению реалий и сверхъестественных персонажей. Русские песни всё это показывали, в чешских мы с ними вообще не столкнулись. Последняя значительная разница была в функции колыбельных. Кроме развлекательной и успокоительной мы у русских песен обнаружили, что в давних времена матери пели своим ребёнкам колыбельные из-за веры в магическую силу слов. Они думали, что произнесённые слова сбудутся и заговаривали их. При этом использовали разные языческие обряды, описание которых сохранилось до нашего времени. Значит, первоначальное присутствие магической функции тоже отличает чешские и русские колыбельные.

В заключении мы хотим подвести итоги нашей дипломной работы – нам удалось на основе теоретических данных доказать принадлежность жанра колыбельная песня к системе фольклора. Мы её идентифицировали как специфическую песню народного творчества. В теоретической части мы анализировали десять самых популярных русских и чешских колыбельных, сравнили их из точки зрения происхождения, лексики, мотивов и главных персонажей и пришли к выводу, что этот жанр в данных народах отличается.

LITERATURA A INTERNETOVÉ ZDROJE

České publikace:

AXMAN, Emil a Michail Jur'jevič LERMONTOV. *Kozácká ukolébavka: ženský sbor*. Přeložil František TROPP. Praha: Melantrich, 1947.

BRAZÁKOVÁ, P. *Až odejdu za horu. Ze života sibiřských kočovníků*. Praha: Eminent, 2004. ISBN 8072811843.

CMÍRAL, Pavel. *Řikanky a ukolébavky Medvídka Pú*. Praha: Egmont, 2007. ISBN 978-80-252-0666-9.

ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-7239-060-0.

ČELAKOVSKÝ, František Ladislav. *Slovanské národní písně*. Kritické vyd. Editor Karel

DVOŘÁK. V Praze: U Ladislava Kuncíře, 1946, 729. Dílo Františka Ladislava Čelakovského, díl 1.

ERBEN, Karel Jaromír. *Kytice*. Vyd. v ČS 5. Praha: Československý spisovatel, 1988.

GÁLOVÁ, Irena. *Ukolébavky pro dudka: ptáci v pohádkách a kolem nás*. Ilustroval Zdeňka KREJČOVÁ. Plzeň: Fraus, 2006. ISBN 80-7238-492-9.

GUSEV, Viktor Jevgeňjevič. *Estetika folklóru*. Praha: Odeon, 1978.

HORÁLEK, Karel. *Folklórní prvky v Čapkově Krakatitu*. In: Folklór a světová literatura. Praha 1979.

HORÁLEK, Karel. *K pramenům Puškinových pohádek*. In: Folklór a světová literatura. Praha 1979.

CHARALAMBIDIS, Alexandros, Lukáš HURNÍK, Zbyněk CÍSAŘ, Jiří PILKA a Dalibor MATOŠKA. *Hudební výchova pro 6. ročník základní školy*. 2. vyd. Praha 2008. ISBN 978-80-7235-296-8.

Jarek Nohavica – komplet. 1. vyd. Cheb: G+W spol. s r. o., 2005. ISBN M-706509-59-4.

KANTOR, Jiří, Matěj LIPSKÝ a Jana WEBER. *Základy muzikoterapie*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. Psyche (Grada). ISBN 9788024728469.

KELLNER, Adolf. *Východolašská nářečí*. I. Brno: V komisi nakladatelství Melantrich, 1946.

KOKAISL, Petr. *Základy antropologie*. V Praze: Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta, 2007. ISBN 978-80-213-1722-2.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Apoštol míru J.A. Komenský*. Editor Radovan KRÁTKÝ, editor Václav STEJSKAL. Praha: Československý spisovatel, 1949, 229 s.

KRČEK, Josef. *Naše ukolébavky*. Ilustroval Nanako ISHIDA. V Praze: Albatros, 2016. ISBN 978-80-00-04527-6.

KYRÁŠEK, Jiří, Dagmar ČAPKOVÁ a Jindřich ŠÁMAL. *Jan Amos Komenský: život a dílo v dokumentech a v českém výtvarném umění*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, 1 sv.

LEŠČÁK, Milan a Oldřich SIROVÁTKA. *Folklór a folkloristika: (o ľudovej slovesnosti)*. Bratislava: Smena, 1982, 259 s.

MIHULE, Jaroslav a Kovařík VLADIMIR. *Hudební výchova 2: Hudba a její svět*. 2. vyd. Praha: SPN, 1989.

NEJEDLÝ, Zdeněk. *Zpěvohry Smetanovy*. Vyd. 2. Praha: Melantrich, 1949.

NOVÁKOVÁ, Pavlína. *Ukolébavka a její význam v současné době*. Brno, 2015. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí práce Judita Kučerová.

PETRÁČKOVÁ, Věra; KRAUS, Jiří, a kol. *Akademický slovník cizích slov A-Ž*. Praha: Academia, 2000. 834 s. ISBN 80-200-0607-9

POLÁČEK, Jan. *Lidové písně z Hané: sbírka jednohlasých lidových písní*. Boskovice: Albert, 2011. ISBN 978-80-7326-201-3.

PROCHÁZKA, Petr. Čapí folklór, pověry a symbolika. *Ptačí svět*. Únor 2014, roč. 21, čís. 1.

RUT, Přemysl. *Gloria i gaudium: (česká písnička mezi kostelem a hospodou)*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-807-4292-989

SEDLÁK, František. *Hudební vývoj dítěte: analytická studie*. 1. vyd. Praha: Supraphon, 1974. Comenium musicum, sv. 12.

SIROVÁTKA, Oldřich. *Současná česká literatura a folklór*. Praha: Academia, 1985, 96 s.

Slovník literární teorie. Vyd. 2., rozš. Editor Štěpán VLAŠÍN. Praha: Československý spisovatel, 1984, 465 s.

Slovník spisovného jazyka českého: Doplnky a opravy. IV, V-Ž ;. Editor Bohuslav HAVRÁNEK. Praha: Academia, 1971, s. 551.

SUŠIL, František. *Moravské národní písně: s nápěvy do textu vřaděnými*. 5. vyd. Editor Robert SMETANA, editor Bedřich VÁCLAVEK. Praha: Argo, 1998, 792 s. ISBN 802040757X.

ŠLOSAR, Dušan a Radoslav VEČERKA. *Spisovný jazyk v dějinách české společnosti*. Vyd. 3., opr. a dopl. Editor Jan DVOŘÁK, editor Petr MALČÍK. Brno: Host, 2009. ISBN 978-80-7294-311-1.

TYLLNER, Lubomír a Dušan HOLÝ. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Editor Stanislav BROUČEK, editor Richard JEŘÁBEK. Praha: Mladá fronta, 2007, 634 s., [16] s. obr. příl. ISBN 9788020417121.

VÁCLAVEK, Bedřich. *O lidové písni a slovesnosti*. Editor Jaromír DVOŘÁK. Praha: Československý spisovatel, 1963, 387 s.

VRKOČOVÁ, Ludmila. *Slovníček základních hudebních pojmů*. 3. vyd. Praha: Ludmila Vrkočová, 1996, 221 s. ISBN 80-901611-3-8.

České internetové zdroje:

Český jazykový atlas 1. díl. *ČESKÝ JAZYKOVÝ ATLAS* [online]. 2003 [cit. 2018-03-15]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/CJA1/>

Český jazykový atlas 2. díl. *ČESKÝ JAZYKOVÝ ATLAS* [online]. 2003 [cit. 2018-03-15]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/CJA2/>

Český národní korpus [online]. 2018 [cit. 2018-03-15]. Dostupné z: https://kontext.korpus.cz/view?ctxattrs=word&attr_vmode=visible&pagesize=40&refs=%3Ddoc.title&q=~asowsuGs4e&viewmode=kwic&attrs=word&corpname=syn2015&attr_allpos=kw

Diskografie – Alba. *JAROMÍR NOHAVICA – oficiální web* [online]. 2018 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: http://www.nohavica.cz/cz/diskografie/alba/disk_darmodej.htm

Diskografie - Hrajeme si u maminky. *Hradišťan & Jiří Pavlica* [online]. 2018 [cit. 2018-03-13]. Dostupné z: <http://www.hradistan.cz/diskografie/hrajeme-si-u-maminky/text/spi-me-mile-poupe>

Hajej můj andílku, hajej a spi. *ProMaminky.cz* [online]. 2015 [cit. 2018-03-13]. Dostupné z: <https://www.promaminky.cz/pisnicky/ukolebavky-32/hajej-muj-andilku-hajej-a-spi-127>

CHALOUPKOVÁ, Helena. Jaromír Nohavica. *Český hudební slovník* [online]. 2003 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z:

http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictory&task=record.record_detail&id=1000704

Notový zápis písně Halí, belí. In: *Rodinné centrum Palouček* [online]. [cit. 2018-03-14]. Dostupné z: <http://www.jevicko.org/Archiv/paloucek/foukani/pisnicky/02halibeli.jpg>

PROCHÁZKA, Petr. Čapí pověry aneb čemu věřili naši předkové. *Čapí hnízda | Česká společnost ornitologická* [online]. 2018. [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: <http://cap.birdlife.cz/ctete-o-capech/capi-povery-aneb-cemu-verili-nasi-predkove>

Svěrák & Uhlíř : Není nutno... *Bontonland.cz* [online]. 2018 [cit. 2018-03-17]. Dostupné z: <https://www.bontonland.cz/sverak-uhlir-neni-nutno/>

ŠTEFL, Jiří. Trvalky Svěráka a Uhlíře rozezpívaly v pražské O2 areně děti i rodiče. *IROZHLAS - spolehlivé a rychlé zprávy* [online]. 2017 [cit. 2018-03-17]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/kultura/hudba/trvalky-sveraka-a-uhlire-rozezpivaly-v-prazske-o2-arene-deti-i-rodice_1710282134_kro

ŠTRBOVÁ, Jana. Elektronická učebnice - I. *SlidePlayer.cz* [online]. 2012 [cit. 2018-03-14]. Dostupné z: <http://slideplayer.cz/slide/2291541/>

Ukolébavky - Stream. *Stream.cz • Internetová televize, seriály online zdarma a videa* [online]. 2018 [cit. 2018-02-26]. Dostupné z: <https://www.stream.cz/pohadky/ukolebavky#!>

Zdeněk Svěrák, Jaroslav Uhlíř - Mravenčí ukolébavka. *Texty písní s akordy* [online]. 2018 [cit. 2018-03-17]. Dostupné z: <https://pisnicky-akordy.cz/sverak-uhlir/mravenci-ukolebavka>

Žalman – Ho ho Watanay. *Velký zpěvník* [online]. 2018 [cit. 2018-03-17]. Dostupné z: <https://velky-zpevník.cz/zalman/ho-ho-watanay>

Ruské publikace:

АЗАДОВСКИЙ, Марк Константинович. Статья о литературе и фольклоре: Государственное издательство художественной литературы, 1960.

АНДРЕЕВ, Николай Петрович. *Фольклор и литература*. Moskva, 1936.

БАСКАКОВ, Н.А. а А.И. ИНКИЖЕКОВА-ГРЕКУЛ. *Хакасско-русский словарь*. Москва: Рипол Классик, 2013.

ГУСЕВ, Виктор Евгеньевич. *Проблемы фольклора в истории эстетики*. Ленинград: Изд-во Академии наук СССР [Ленинградское отделение], 1963.

ДАЛЬ, Владимир. *Толковый словарь живого великорусского языка: Том I*. Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1956.

ІВАНІЦЬКИЙ, Анатолій. *Український музичний фольклор*. Видання 3-є, допрацьоване Вінниця “Нова книга”. 2004.

ЛЕРМОНТОВ, М. Ю. *Стихотворения М. Лермонтова*. СПб: Типография Ильи Глазунова и комп., 1840.

МАРШАК, Самуил. *Угомон*. Москва: Художественная литература, 1968.

МЕДРИШ, Д.Н. *Литература и фольклорная традиция, Вопросы поэтики*. Монография. Саратов: Издательство Саратовского университета, 1980.

НИКИТИНА, А. В. *Русская традиционная культура: Учебное пособие для иностранцев*. Санкт Петербург: Издательство С.-Петербургского университета, 2002. 13–14. ISBN 52-880-2197-X.

ОЖЕГОВ, С. И. а Н. Ю. ШВЕДОВА. *Толковый словарь русского языка*. 4-е издание, дополненное. Moskva: Азбуковник, 2001. ISBN 5-89285-003-X.

ОНЬКОВА, О.И. *ИЖОРА: Очерки истории и культуры*. Санкт-Петербург: Российская академия наук Музей антропологии и этнографии им. Петра Великого (Кунсткамера) РАН, 2009.

Отечественные записки, 1840, том VIII, № 2, отд. III.

СОКОЛОВ, Александр Николаевич. *Теория стиля*. Москва. Издательство Искусство, 1968, 220 с.

ТОЛСТОЙ, Л. Н. *Война и мир: Томы I и II*. Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1946.

УЛЬЯНСКИЙ, А. И. *Няня Пушкина*. Москва.–Ленинград.: Издательство АН СССР, 1940. ISBN 978-5-227-06678-7.

УШАКОВ, Д. Н., Г. О. ВИНУКОВ, Б. А. ЛАРИН, С. И. ОЖЕГОВ и Б. В. ТОМАШЕВСКИЙ. *Толковый словарь русского языка под редакцией Д. Н. Ушакова: Том I*. Москва: Государственный институт "Советская энциклопедия", 1935.

Фразеологический словарь русского литературного языка. М.: Астрель, АСТ. А. И. Фёдоров. 2008.

ЦВЕТАЕВА, Марина. *Молодец*. Харьков: Фолио, 2012. ISBN 978-966-03-6001-3.

ШВЕДОВА, Н. Ю. *Русский семантический словарь: Толковый словарь, систематизированный по классам слов и значений*. Российская академия наук. Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова. Москва: Азбуковник, 2001. ISBN 58-874-4008-2.

Ruské internetové zdroje:

Биография В.П.Раинчика. *Официальный сайт ансамбля "ВЕРАСЫ"* [online]. [cit. 2018-02-01]. Dostupné z: <http://verasy.com/index.php/history/bio>

БОГАТЫРЕВ, П.Г., ЯКОБСОН, Р.О. *Фольклор как особая форма творчества*. М. Искусство 1971 с. 369-383.

Бригантина. *Энциклопедический Словарь Ф.А.Брокгауза и И.А.Ефрона* [online]. [cit. 2018-01-31]. Dostupné z: <http://www.vehi.net/brokgauz/>

Все, что надо знать о венчании. *Свадебный планировщик Wedly.ru* [online]. [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: <https://wedly.ru/svadba/registraciya-braka/venchanie>

За рыбою. *Колыбельные песни – Lullabies.ru* [online]. 2018 [cit. 2018-02-19]. Dostupné z: <http://lullabies.ru/372>

Калыханка - Доўгі дзень - Текст Песни. *Megalyrics.ru* [online]. [cit. 2018-02-01]. Dostupné z: <http://www.megalyrics.ru/lyric/kalykhanka/doughi-dzien.htm>

КЛЮЧНИКОВА О. А. О современных тенденциях фольклорного движения России. In: *Folklore.ru* [online]. [cit. 2016-11-15]. Dostupné z: <http://www.folklore.ru/article/122-folklornoedvigenie.html>

Колыбельная "Баю баюшки баю, не ложися на краю". *Колыбельные для всей семьи - проект Наталии Фаустовой* [online]. 2018 [cit. 2018-01-29]. Dostupné z: <https://dreamsong.ru/bayu-bayushki-bayu#>

Колыбельная Арины Родионовны, русская народная. *Колыбельные для всей семьи - проект Наталии Фаустовой* [online]. [cit. 2018-02-16]. Dostupné z: <https://dreamsong.ru/kolybelnaya-ariny-rodionovny-0>

Колыбельная медведицы. *Колыбельные песни – Lullabies.ru* [online]. [cit. 2018-01-31]. Dostupné z: <http://lullabies.ru/1>

Колыбельная медведицы. *Колыбельные песни – Lullabies.ru* [online]. [cit. 2018-01-31]. Dostupné z: <http://lullabies.ru/1>

Колыбельная сказка про воробья слушать онлайн. "Для Детей" - онлайн сайт для детей, родителей и воспитателей [online]. [cit. 2018-02-01]. Dostupné z: <http://dlya-detey.com/detskie-pesni/kolybelnye/50-pro-vorobyia.html>

Колыбельные песни. "Для Детей" - онлайн сайт для детей, родителей и воспитателей [online]. 2018 [cit. 2018-01-11]. Dostupné z: <http://dlya-detey.com/detskie-pesni/kolybelnye/>

Колыбельные песни. «Дети Онлайн» - развитие, обучение и развлечения детей [online]. 2018 [cit. 2018-01-11]. Dostupné z: <https://deti-online.com/pesni/kolybelnye/>

Кошка, кот: Символика животных и птицы в славянской мифологии. *Славянская мифология, язычество и культура - Славянская слобода* [online]. [cit. 2017-11-18]. Dostupné z: <http://slavyans.myfhology.info/animals/cat.html>

КУВИШИНОВА, Кристина. Матушка без платка. In: *Православный журнал "Фома"* [online]. 2012 [cit. 2018-02-16]. Dostupné z: <https://foma.ru/matushka-bez-platka.html>

Маша и Медведь – Спи, моя радость, усни. *Маша и Медведь - Официальный сайт*. [online]. 2018 [cit. 2018-02-21]. Dostupné z: <https://mashabear.ru/video/#masha-i-medved-spi-moya-radost-usni>

О нас. *Спокойной ночи, малыши!* [online]. 2018 [cit. 2018-01-11]. Dostupné z: <https://www.spokoinoinochi.ru/about>

Республика Адыгея - Основные сведения. *Adygheya.ru* [online]. [cit. 2018-01-29]. Dostupné z: <http://www.adygheya.ru/about/information/>

Самая лучшая колыбельная малышу. «Дети Онлайн» - развитие, обучение и развлечения детей [online]. [cit. 2018-02-01]. Dostupné z: <https://deti-online.com/pesni/kolybelnye/kolybelnaya-malyshu/>

Спи, младенец, мой прекрасный. *Колыбельные песни* – Lullabies.ru [online]. [cit. 2018-02-19]. Dostupné z: <http://lullabies.ru/87>

Спи, моя радость, усни. *Колыбельные песни* – Lullabies.ru [online]. 2018 [cit. 2018-03-24]. Dostupné z: <http://lullabies.ru/113>

Спят усталые игрушки – текст песни. *Все для детей* |AllForChildren.ru [online]. 2018 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: <http://allforchildren.ru/songs/lullaby1.php>

Спят усталые игрушки. *Колыбельные песни* – Lullabies.ru [online]. [cit. 2018-01-31]. Dostupné z: <http://lullabies.ru/104>

ЦОФФКА, В. В. А. С. Пушкин и Финляндия. *Suomesta.ru: Сайт о Финляндии, финском языке и финской культуре*. [online]. 2014 [cit. 2018-02-17]. Dostupné z: <http://www.suomesta.ru/2014/04/26/a-s-pushkin-i-finlyandiya-statya/>

ЧАМКИНА, Марина а Ирина ПОПОВА. Жар-птица в славянской мифологии. *Электронная энциклопедия «PR в мифологии» под редакцией д.ф.н. Е.А. Осиповой* [online]. 2018 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: <http://mifologia.osipova-pr.com/soderjanie/slavyane/zharptica>

Что такое ДРЕМА? *Dic.academic.ru: Словари и энциклопедии на Академике* [online]. [cit. 2018-01-31]. Dostupné z: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/796090>

Anglické publikace:

HEPPER, P. G.; SHAHIDULLAH, B. S. Development of fetal hearing. *Archives of disease in childhood*, 1994, 71.2: F81-7.

LEACH, Maria a Jerome FRIED. *Standard Dictionary of Folklore, Mythology, and Legend*. New York, 1949.

LOEWY, Joanne, et al. The effects of music therapy on vital signs, feeding, and sleep in premature infants. *Pediatrics*, 2013, 131.5: 902-918.

Anglické internetové zdroje:

Lullaby Meaning in the Cambridge English Dictionary. *Cambridge Dictionary* [online]. [cit. 2017-11-16]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/lullaby>

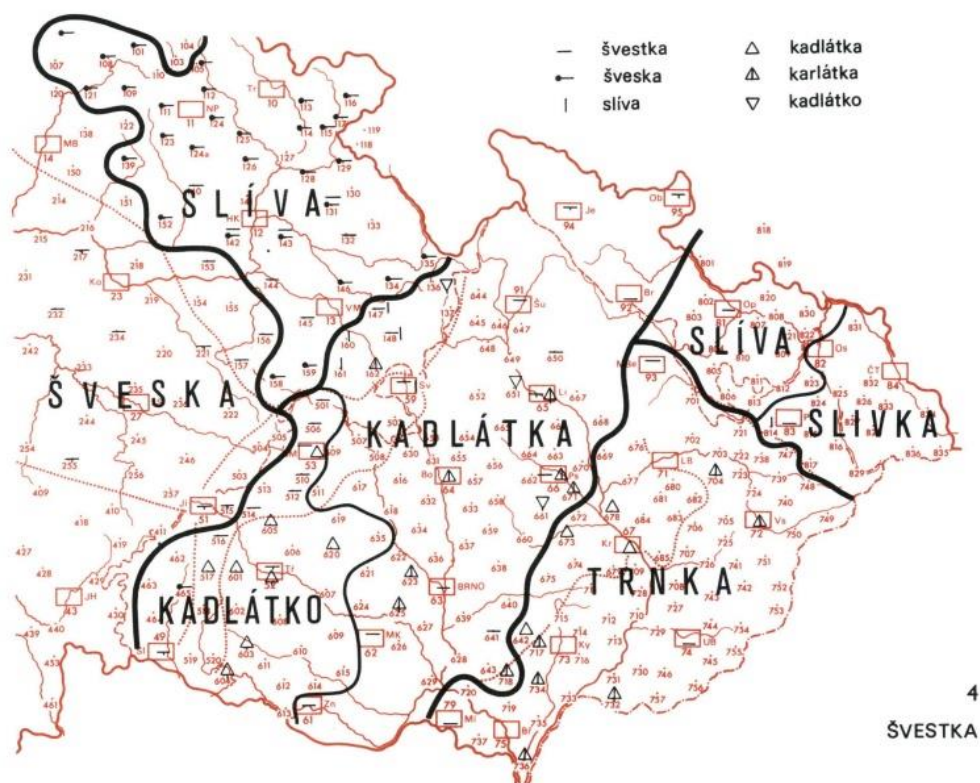
Lullaby: Definition of lullaby in English by Oxford Dictionaries. *Oxford Dictionaries* [online]. [cit. 2017-11-16]. Dostupné z: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/lullaby>

UTLEY, Francis Lee. Folk Literature: An Operational Definition. *The Journal of American Folklore*. American Folklore Society, 1961. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/537632?seq=1#page_scan_tab_contents (přeloženo)

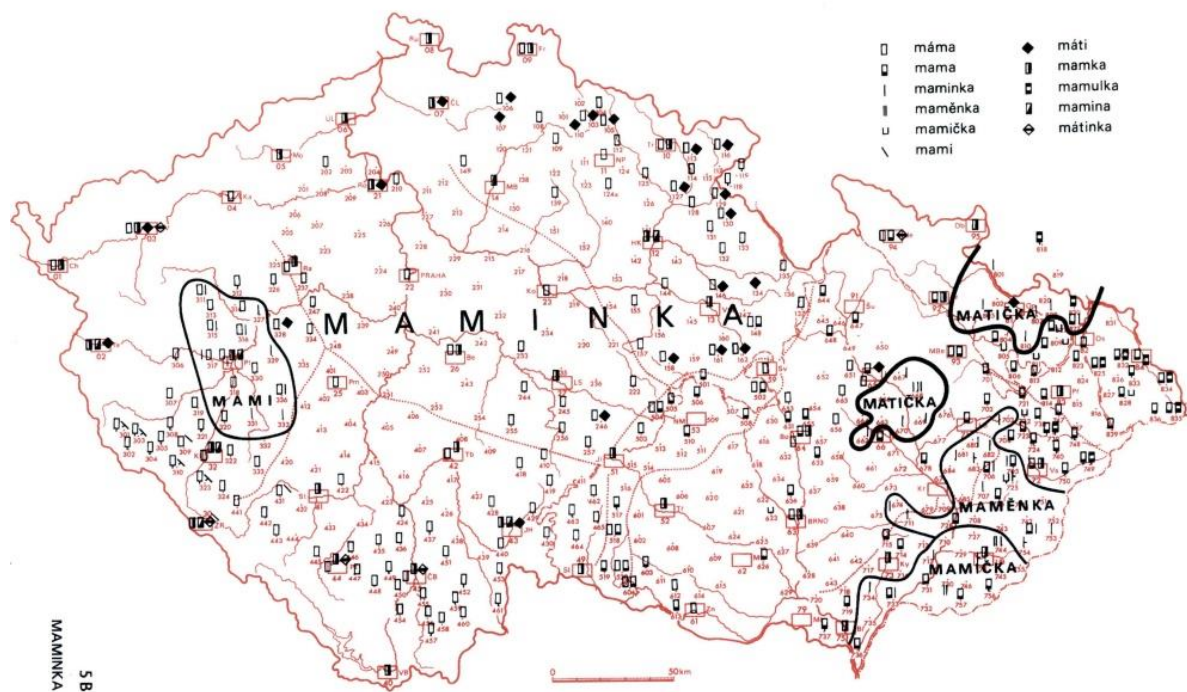
SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Žebříček nejpopulárnějších ukolébavek podle serveru Dlya-Detey.com.....	28
Tabulka 2: Žebříček nejpopulárnějších ukolébavek podle serveru DetiOnline.com.....	29
Tabulka 3: Žebříček nejpopulárnějších ukolébavek podle serveru DreamSong.ru.	29
Tabulka 4: Žebříček nejpopulárnějších ukolébavek podle vyhledávače Yandex.....	30
Tabulka 5: Námi sestavený vzorek deseti nejoblíbenějších ruských ukolébavek.	31
Tabulka 6: Námi sestavený vzorek deseti nejoblíbenějších českých ukolébavek.	62
Tabulka 7: Porovnání českých a ruských ukolébavek z hlediska základní charakteristiky. ..	87
Tabulka 8: Porovnání českých a ruských ukolébavek z lexikálního hlediska.	89
Tabulka 9: Porovnání českých a ruských ukolébavek z hlediska hlavních postav a výskytu charakteristických motivů.....	90

OBRÁZKOVÉ PŘÍLOHY

Obrázek 1: Nářeční pojmenování slova „švestka“ v jednotlivých regionech.

Obrázek 2: Nářeční pojmenování slova „matka“ v jednotlivých regionech.

ANOTACE

Jméno a příjmení autora: Daniel Trombik

Název katedry a fakulty:

Katedra slavistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název diplomové práce: Žánr ukolébavka jako specifický druh lidové slovesnosti

Vedoucí práce: prof. PhDr. Zdeněk Pechal, CSc.

Počet znaků: 166 600

Počet použitých zdrojů: 59 publikací + 45 internetových zdrojů

Počet příloh: 2

Klíčová slova: Folklor, lidová slovesnost, lidová kultura, ukolébavka, reálie Ruska.

Charakteristika:

První část předkládané diplomové práce se soustředí na zařazení ukolébavky jako žánru. Na základě teoretických poznatků jsme dospěli k závěru, že ukolébavka patří do systému folklorních děl a identifikovali jsme ji jako poddruh lidové písně spadající do lidové slovesnosti.

V praktické části jsme analyzovali vzorek námi vybraných deseti nejoblíbenějších českých a ruských písní, u nichž jsme sledovali, kdy a jak vznikly, věnovali jsme se jejich příznakovým slovům, charakteristickým motivům, hlavním postavám, prvkům reálií a dalším specifikacím. V závěru práce jsme vyvrátili stanovenou hypotézu, tedy že ukolébavky českého a ruského národa jsou téměř identické. K tomu faktu jsme dospěli kvůli absenci magické funkce, nadpřirozených bytostí a projevů reálií u českých písní, které naopak vykazovaly velkou míru nářečních variací. Ruské ukolébavky byly velmi oblíbené v rámci dětských pořadů, za českými naopak stáli populární hudebníci.

ANNOTATION

Name and surname: Daniel Trombik

Name of department and faculty:

Department of Slavonic Studies, Faculty of Arts, Palacký University Olomouc

Name of work: The Genre Lullaby As a Specific Type of Folklore

Work leader: prof. PhDr. Zdeněk Pechal, CSc.

Number of symbols: 166 600

Number of sources: 59 publications + 45 internet articles

Number of attachments: 2

Key words: Folklore, lullaby, vernacular rhymes, people's culture, Russian trivia.

Characteristics:

The first part of this diploma theses is focused on classification of the lullaby as a genre. On the theoretical level we concluded that the lullaby belongs to the system of folklore art and we identified it as a subgenre of a folk song which is a part of folklore.

On the practical level we analysed the sample of ten the most popular Czech and Russian lullabies. We found out when and where they were composed, we searched for unique words, characteristic motives, main characters, trivia and other particularities.

In the conclusion, we disproved our stated hypotheses that the Czech and Russian lullabies are almost the same. We reached this fact because of the lack of magic function, supernatural beings and trivia of the Czech lullabies which on contrary contained a lot of dialect variations. The Russian lullabies were very popular in children's cartoons, on the other hand the Czech ones were composed by popular musicians.